

**ХӨДӨЛМӨР,
НИЙГМИЙН ХАМГААЛЛЫН ЯАМ**

**ЖАЙКА ОЛОН УЛСЫН ХАМТЫН
АЖИЛЛАГААНЫ БАЙГУУЛЛАГА**

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: Бодлого, үйл ажиллагаа

Мэдээллийн лавлах

Улаанбаатар хот
2017 он

ГАРЧИГ

Өмнөх үг	3
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ: ТОО МЭДЭЭЛЛИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ	5
Хууль эрх зүйн орчин	5
Үйл ажиллагаа ба арга зүй	6
Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	9
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ: ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙ БА БОДЛОГО	10
Хууль эрх зүйн орчин	10
Үйл ажиллагааны хэрэгжилт	13
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ: НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ	14
Нийгмийн даатгал	14
Нийгмийн халамж	17
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ: ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	22
Хөдөлмөр эрхлэлт	22
Мэргэжлийн боловсрол, сургалт	25
ТАВДУГААР БҮЛЭГ: ЭРҮҮЛ МЭНД	31
Хууль эрх зүйн орчин	31
Үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн байдал	32
Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	34
ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ: БОЛОВСРОЛ	35
Хууль эрх зүйн орчин	35
Үйл ажиллагааны хэрэгжилт	37
Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	39
ДОЛООДУГААР БҮЛЭГ: ХҮРТЭЭМЖИЙГ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ	40
Дэд бүтцийн хүртээмж	40
Мэдээллийн хүртээмж	46
НАЙМДУГААР БҮЛЭГ: БУСАД	48
Хөгжлийн бэрхшээлийг хамруулсан гамшгийн эрсдэлийг бууруулах	48
Олон улсын хэмжээнд дагаж мөрдөх баримт бичиг	48
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг гамшгаас хамгаалах, сургалт сурталчилгааны ажил..	49
Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	50
ХАВСРАЛТ МАТЕРИАЛ	52
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль 2016 он	52
Үндэсний хөтөлбөр батлах тухай Монгол Улсын 2017 оны 321 дүгээр тогтоол	72
Гадаадын хэрэгжүүлэгч донор байгууллагуудын жагсаалт	87
Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх судалгаа	89
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн статистик тоон мэдээлэл.....	92
Монголын ХБИ-ийн ТББ болон дэмжигч ТББ-уудын жагсаалт	95

Өмнөх үг

Монгол Улс олон улсын өмнө хүлээсэн үүргээ амжилттай хэрэгжүүлж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хангах, оролцоог дэмжих, хамгааллыг сайжруулах хүрээнд бодлого, эрх зүйн орчноо сайжруулах, төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зэрэг олон арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна.

Энэ хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний боловсрол, эрүүл мэнд, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгэмсэтгэл зүйн хэрэгцээт үйлчилгээг авах, бусдын нэгэн адил амьдрах тэгш эрхийг хүлээн зөвшөөрч, энэхүү эрхээ эдлэх явдлыг хангах, нийгмийн харилцаанд бүрэн дүүрэн хамрагдах, оролцохыг дэмжих, соёл урлаг, спортын арга хэмжээнд тэгш хамруулах, авъяас чадварыг нь нээн хөгжүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд урлаг, соёлын бүтээл хүртээмжтэй байх асуудлыг боловсронгуй болгох зорилгоор 2016 онд Улсын Их Хурлаас Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг батлан хэрэгжүүлж байна.

Тус хуулийг хэрэгжүүлснээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өмнө тулгамдаж байгаа эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, нийтийн тээвэр, зам, орон сууц, олон нийтийн барилга байгууламжийн хүртээмж гэх мэт олон асуудлыг шийдвэрлэх эрх зүйн үндэс бүрдээд байна.

Түүнчлэн хуулийн хүрээнд Засгийн газрын 2017 оны 321 дүгээр тогтоолоор Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хамгааллын үндэсний хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж байна.

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбарын үйл ажиллагаа хүн төрөхөөс эхлээд насан эцэслэх хүртэл хүний амьдралын бүхий л цаг хугацаатай шууд холбоотой төдийгүй хүүхэд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, орлого багатай ядуу хэсэг, ажилгүйчүүд, хүчирхийлэлд өртөгсөд зэрэг нийгмийн хамгийн эмзэг хэсгийн эрх ашгийг хамгаалан ажилладаг онцлогтой салбар. Энэ утгаараа манай салбарын үйл ажиллагаа бүхий л иргэдэд нээлттэй байх ёстой байдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд төрийн бодлого, үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг багцлан хүргэх энэхүү “Мэдээллийн лавлах”-ыг бэлтгэн хэвлүүлэхэд бүхий л талаар дэмжин тусалсан Японы олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллагын дэмжлэгтэйгээр хэрэгжиж буй “Улаанбаатар хот дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог дэмжих төсөл”-ийн хамт олонд талархал илэрхийлье.

*Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Хүн амын хөгжлийн газрын дарга,
“Улаанбаатар хот дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн
оролцоог дэмжих төсөл”-ийн зохицуулах зөвлөлийн дарга
С.Тунгалагтамир*

Өмнөх үг

Хөгжлийн бэрхшээл гэдэг нь хувь хүндээ биш нийгэмд байгаа гэж үздэг “Хөгжлийн бэрхшээлийн нийгмийн загвар”-ын ойлголт Монгол Улсад хараахан нийтлэг болоогүй байгаа билээ. Тэр утгаараа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг сул дорой хүмүүс гэсэн ойлголт давамгайлж, тэдний нийгмийн оролцоо бодит байдал дээрээ хангагдаж чадахгүй байсаар байна.

Юуны өмнө Монгол Улсад анх удаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх мэдээллийн ном хэвлэн гаргаж байгаад баяр хүргэе.

Иймд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамтай хамтран Монгол Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн төрийн бодлого, арга хэмжээ, цаашдын зорилтын талаар ард иргэдэд зориулсан мэдээллийг нэгтгэн, олон нийтийн хандлага, ойлголтыг сайжруулах зорилгоор энэхүү мэдээллийн номыг гаргаж байгаа юм.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн бодлого, хууль тогтоомж, бусад холбогдох мэдээллийг ойлгомжтой байдлаар цэгцэлж, тэдний эрхийг ханган ажилладаг төр болон төрийн бус байгууллагууд, гэр бүлийн хүмүүсийг мэдээллээр хангахад энэхүү мэдээллийн номын эмхэтгэл дэмжлэг үзүүлэх болно. Эмхэтгэл нь зөвхөн Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам төдийгүй бусад салбар яамд, газрууд, төрийн бус байгууллагуудын уялдаа холбоог хангахад түлхэц болно гэж бодож байна.

Тус эмхэтгэл нь зөвхөн нэг удаагийн хэвлэл биш бөгөөд жил бүр Монгол Улсын Засгийн газрын бодлого, арга хэмжээний талаарх шинэхэн мэдээллийг тусгах болно. Ингэснээр 10, 20 жилийн дараа хөгжлийн бэрхшээлийн салбарын төрийн бодлогын шинэчлэл, уламжлал, залгамж холбооны түүхийг өгүүлэх чухал баримт болно гэж бодож байна.

Цаашид бид энэхүү мэдээллийг цахим хуудсаар дамжуулан илүү хүртээмжтэй хэлбэрээр түгээж, хөдөө орон нутагт ч хүргүүлнэ.

Энэхүү эмхэтгэл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний төлөө сэтгэл зүтгэлээ зориулан ажилладаг хэн бүхний ширээний ном болно гэдэгт итгэлтэй байна.

*“Улаанбаатар хот дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй
иргэдийн нийгмийн оролцоог дэмжих төсөл”*

Ахлах зөвлөх Чибя Хисао

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Статистик мэдээлэл

Энэ бүлэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх тоо мэдээллийг гаргах үндэслэл болох хууль эрх зүйн орчин, мэдээллийн эх үүсвэр, арга зүй, тооцож буй үндсэн үзүүлэлт, тулгарч буй хүндрэл бэрхшээл болон цаашид хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны талаар танилцуулж байна.

Ойлголт, тодорхойлолт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 4.1.1-д зааснаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн” гэдэгт бие махбодь, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн байнгын согог нь орчны бусад саадтай нийлсний улмаас бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцох чадвар нь хязгаарлагдсан хүнийг хамааруулна.

Албан ёсны статистикийн мэдээлэл буюу Нийгмийн зарим үзүүлэлтийн жилийн мэдээнд Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комиссоор хөгжлийн бэрхшээлтэй гэж тодорхойлогдсон хүнийг хамруулж байна. Хөгжлийн бэрхшээлийн төрлийг төрөлхийн ба олдмол гэсэн ангиллаар тодорхойлсон. Тухайн хүнд удамшлын шинжтэйгээр бий болсон хөгжлийн бэрхшээлийг төрөлхийн, амьдралын явцад бий болсон хөгжлийн бэрхшээлийг олдмол гэсэн төрөлд хамааруулж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэр нь бие махбод, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн согог нь тухайн иргэнд ямар байдлаар илэрч байгаатай холбоотой бөгөөд харааны, ярианы, сонсголын, хөдөлгөөний, сэтгэцийн, бусад (эдгээрээс бусад болон хавсарсан) гэсэн 6 ангиллаар авч үзэж байна.

1) Холбогдох хууль тогтоомж

Монгол Улс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх тоо мэдээллийг цуглуулж, нэгтгэн боловсруулах, шинжлэн судалж, тооцон гаргахад дараах хууль эрх зүйн баримт бичиг, хөтөлбөр, дэлхийн болон үндэсний хэмжээний хөгжлийн стратегийг үндэслэл болгон ажиллаж байна. Үүнд:

1. Хууль:

- Монгол Улсын Статистикийн тухай хууль (2016)
- Монгол Улсын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016)

2. Хөтөлбөр:

- Албан ёсны статистикийг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр (2017-2020)

3. Конвенц:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенц (Монгол Улс 2009 онд соёрхон баталсан)
- Хүүхдийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенц (Монгол Улс 1990 онд соёрхон баталсан)

4. Хөгжлийн стратеги:

- Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн зорилт - 2030
- Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал - 2030
- Ази, Номхон далайн бүс нутаг дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан “Эрхийг бодитой болгоё” Инчеоны стратеги

Монгол Улсын Засгийн газар нь дээр дурдсан конвенц, хууль, урт болон богино хугацааны хөтөлбөр, стратегийг хэрэгжүүлэх, бодлогыг төлөвлөх, тэдгээрийн хэрэгжилтийг үнэлж, дүгнэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх тоо мэдээллийг ашиглаж байна.

2) Үйл ажиллагаа ба арга зүй

Мэдээллийн эх үүсвэр

Дэлхийн улс орнууд 1800 оноос хойш хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх тоо мэдээллийг цуглуулж эхэлсэн бөгөөд сүүлийн 60 жилд энэ төрлийн мэдээллийг цуглуулах улс орны тоо нэмэгдэж байна. АНУ, Энэтхэг болон Португал зэрэг улсууд 19 дүгээр зууны туршид хүн амын тооллогын асуулгандаа хөгжлийн бэрхшээлийн асуултыг оруулж судалсан түүхтэй байдаг. Өнөөгийн байдлаар дэлхийн 198 улс орнууд 700 гаруй тооллого, өрхөд суурилсан түүвэр судалгаагаар хөгжлийн бэрхшээлийн тоо мэдээллийг гаргаж байна¹.

Манай улсын хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх тоо мэдээллийг албан ёсны статистик болон захиргааны бүртгэл мэдээллийг авч ашиглаж байна. Өөрөөр хэлбэл хөгжлийн бэрхшээлийн асуудал нь олон салбарт хамаарагдах асуудал учраас салбар бүрийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн тоо мэдээллийг гаргахад чиглэгдэж байна.

Монгол Улсын Статистикийн тухай хуулийн холбогдох заалтын дагуу Үндэсний статистикийн хорооноос баталсан аргачлал, үзүүлэлтээр гаргаж байгаа, мөн статистикийн үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан мэдээллийг албан ёсны статистикийн мэдээлэл гэж ойлгоно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх албан ёсны статистик мэдээллийг дараах үндсэн 3 эх үүсвэрээс гаргаж байна. (Хүснэгт1) Үүнд:

- Нийгмийн зарим үзүүлэлтийн мэдээ (НЗҮ-1)-гээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон шалтгаан, хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэрийг харуулсан мэдээллийг жил бүр гаргаж байна. Энэ мэдээнд Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комиссын шийдвэрээр хөгжлийн бэрхшээлтэй гэж тодорхойлсон хүнийг хамруулж байна.
- Хүн амын орон сууцны тооллого: Монгол Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хүн ам зүй, нийгэм эдийн засгийн болон ахуйн нөхцөлийн үзүүлэлтийг цогцоор судлан тодорхойлох зорилгоор Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогоор анх удаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх тоо мэдээллийг цуглуулж, нэгтгэн боловсруулж нийтэд тархаасан юм.
- Өрхөд суурилсан түүвэр судалгаа: Шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр төлөөлж болохуйц тодорхой хэсгийг сонгон авч дэлгэрэнгүй мэдээллийг цуглуулан дүн шинжилгээ хийх замаар бодлого хөтөлбөрийн үр дүнг дүгнэх, цаашид хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны суурь мэдээллийг тодорхойлж байна. Үндэсний статистикийн хороо нь тогтмол хугацааны давтамжтайгаар өрхөд суурилсан түүвэр судалгаануудыг зохион байгуулдаг бөгөөд эдгээр судалгаанууд нь өөр өөрийн гэсэн тодорхой зорилго, агуулгын хүрээнд боловсруулагдсан арга зүйг ашигладаг. Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгаанд дэлгэрэнгүй асуулгыг тэгш тоотой жилүүдэд ашиглаж байгаа бөгөөд энэ онуудад хүн амын эрүүл мэнд, хөгжлийн бэрхшээлийг судалж байна. Харин Эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, амьдралын туршлага судалгааг 2017 онд анх удаа зохион байгуулж явуулсан бөгөөд уг судалгаагаар Вашингтон бүлгийн хөгжлийн бэрхшээлийн богино багц асуултын хүрээнд 15-64 насны эмэгтэйчүүдийн хувьд хөгжлийн бэрхшээлийн байдлыг судалсан юм.

¹ Washington group: History of disability measurement and data availability

Хүснэгт 1. Мэдээллийн эх үүсвэр, төрлөөр

Үндэсний статистикийн хороо		Засгийн газар	
Албан ёсны статистикийн статистик	Нийгмийн зарим үзүүлэлтийн мэдээ (жил бүр) <ul style="list-style-type: none"> Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, нас, хүйс, төрөл, хэлбэр 	Захиргааны бүртгэл, тайлан	Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын яам <ul style="list-style-type: none"> Сургуулийн өмнөх боловсрол, Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоо
	Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллого Хүн ам, өрхийн мэдээллийн сан <ul style="list-style-type: none"> Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, нас, хүйс, төрөл, хэлбэр 		Эрүүл мэндийн яам <ul style="list-style-type: none"> Бүх шатлалын эмнэлгээр үйлчлүүлсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо
	Өрхөд суурилсан судалгаа: <ul style="list-style-type: none"> Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгаа Ажиллах хүчний судалгаа Эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, амьдралын туршлагын судалгаа Хүүхэд хөгжил судалгаа (Хөвсгөл аймаг, Улаанбаатар-Налайх дүүрэг)-2016 Вашингтон бүлгийн өргөтгөсөн багц асуултын ойлгомжтой байдлыг турших судалгаа 		Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам <ul style="list-style-type: none"> Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төвд суралцаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо 16 насанд хүрсэн одой хүний тоо, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тэтгэвэр, тэтгэмж авагчид Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын ерөнхий газар

Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх бодлого, хөтөлбөр боловсруулах, үнэлж дүгнэхэд албан ёсны статистикийн мэдээллийн буюу Үндэсний статистикийн хорооны Нийгмийн зарим үзүүлэлтийн жилийн мэдээг ашиглаж байна.

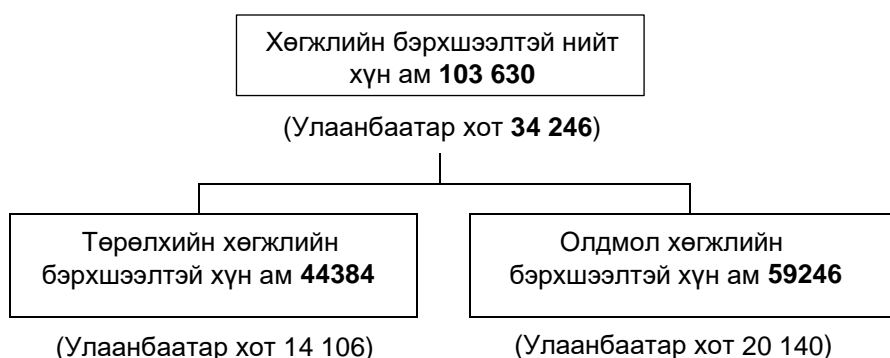
Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын яам, Эрүүл мэндийн яам болон Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны захиргааны бүртгэл мэдээллээр Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комиссоор хөгжлийн бэрхшээлтэй гэж тодорхойлогдсон хүмүүсийн талаарх мэдээлэл буюу сургуулийн өмнөх боловсрол, суурь боловсрол, мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төвүүдэд суралцаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, бүх шатны эмнэлэгт хандсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон нийгмийн хамгааллын үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн талаарх тоо мэдээлэл гарч байна.

Үндсэн үзүүлэлт

Албан ёсны статистик буюу Нийгмийн зарим үзүүлэлтийн 2017 оны мэдээллээр Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй 103.6 мянган иргэн (нийт хүн амын 3.3 хувь) байгаагийн 57.3 мянга нь эрэгтэйчүүд, 46.3 мянга нь эмэгтэйчүүд байна. Хөгжлийн бэрхшээлийн иргэдийн 42.8 хувь нь төрөлхийн, 57.1 хувь нь олдмол хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байна. Энэ нь хүн амын дунд олдмол байдлаар хөгжлийн бэрхшээлтэй болох тохиолдол өндөр байгааг харуулж байна.

Улаанбаатар хотын хувьд 2017 оны байдлаар хөгжлийн бэрхшээлтэй 34.2 мянган иргэн байгаагийн 18.3 мянга нь эрэгтэйчүүд, 15.8 мянга нь эмэгтэйчүүд байна.

Зураг 1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ам, төрлөөр, 2017 он

Олдмол хөгжлийн бэрхшээлтэй болох эрсдэл өндөр байгаа нь манай улсын нийт хүн амын өвчлөл, нас баралтын голлох шалтгааны нэг нь осол болж байгаатай холбоотой байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн амыг хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр, насаар авч үзэхэд бага, залуу насныхны дунд төрөлхийн хөгжлийн бэрхшээлийн тохиолдол өндөр байснаа нас ахихын хэрээр олдмол хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эзлэх хувь нэмэгдэх хандлага байна. (Хүснэгт 2) Энэ хандлага Улаанбаатар хотын хувьд ч адил байна.

Хүснэгт 2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ам, насны бүлэг, төрлөөр, 2017 он

Насны бүлэг	Бүгд		Хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр			
			Төрөлхийн		Олдмол	
	Хүний тоо	Дунд эзлэх хувь	Хүний тоо	Дунд эзлэх хувь	Хүний тоо	Дунд эзлэх хувь
Бүгд	103 630	100.0	44 384	42.8	59 246	57.1
0-14	8 835	100.0	6 656	75.3	2 179	24.0
15-17	2 618	100.0	1 759	67.1	859	32.8
18, түүнээс дээш	92177	100.0	35 969	39.0	56208	60.9
Улаанбаатар	34 246	100.0	14 106	41.1	20 140	58.8
0-14	3 617	100.0	2 875	79.4	742	20.5
15-17	830	100.0	620	74.6	210	25.3
18, түүнээс дээш	29 799	100.0	10 611	35.6	19 188	64.3

Хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт хүн амыг хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэрээр авч үзэхэд хөдөлгөөний бэрхшээлтэй хүн ам хамгийн их буюу 19.9 хувь (20.6 мянга), ярианы хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ам хамгийн бага буюу 4.0 хувь (4.2 мянга) байна. Харин Улаанбаатар хотод сэтгэцийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ам хамгийн их буюу 17.7 хувь (6.0 мянга), ярианы хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ам хамгийн бага буюу 4.6 хувь (1.5 мянга) байна.²

Хүснэгт 3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ам, хэлбэрээр, 2017 он

Хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэр	Улсын хэмжээнд		Улаанбаатар хот	
	Хүний тоо	Дунд эзлэх хувь	Хүний тоо	Дунд эзлэх хувь
Бүгд	103 630	100.0	34 246	100.0
Харааны	11 071	10.6	3 068	8.9
Ярианы	4 228	4.0	1588	4.6
Сонсголын	8 554	8.2	2 810	8.2
Хөдөлгөөний	20 688	19.9	5 638	16.4
Сэтгэцийн	19 733	19.0	6 093	17.7
Хавсарсан	7 842	7.5	3 502	10.2
Бусад	31 514	30.4	11 547	33.7

Улаанбаатар хотод хөгжлийн бэрхшээлтэй 34.2 мянган хүн амьдарч байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт хүн амын 33.0 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд үлдсэн 69.3 мянга буюу 66.9 хувь нь аймаг, орон нутагт амьдарч байна.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Дэлхийн ихэнх улс орнуудын хөгжлийн бэрхшээлийн статистикийн уламжлалт чиг хандлага хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоог тодорхойлоход чиглэгдэж байсан бол сүүлийн үед уг ойлголт нь өргөжин, тэдгээрийн нийгмийн харилцаанд оролцоход тулгарч буй өдөр тутмын хүндрэл, бэрхшээлийг илрүүлэх, шалтгааныг нарийвчлан судлах, хэрэгцээг тодорхойлох зэрэг хөгжлийн өргөн агуулгатай болж байна. Өөрөөр хэлбэл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь бусдын адил нийгмийн харилцаанд эрх тэгш оролцож, сайн сайхан амьдрах ёстой гэсэн үзэл санаанд үндэслэн хөгжиж байна. Үүнтэй уялдаж хөгжлийн бэрхшээлийн тоо мэдээллийг сайжруулах хэрэгцээ шаардлага урган гарч байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх тоо мэдээллийг сайжруулах ажлын хүрээнд:

- Тоо мэдээллийн нэгдмэл байдлыг хангах ажлын хүрээнд албан ёсны болон захиргааны мэдээлэл, цахим мэдээллийн сангуудын уялдааг хангах, статистикийн зорилгоор ашиглах боломжийг нэмэгдүүлэх;
- Өрхөд суурилсан түүвэр судалгаанд Вашингтон бүлгийн арга зүйг ашиглан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгэм, эдийн засгийн байдлын талаарх нарийвчилсан тоо мэдээллийг тооцож гаргах;
- Хүн ам, орон сууцны 2020 оны тооллогын үр дүнд үндэслэн зорилтот түүвэр судалгаа зохион байгуулах хэрэгцээ байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хүрээлэн буй орчинд тулгарч буй саад тотгор, бэрхшээл, түүний шалтгааныг тодруулан судлах, тоон болон чанарын судалгаа, шинжилгээний ажлыг өргөжүүлэн хөгжүүлж, тэдэнд чиглэсэн төрийн бодлого, хөтөлбөр, үйлчилгээг зөв оновчтой төлөвлөхөд ашиглах;
- Олон улсын ангиллыг үндэсний онцлогт нийцүүлэн нэвтрүүлэх, мөн үндэсний хэмжээнд мөрдөх ангилал, кодын хэрэгжилтийг нэмэгдүүлэх, хянах болон тоо мэдээллийн олон улсад харьцуулагдахуйц байдлыг нэмэгдүүлэх;
- Инчеоны стратегийн хэрэгжилтийг үнэлэх үзүүлэлтийн хүрээг тогтоох, тооцох;
- Тоо мэдээллийн хүртээмж, ашиглалтыг нэмэгдүүлэх буюу ялангуяа харааны бэрхшээлтэй болон сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийн мэдээлэл авах боломжийг бүрдүүлэх;
- Дэлхийн болон үндэсний тогтвортой хөгжлийн зорилтыг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийг тооцох, тайлагнах;

---

² Статистикийн жилийн эмхэтгэл 2017

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, хөгжил, оролцоог дэмжих эрх зүйнорчин

Энэ бүлэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаар Монгол Улсаас баримталж буй бодлого, хууль эрх зүй болон олон улсын эрх зүйн бичиг баримт, төсөл, хөтөлбөрийн талаар танилцуулж байна.

1) Холбогдох хууль тогтоомж

1. **Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030**

(Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 19 дүгээр тогтоолоор батлагдсан).

Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалын Нийгмийн тогтвортой хөгжлийн зорилт нь жендэрийн тэгш байдлыг хангах, бүх нийтийг эрүүл мэндийн чанартай, хүртээмжтэй тусламж, үйлчилгээнд хамруулах, иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, бүх нийтийн эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэх, иргэн бүрт хүртээмжтэй, чанартай боловсрол олгох, насан туршийн боловсролын үндэсний тогтолцоог бүрдүүлэх, зохистой хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх замаар ядуурлын бүх төрлийг эцэс болгож, нийгмийн дундаж давхаргын эзлэх хувийн жинг тууштай нэмэгдүүлэхэд чиглэнэ.

Нийгмийн тогтвортой хөгжлийг хангах зарчмын хүрээнд:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хөдөлмөр эрхлэх, нийгмийн үйлчилгээнд эрх тэгш оролцох боломжийг бүрдүүлнэ гэж заасан.

2. **Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлого**

(Засгийн газрын 2016 оны 261 дүгээр тогтоолоор батлагдсан).

Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлогын зорилго нь хүн амын тогтвортой өсөлтийг хангах, иргэдийн урт удаан, эрүүл энх, бүтээлчээр амьдрах, хөгжих таатай орчин бүрдүүлэх, хувь хүн болон гэр бүлийн амьдралын чанарыг дээшлүүлэхэд оршино.

Бодлогын зорилт:

4.1. “Хүн амын тогтвортой өсөлтийг хангах таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх” чиглэлээр:

4.1.14. хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуйг сайжруулж, осол, гэмтлийн улмаас нас барах явдлыг тогтвортой бууруулах, хүн амыг олдмол хөгжлийн бэрхшээлтэй болохоос урьдчилан сэргийлэх;

4.1.15. хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэх, оношлох, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, ахмад настны эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг тэгш, хүртээмжтэй, чанартай үзүүлэх;

4.3. “Гэр бүлийн амьдралын таатай орчныг бүрдүүлэх, амьдралын чанарыг сайжруулах”

чиглэлээр:

4.3.8. олон хүүхэдтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй болон өрх толгойлсон эцэг, эх бүхий гэр бүл, ганц бие ахмад настанд дэмжлэг үзүүлж амьдралын түвшинг дээшлүүлэх;

4.3.9. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн нийгмийн үйлчилгээг хүртэх, гэр бүл, нийгмийн амьдралд идэвхтэй, тэгш оролцоход ээлтэй, хүртээмжтэй орчныг бий болгох;

4.4. “Хүн бүр боловсрол эзэмших, хөгжих боломжийг бүрдүүлэх” чиглэлээр:

4.4.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй зэрэг тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай иргэдийн боловсролын хэрэгцээг хангах, боловсролын үйлчилгээнд тэгш хамрагдах орчныг бүрдүүлэх;

4.5. “Хүн амыг ажилтай, орлоготой байх нөхцөлийг бүрдүүлэх” чиглэлээр:

4.5.1. байнгын ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөрийн чадамжид тохирсон ажлын байрыг бий болгохыг урамшуулах;

4.5.5. эмэгтэйчүүд болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэх боломжийг нэмэгдүүлэх талаар тусгасан байна.

3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн хөтөлбөр:

1. Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр. Энэхүү хөтөлбөрийн “Нийгмийн бодлого” буюу гуравдугаар бүлгийн 3.3-т Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлж, нийгмийн хамгааллыг сайжруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг тусгасан. Үүнд:

3.3.28. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн амьдралд хэвийн оролцох боломжийг бүрдүүлэх бодлого баримтална;

3.3.29. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг үеийн найзуудтайгаа хамт суралцах нөхцөлийг бүрдүүлж, шаардлагатай дэд бүтцийг сайжруулна;

3.3.30. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд сурах, хөгжих үйлчилгээ үзүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажлын байраар хангасан аж ахуйн нэгж, байгууллагад дэмжлэг үзүүлнэ гэж заасан.

2. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажлын байрыг дэмжих хөтөлбөр” нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хөдөлмөрт бэлтгэх, дэмжлэгтэйгээр ажилд зуучлах, тэдний аж ахуй эрхлэлт болон хөдөлмөр эрхлэх ур чадвар олгох сургалтанд хамруулах, урамшуулал, санхүүгийн дэмжлэг, хөдөлмөр эрхлэлтийн тусгай үйлчилгээ, арга хэмжээнд хамруулж дэмжлэг үзүүлэх замаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд зориулсан байнгын ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, тэдний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжихэд оршино.

3. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр” 2018~2022 он: Тус үндэсний хөтөлбөрийг Засгийн газрын 2017 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 321 дүгээр тогтоолоор батлуулав.

4. Олон улсын эрх зүйн баримт бичгүүд:

1. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, НҮБ 1989 он

2. Саламанкагийн тунхаглал 1994 он

3. Дакарын үйл ажиллагааны хүрээ “Бүх нийтийн боловсролын талаар гаргасан баримт бичиг” 2000 он

4. “Биеийн үйлдэл, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF ангилал)” Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага 2001 он

5. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг сэргээн засах, тэгш боломж олгох, ядуурлыг бууруулах, нийгэмшүүлэх хамтарсан бичиг баримт” Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага, Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага 2004 он

6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц, НҮБ 2006 он

7. “Хамт олонд түшиглэн сэргээн засах хандлагын Удирдамж” Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага, Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага, Хөгжил, хөгжлийн бэрхшээлийн олон

улсын консорциум 2010 он

8. НҮБ-ын 64 дүгээр ассамблейн A/RES/64/131 тогтоол
9. “Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайлан” Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, Дэлхийн банк 2011 он
10. Хамт олонд түшиглэн сэргээн засах хандлагын дэлхийн анхдугаар чуулганаас гаргасан “АГРА Тунхаглал” 2012 он
11. Ази, Номхон далайн бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан “Эрхийг бодит болгоё” Инчеоны стратеги 2012 он

5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнтэй холбоотой Монгол Улсын хууль тогтоомжууд:

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль 2016 он
2. Хөдөлмөрийн тухай хууль 1999 он
3. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хууль 2011 он
4. Нийгмийн даатгалын тухай хууль 1994 он
5. Нийгмийн халамжийн тухай хууль 2012 он
6. Боловсролын багц хууль 2002 он
7. Барилгын тухай хууль 2016 он
8. Эрүүл мэндийн тухай хууль 2011 он
9. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль 2006 он
10. Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хууль 2015 он
11. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хууль 2008 он
12. Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль 2006 он
13. Бусад холбогдох хууль, Монгол Улсын Их Хурлын тогтоол, Засгийн газрын холбогдох тогтоол, журам

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

1. НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай конвенц

Конвенцид нэгдэн орсноос хойш Монгол Улсын Засгийн газраас хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны талаар:

- 2012 оны 12 дугаар сард НҮБ-ын Хүний эрхийн хороонд Монгол Улсын Засгийн газар анхны тайлан илтгэлээ хүргүүлсэн.
- Монгол Улсын Засгийн газраас “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай” НҮБ-ын конвенцийг 2013-2016 онд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлсэн.
- 2015 оны 04 дүгээр сард НҮБ-ын Хүний эрхийн хороонд тайлан илтгэлийг Монгол Улсын Засгийн газар хэлэлцүүлсэн.
- 2019 онд Монгол Улсын Засгийн газар НҮБ-ын Хүний эрхийн хороонд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцийн хэрэгжилтийн 2 болон 3 дугаар тайланг нэгтгэн хүргүүлнэ.

3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд:

Дараах дүрэм, журам, хөтөлбөрийг боловсруулж батлуулаад байна. Үүнд:

- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний орон тооны бус зөвлөл, аймаг дүүрэгт ажиллах салбар зөвлөлийн ажиллах журам”-ыг Засгийн газрын 2016 оны 136 дугаар тогтоолоор, Хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай бүх яамд болон Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газрын дэргэд дэд зөвлөл байгуулах тухай Засгийн газрын 2017 оны 116 дугаар тогтоолоор;
- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комиссын дүрэм”-ийг Засгийн газрын 2016 оны 200 дугаар тогтоолоор;
- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд тусламж, хөнгөлөлт үзүүлэх журам”-ыг Засгийн газрын 2017 оны 197 дугаар тогтоолоор;
- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үнэмлэх олгох журам, үнэмлэхийн загвар”-ыг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2017 оны А/109 дүгээр тушаалаар;
- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бие даан амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээний журам”-ыг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2017 оны А/184 дүгээр тоот тушаалаар;
- “Мэргэжлийн ур чадварын олон улсын тэмцээнд амжилттай оролцсон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд урамшуулал олгох ба урамшуулал олгох журам”-ыг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2017 оны А/212 дугаар тушаалаар;
- “Хөтөч нохойг сургах, ашиглах журам”-ыг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын 2017 оны А/213, А/166 дугаар хамтарсан тушаалаар;
- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжлийг дэмжих” үндэсний хөтөлбөрийг Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 321 дүгээр тогтоолоор баталлаа.
- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээ”-ний стандарт боловсруулах салбар дундын ажлын хэсэг ажиллаж байна.

Хэрэгжүүлж буй төслүүд

1. Хятадын Засгийн газрын буцалтгүй тусламжаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн төв”-ийг барих төсөл /2015-2019 он/
2. Японы олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага /Жайка/-ын “Улаанбаатар хот дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог дэмжих” төсөл /2016-2020 он/
3. Японы олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага /Жайка/-ын “Тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг сайжруулах” төсөл /2015-2019 он/ хэрэгжиж байна.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

Нийгмийн хамгаалал

1. Нийгмийн даатгал

1) Холбогдох хууль тогтоомж

Нийгмийн даатгалын дараах хуулиар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хамгааллын асуудлыг зохицуулж байна. Үүнд:

1. Нийгмийн даатгалын тухай хууль
2. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль
3. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаасан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хууль
4. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай хууль
5. Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

Хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг тогтоох нь:

0-16 насны хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комисс тогтооно.

Даатгуулагч /иргэн/-ийн хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг тогтоодог байгууллага нь Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комисс юм.

Аймаг, дүүргийн Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын хэлтсийн дэргэдэх Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах орон нутгийн комисс, Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын дэргэдэх Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах төв комисс нь даатгуулагч иргэний хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг мэргэжлийн түвшинд тогтоох үйл ажиллагааг эрхлэн гүйцэтгэдэг.

Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комиссын зорилго нь ердийн өвчин, ахуйн болон үйлдвэрлэлийн осол, хурц хордлого, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний улмаас иргэн хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн буюу хагас /хэсэгчлэн/ алдсан шалтгаан, хөдөлмөрийн чадвар алдсан хувь хэмжээ, хугацааг тогтоох, сунгах, цуцлах, хөдөлмөрийн нөхцөлийг өөрчлөх, ажлын цагийг богиносгох асуудлыг магадлан шийдвэрлэх үйл ажиллагаа юм.

Комиссын бүрэлдэхүүнд аймаг, дүүргийн (2 дахь шатлал) эмнэлгийн эмч мэргэжилтэн оролцуулсан 7-9 хүнээс бүрдэх ба дотор, мэдрэл, мэс заслын эмч, нэгдсэн эмнэлгийн ерөнхий эмч, нийгмийн даатгалын хэлтсийн магадлагч эмч, нийгмийн даатгалын хэлтсийн ажилтан, нийгмийн халамж үйлчилгээний байгууллага, ажил олгогчийн төлөөлөл, даатгуулагч, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрх ашгийг хамгаалах байгууллагын төлөөлөөс бүрдэнэ.

Харин төв комиссын бүрэлдэхүүнд нийгмийн даатгалын байгууллагын магадлагч эмч, эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэдэх Мэргэжлийн салбар зөвлөлийн шинжээч эмч нар, ажил олгогчийн төлөөлөл 15 хүнтэй байна.

2015 онд Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комисс нь анх удаа хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь, хугацаа тогтоох үйл ажиллагаатай холбоотой хууль эрх зүйн баримт бичгийг эмхэтгэн гаргасан ба 2017 онд даатгуулагч иргэний хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг тогтооход баримтлах өвчний жагсаалт, хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь хэмжээ, хугацааг шинэчлэн батлах тухай А/39, А/12 дугаар тушаал шинээр батлагдсан ба эмнэлэг,

хөдөлмөрийн магадлалтай холбоотой хууль эрх зүйн баримт бичгийг нэмж эмхэтгэн гаргасан. Иргэний хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг бүрэн алдсан буюу 70-аас дээш хувь, хагас алдсан буюу 50-69 хувиар алдсан гэж 2 ангилдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хамгааллын тухай хуульд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комисс”-ийг батлуулахаар тусгаснаар 2014 оны 01 дүгээр сард төв комисс, аймаг, дүүрэгт орон нутгийн комисс байгуулагдаж, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрт оношилгоо төдийгүй хөгжүүлэн засах хөгжлийн хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын төрөөс нийгмийн хамгааллын асуудлыг онцгойлон анхаарч, холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байгаа боловч нийгмийн хамгаалал, халамж анхаарал шаардаж буй хүн амын тодорхой хэсэг болох хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо төдийлөн буурахгүй байна.

2016 онд хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь, хугацаа тогтоолгосон даатгуулагч иргэн 112023 байгаа нь нийт хүн амын 3,6 хувийг эзэлж байна. Үүнээс сэтгэцийн эмгэг, мэдрэлийн өвчин, ахуйн осол, цусны эргэлтийн системийн өвчин, нүдний өвчин нь хөдөлмөрийн чадвар алдалтын тэргүүлэх шалтгаан болж байгаа ба нийт хөдөлмөрийн чадвараа алдсан иргэдийн 60 хувийг эзэлж байна.

Нийгмийн даатгалын үйлчилгээний төрөл:

Даатгуулагчид үзүүлэх нийгмийн даатгалын үйлчилгээг дараах даатгалын төрлөөс олгож байна. Үүнд:

- Тэтгэврийн даатгал
- Тэтгэмжийн даатгал
- Ажилгүйдлийн даатгал
- Үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгал
- Эрүүл мэндийн даатгал

1. Өндөр насны тэтгэвэр:

Даатгуулагч нь нийтдээ 20 буюу түүнээс дээш жил тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн 60 нас хүрсэн (эмэгтэй 55) өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгох эрхтэй.

Тэтгэврийн хэмжээ, нэмэгдэл (тооцох аргачлал)

Даатгуулагчийн нийгмийн даатгалын шимтгэл төлсөн сарын дундаж цалингийн 45 хувиар өндөр насны тэтгэврийг тогтооно. Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг 20 жилээс илүү төлсөн жил тутамд 1.5 хувиар, сар тутамд 0.125 хувиар бодож нэмэгдэл олгоно.

Хувь тэнцүүлсэн тэтгэвэр

Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг 10-20 хүртэлх 60 нас хүрсэн эрэгтэй, 55 нас хүрсэн эмэгтэй өндөр насны тэтгэврийг хувь тэнцүүлэн тогтоолгоно.

Хөнгөлөлттэй нөхцөл

- Төрүүлсэн болон 3 хүртэл настайд нь үрчлэн авсан, дөрөв түүнээс дээш хүүхдээ 6 настай болтол өсгөсөн эх 20-иос доошгүй жил тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн, 50 нас хүрсэн бол өөрийн хүсэлтээр тэтгэвэр тогтоолгон авна.

- Газрын дор болон хөдөлмөрийн хортой, халуун, хүнд нөхцөлд ажилласан даатгуулагч хуульд заасан болзол хангасан тохиолдолд эрэгтэй 50, 55, эмэгтэй 45 нас хүрээд тэтгэвэр тогтоолгон авна

Тайлбар: 2018 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн өндөр насны тэтгэврийн нас жил бүр 6 сараар нэмэгдэнэ.

60 нас хүрээд өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгох хүсэлт гаргах даатгуулагчийн шимтгэл төлсөн байвал зохих хугацаа (20 жил) 2018 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс жил бүр 3 сараар нэмэгдэнэ.

2.Тахир дутуугийн тэтгэвэр

Энэ нь тэтгэврийн даатгалын нэг төрөл буюу Хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь тогтоолгосон даатгуулагч иргэд тахир дутуугийн тэтгэвэр авах эрхтэй байна.

“Тахир дутуугийн тэтгэвэр” гэдэг нь ажил хөдөлмөр эрхлэн шимтгэл төлж, ажиллаж байгаад хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь, хугацаа тогтоолгосон даатгуулагч иргэнд өнгөрсөн хөдөлмөрийн үйл ажиллагаанаас хамааралтайгаар авч байсан цалин, хөдөлмөрийн хөлснөөс тооцож зориулалтын сангаас түүний хөдөлмөрийн чадваргүй байгаа хугацаанд буюу хөдөлмөрийн чадвар нь сэргээгдэх хүртэл амьжиргааны эх үүсвэр болгон сар бүр олгож байгаа мөнгөн хөрөнгийг хэлнэ.

Тахир дутуугийн бүрэн тэтгэвэр тогтоолгох эрх

- Ердийн өвчин, ахуйн ослын улмаас хөдөлмөрийн чадвараа 50-иас доошгүй хувиар байнга буюу удаан хугацаагаар хөдөлмөрийн чадвар алдсан;
- Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг нийтдээ 20-иос доошгүй жил төлсөн;
- Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг нийтдээ 20 жил төлөөгүй даатгуулагчийн хувьд тахир дутуугийн бүрэн тэтгэвэр тогтоолгоход харгалзах нэг гол болзол бол хөдөлмөрийн чадвар алдахын өмнөх 5 жилийн дотор нийтдээ 36 сар буюу 3 жилд заавал шимтгэл төлсөн байна.

Тахир дутуугийн тэтгэврийг хувь тэнцүүлэн тогтоолгох эрх

- Ердийн өвчин, ахуйн ослын улмаас хөдөлмөрийн чадвараа 50-иас доошгүй хувиар тогтоолгосон байх;
- Нийтдээ 3-20 хүртэл жил тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн байх.

Тахир дутуугийн тэтгэвэр тогтоолгоход бүрдүүлэх баримт материал

Бүрдүүлэх материал:

- Нийгмийн даатгалын дэвтэр;
- 1995 оноос өмнөх хугацаанд ажиллаж байсан бол хөдөлмөрийн дэвтэр;
- Хугацаат цэргийн алба хаасан бол цэргийн батлах, эсхүл архивын лавлагаа;
- 1995 оноос өмнөх 5 жилийн цалин хөлсийг сонгосон тохиолдолд батлагдсан маягтын дагуу тухайн ажиллаж байсан аж ахуйн нэгж байгууллагаар, эсхүл архивын сан хөмрөгөөс гаргуулсан лавлагаа;
- Хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь, хугацаа тогтоолгосон эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комиссын шийдвэр;

- Тэтгэвэр тогтоолгохыг хүссэн өргөдөл;
- Иргэний үнэмлэх;
- 2 хувь цээж зураг /3*4 хэмжээтэй/

Хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь, хугацаа тогтоолгон тэтгэвэр авч буй иргэн ажил, хөдөлмөр эрхэлж байгаа бол авч буй сарын цалин, хөлснөөсөө тооцуулж нийгмийн даатгалын шимтгэлийг албан журмаар төлдөг бол тодорхой хөдөлмөр эрхлээгүй иргэдийн хувьд сайн дураараа нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөх эрх нь нээлттэй юм. Сайн дураараа тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлөхдөө сарын орлогоо хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс багагүй, шимтгэл төлөх сарын дээд хэмжээнээс ихгүй байхаар өөрөө тодорхойлно. Ийнхүү хуульд заагдсан өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгох нас болон шимтгэл төлсөн байвал зохих хугацааны болзлыг хангасан тохиолдолд нийгмийн даатгалын сангаас олгох өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгож болно. Тахир дутуугийн тэтгэвэр авч байгаад өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон даатгуулагчийн тэтгэврийг хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан жил тутамд нь 1 хувиар бодож нэмэгдүүлнэ.

3. Үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын үйлчилгээ

Үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний улмаас хөдөлмөрийн чадвараа алдсан даатгуулагчийн нийгмийн даатгалын шимтгэл төлж ажилласан хугацааг харгалзахгүйгээр тахир дутуугийн тэтгэврийг дундаж сарын хөдөлмөрийн хөлс, орлогоос даатгуулагчийн хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь хэмжээгээр тогтоож олгоно.

Мөн үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон даатгуулагч нь рашаан сувилалд сувилуулсан тохиолдолд сувиллын зардал, ирж очих унааны зардлыг Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын байгууллагаас жилд нэг удаа хариуцан төлнө.

4. Ажилгүйдлийн тэтгэмж:

Ажилгүйдлийн даатгалын шимтгэлийг ажлаас чөлөөлсөн тухай тушаал шийдвэр гарснаас өмнө 24 сараас доошгүй хугацаанд, үүнээс сүүлийн 9 сард нь тасралтгүй төлснөөр эрх үүснэ. Ажилгүйдлийн тэтгэмжийн доод хэмжээ нь сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 75 хувиас багагүй байна.

Уг тэтгэмжийг даатгуулагч хуульд заасан хугацаанд нийгмийн даатгалын хэлтэст бүртгүүлсний дараагийн өдрөөс эхлэн ажлын 76 өдрөөр тооцож олгоно.

5. Хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсаны, жирэмсний болон амаржсаны, оршуулгын тэтгэмж:

Хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсаны тэтгэмж: Тэтгэмжийн даатгалын шимтгэлийг ердийн өвчин, ахуйн ослын улмаас хөдөлмөрийн чадвараа түр хугацаагаар алдахаас өмнө 3 ба түүнээс дээш сарын хугацаагаар төлсөн даатгуулагчид хамаарна. Ажил олгогч болон Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын байгууллага нь даатгуулагчийн хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны тэтгэмжийг ажлын өдрөөр тооцож 50, 55, 75 хувиар тооцож олгоно. Даатгуулагчийн хөдөлмөрийн чадвараа түр хугацаагаар алдсан ажлын эхний 5 өдрийн тэтгэмжийг ажил олгогчоос, 6 дахь өдрөөс эхлэн хөдөлмөрийн чадвар нь сэргээгдэх, эсвэл хөдөлмөрийн чадвар алдсаны тэтгэвэр авах эрх үүсэх хүртэл хугацаанд ажлын 66 өдрийн, хуанлийн жилд удаа дараа өвдөл ажлын 132 өдрийн тэтгэмжийг нийгмийн даатгалын байгууллага олгоно.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй болохоос урьдчилан сэргийлж халдварт бус өвчин, ахуйн ослыг бууруулж, хөдөлмөрийн чадвар алдалтаас сэргийлэх, эрт илрүүлэх шаардлага зүй ёсоор тулгарч байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй, хөдөлмөрийн чадвар алдсан даатгуулагч /иргэн/-ий эрүүл мэндийн байдлыг тогтмол хянах, эмчлэн эрүүлжүүлэх, сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний нэр төрөл, чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх замаар нийгмийн бүхий л түвшинд тэдний оролцоог нэмэгдүүлж, боловсрол эзэмшүүлж, хөдөлмөр эрхлэх боломжийг бий болгох зайлшгүй шаардлагатай байна.

2. Нийгмийн халамж:

1) Холбогдох хууль тогтоомж

1. Нийгмийн халамжийн тухай хууль
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль
3. Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хууль
4. Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хууль /2018.01.01-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжинэ/

2) Нийгмийн халамжийн чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ

А. Тэтгэвэр, тэтгэмж

Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн дагуу дараах тэтгэвэр, тэтгэмжийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн авах эрхтэй.

Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр

Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 12.1-д “Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр /цаашид “тэтгэвэр” гэх/-ийг нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжид заасны дагуу тэтгэвэр авах эрх үүсээгүй дараах иргэнд сар бүр олгоно” гэж заасны дагуу

- Хөдөлмөрийн чадвараа 50 ба түүнээс дээш хувиар алдсан 16 насанд хүрсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн;
- 16 насанд хүрсэн одой иргэд үүнд хамрагдаж байна.

Нийгмийн халамжийн тэтгэврийн хэмжээ 2013 онд 103,600 төгрөг байсан бол 2014 онд 115,000 төгрөг, 2015 онд 126.500 төгрөг, 2016 онд 140,000 төгрөг болгон нэмэгдүүлсэн байна.

Нийгмийн халамжийн тэтгэмж

Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 13.1-д заасан Нийгмийн халамжийн тэтгэмж /цаашид “тэтгэмж” гэх/ -ийг дараах төрөлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн авах боломжтой.

Асаргааны тэтгэмж

- Тэжээн тэтгэх хүүхэдгүй, ганц бие ахмад настан болон хөгжлийн бэрхшээлтэй ганц бие иргэнийг гэр бүлдээ авч асрамжилж байгаа;
- Эмнэлгийн хяналтад байдаг, байнгын асаргаа шаардлагатай ахмад настан болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд ба иргэнийг асарч байгаа;

Онцгой тохиолдлын болон амьжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмж

- Байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэл насны хүүхдэд Засгийн газраас тогтоосон тухайн үеийн нийгмийн халамжийн тэтгэвэртэй тэнцүү хэмжээний тусламжийг /сар бүр 140,00 төгрөг/
- Байнгын асаргаа шаардлагатай 16 ба түүнээс дээш насны иргэн /улирал бүр 60,000 төгрөг/

Б. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан нийгмийн халамжийн үйлчилгээ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн дагуу дараах тусламж, хөнгөлөлтийг эдлэх эрхтэй.

Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээ

Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлд заасан 9 төрлийн үйлчилгээний хамрагдах зорилтот бүлэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хамрагдаж байна.

Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ

Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд заасан төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд харж хандах хүнгүй, бие даан амьдрах чадваргүй, асаргаа сувилгаа зайлшгүй шаардлагатай ганц бие хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамруулан байршуулж, хооллон, асаргаа сувилгаа, нийгмийн хөгжлийн үйлчилгээ үзүүлж байна.

Нийгмийн хөгжлийн үйлчилгээ

1. Хүнс тэжээлийн дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээ /нийгмийн халамжийн дэмжлэг, тусалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрх иргэн/
2. Боловсролыг дэмжих үйлчилгээ /сурах бичгийг үнэ төлбөргүй олгох/
3. Эрүүл мэндийг дэмжих үйлчилгээ /Эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг төрөөс хариуцах/

Дээрх 3 төрлийн үйлчилгээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд хамрагддаг.

Хөнгөлөлт, тусламж

1/ байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, бүрэн хараагүй, бүрэн хэлгүй, дүлий, одой иргэн болон байнгын асаргаа шаардлагатай хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд орон сууцны хөлс төлөхөд, хэрэв нийтийн халаалтгүй сууц, гэрт амьдардаг бол түлш худалдан авахад нь жилд нэг удаа мөнгөн тусламж олгох;

2/ 18 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дотоодод хийлгэсэн протезын үнийг эдэлгээний хугацаа дууссан болон тухайн хүүхдийн өсөлтийн улмаас бие эрхтэнд нь таарахгүй болсон тохиолдолд тухай бүр 100 хувь нөхөн олгох;

3/ үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас протез хийлгэх, сэргээн засалттай холбогдсон хөнгөлөлт авах эрх үүсээгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дотоодод хийлгэсэн протезийн үнийг гурван жил тутам нэг удаа нөхөн олгох;

4/ 18 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, түүнчлэн үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас протез хийлгэх, сэргээн засалттай холбогдсон хөнгөлөлт авах эрх үүсээгүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дотоодод хийлгэсэн болон худалдан авсан ортопед, тэргэнцэр зэрэг тусгай хэрэгслийн үнийг гурван жил тутам нэг удаа 100 хувь нөхөн олгох;

5/ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд болон түүний асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн цэцэрлэг, сургуульд ирж, очих унааны зардлыг хөнгөлөх, эсхүл автобусаар үйлчлэх;

6/ насанд хүрсэн бүрэн хараагүй, сонсголгүй, хэл ярианы бэрхшээлтэй хүний харилцаа холбооны зардалд хөнгөлөлт үзүүлэх;

7/ дотоодын рашаан сувилалд сувилуулах шаардлагатай дараах хүнд ирж, очих унааны, ор хоногийн зардлыг эрүүл мэндийн даатгалтай иргэний энгийн өрөөний тарифаар тус тус тооцон доор дурдсан хувиар жилд нэг удаа нөхөн олгох:

- хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд 100 хувь;
- хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг асран халамжилж яваа нэг иргэнд 50 хувь;
- үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас хөнгөлөлт авах эрх үүсээгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд 50 хувь.

8/ бүрэн хараагүй хүн эмнэлгийн байгууллагын дүгнэлтээр эмчлүүлэх, рашаан сувилалд сувилуулахаар аймгаас нийслэлд, нийслэлээс аймагт зорчсон тохиолдолд ирж, буцах унааны зардлын 75 хувийг жилд нэг удаа нөхөн олгох;

9/ нийслэлээс 1000 ба түүнээс дээш километр алслагдсан газарт байнга оршин суудаг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн аймгийн нэгдсэн эмнэлгийн нарийн мэргэжлийн эмч нарын хяналтын комиссын шийдвэрээр нийслэлд ирж эмчлүүлэх, шинжилгээ хийлгэх тохиолдолд ирж, очих унааны зардлыг жилд нэг удаа нөхөн олгох;

10/ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн болон хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан хүний нэг хүүхдийн цэцэрлэгийн хоолны зардлын төлбөрт хөнгөлөлт үзүүлэх;

11/ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь хүүхдийн зусланд амарвал эрхийн бичгийн 50 хувийг жилд нэг удаа олгох;

12/ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд эмнэлгийн магадлагаагаар дотоодод усан эмчилгээ хийлгэсэн бол эмчилгээний төлбөрийн 70 хувийг нөхөн олгох;

13/ хараагүй хүний брайлийн үсгээр бичсэн захидал, ил захидал, брайль хэвлэл, 10 кг хүртэлх илгээмжийг дотоодод үнэ төлбөргүй явуулж, хараагүй хүний зориулалттай техник, тоног төхөөрөмж, материал хэрэгслийг дотоодод үнэ төлбөргүй хүргүүлэх;

14/ нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжид заасан оршуулгын тэтгэмж авах эрх үүсээгүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нас барвал түүний оршуулгын зардалд нийгмийн даатгалын сангаас олгох оршуулгын тэтгэмжтэй тэнцүү хэмжээний мөнгөн тусламж олгох;

15/ аарцаг эрхтэний үйл ажиллагаа алдагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд эмнэлгийн байгууллагын дүгнэлтээр зайлшгүй шаардлагатай асаргаа сувилгаа, ариун цэвэр-эрүүл ахуйн материалын дэмжлэг үзүүлэх.

16/ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу төрөлжсөн асрамжийн болон олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээнд хамруулах;

17/ Өрхийн мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэгдсэн нийгмийн халамжийн дэмжлэг туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэн болон тэдгээрийг асран хамгаалагчийг нийгмийн халамжийн үйлчилгээ, тусламжид хамруулах;

18/ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн нийтийн тээврийн хэрэгслээр үнэ төлбөргүй зорчих хөнгөлөлт эдлэх.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Нийгмийн халамжийн тухай багц хуулийн шинэчлэлтэй холбогдуудан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, түүнийг дагаж гарах журамд өөрчлөлт оруулах;
- Байнгын асаргаа шаардлагатай хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг тодорхойлох шалгуур үзүүлэлтийг нарийвчлан боловсруулж батлуулан мөрдөх;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуульд заасан аарцаг эрхтний үйл ажиллагаа алдагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд эмнэлгийн байгууллагын дүгнэлтээр зайлшгүй шаардлагатай асаргаа сувилгаа, ариун цэвэр-эрүүл ахуйн материалын дэмжлэг үзүүлэхэд шаардагдах төсөв хөрөнгийн тооцоо судалгааг хийж төсөвт тусгуулах;

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Хөдөлмөр эрхлэлт

1. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих арга хэмжээ

1) Холбогдох хууль тогтоомж

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлт, хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай 159 дугаар конвенцид³ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ажил олох, ажлын байраа хадгалах, ахиж дэвших адил боломж олгох, тэгш хандах, тухайн ажил нь өөрийн сонголтод нийцэж, хувь хүний боломж чадварыг харгалзсан байх зэрэг нийтлэг хэм хэмжээг заасан байдаг.

Түүнчлэн тус конвенцид мэргэжлийн нөхөн сэргээлтэд хамруулах, хөдөлмөрийн зах зээлд нээлттэй оролцуулах, хөдөлмөр эрхлэлт, нөхөн сэргээлтийн дэд бүтцийг бий болгох, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажлын цагийг богиносгох, тусгай зориулалтын тоног төхөөрөмжийг татвар, бусад төлбөрөөс чөлөөлөх, мэдээлэл хүргэх, тэднийг дэмжихэд чиглэсэн орон нутгийн оролцоог нэмэгдүүлэх, багш нарыг бэлтгэх, давтан сургах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхийг гишүүн орнуудад зөвлөсөн.

Конвенцийн дагуу Монгол Улсын Засгийн газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөрлөх эрхийг эдлүүлэхэд дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх талаар холбогдох хууль тогтоомжид тусгасан. Тухайлбал:

- Хөдөлмөрийн тухай хуульд 25, түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага нь ажил, албан тушаалынхаа дөрөв, түүнээс дээш хувийн орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй буюу одой хүнийг ажиллуулах, мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилтны ажлын цагийг богиносгох, ээлжийн амралтыг уртасгах, аж ахуйн нэгжид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах квот тогтоох, биелүүлээгүй тохиолдолд торгууль төлбөр ногдуулах;
- Гадаадад ажиллах хүч гаргах, гадаадаас ажиллах хүч, мэргэжилтэн авах тухай хуулинд монгол иргэдийг авч ажиллуулж буй гадаад орны аж ахуйн нэгж, байгууллагатай байгуулах гэрээний үндсэн нөхцөлд Монгол Улсын иргэн гадаад улсад хөдөлмөр эрхэлж байхдаа хөдөлмөрийн чадвараа хэсэгчлэн буюу бүрэн алдсан тохиолдолд ажил олгогчоос ажилтанд олгох төлбөр, тэтгэмж, нөхөн төлбөрийн хэмжээг тусгах заалтыг шинээр нэмж оруулсан нь гадаадад ажиллаж буй монгол иргэдийн нийгмийн хамгааллыг сайжруулах, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон тохиолдолд нөхөн сэргээх үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг дээшлүүлэх;
- Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуулинд 25-аас дээш ажиллагчидтай аж ахуйн нэгжийн нийт ажиллагсдын 2/3 ба түүнээс дээш хувийг хараагүй ажилтан эзэлдэг бол уг аж ахуйн нэгжийг орлогыг албан татвараас чөлөөлөх, 50-иас дээш хувиар хөдөлмөрийн чадвараа алдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажилладаг аж ахуйн нэгжид нийт ажиллагчдад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эзэлж байгаа хувь хэмжээгээр тооцон албан татварын хөнгөлөлт үзүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдээс үүсгэн байгуулсан төрийн бус байгууллагыг дэмжих зорилгоор аж ахуйн нэгж, иргэнээс хандивласан нэг сая хүртэлх хэмжээний төгрөгийн хандивыг тухайн татварын жилд уг аж ахуйн нэгжийн албан татвар ногдох орлогоос хасч тооцож байх;
- Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хуулинд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, ажлын байрыг бий болгох чиглэлээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд өөрт нь болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажлын байраар

³ Монгол Улс 1998.02.03-нд соёрхон баталсан.

хангасан ажил олгогчид санхүүгийн тусламж, урамшуулал олгох ажлыг зохион байгуулахаар тус тус тусгасан байдаг.

Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111 дүгээр заалтын дагуу төлбөрийн хэмжээг Монгол Улсын Засгийн газрын 2009 оны 26 дугаар тогтоолоор баталсан.

Аж ахуйн нэгж, байгууллагаас хөгжлийн бэрхшээлтэй буюу одой хүнийг ажиллуулаагүй орон тоо тутамд сар бүр төлөх төлбөрийн хэмжээ

№	Аж ахуйн нэгж, байгууллагын ажиллагчдын тоо	50 хүртэлх ажиллагчтай	51-ээс дээш ажиллагчтай
1	Улаанбаатар хот, Орхон, Дархан-Уул аймаг	Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 40 хувиар	Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 50 хувиар
2	Бусад аймаг		Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 30 хувиар

Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111.6-д “Аж ахуйн нэгж, байгууллага тогтоосон төлбөрийг 24 сар тасралтгүй төлсөн тохиолдолд дараагийн 12 сард ногдох төлбөрийг чөлөөлнө” /Энэ хэсгийг 2008 оны 01 дүгээр сарын 15-ны өдрийн хуулиар нэмсэн/ гэж зохицуулсан. Энэхүү төлбөр нь Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санд төвлөрдөг бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжихэд зориулсан төсөл, хөтөлбөрүүдэд зарцуулагдаж байгаа нийт хөрөнгийн 20 орчим хувийг бүрдүүлдэг.

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

Үндэсний статистикийн хорооны 2017 оны мэдээгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хөдөлмөрийн насны **19974** хүн хөдөлмөр эрхэлж байна. Харин хөдөлмөр эрхэлж буй тэтгэврийн насны хүн **3018** байгаа юм. Хөдөлмөр эрхэлдэггүй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн **73285** байна.

“Ажил эрхэлдэг” хэмээн бүртгэгдсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажил эрхлэлтийн статусаар нь судлахад 41.7 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 35.7 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч, 20.1 хувь өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч, 1.6 хувь нь ажил олгогч, 0.3 хувь нь нөхөрлөл, хоршооны гишүүн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь төсвийн, төрийн бус, хувийн хэвшлийн байгууллагад буюу албан хэвшилд гэрээ байгуулан ажиллах боломж харьцангуй хязгаарлагдмал, эсрэгээр албан бус хэвшилд ажиллах эсвэл цалин хөлсгүйгээр өрхийн үйлдвэрлэл үйлчилгээнд оролцох байдал харьцангуй илүү байна.

2017 оны 10 дугаар сарын байдлаар Нийслэлийн Мэргэжлийн хяналтын газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байдалд шалгалт хийжээ. Шалгалтанд 636 аж ахуйн нэгж, байгууллага хамрагдсан байна. Эдгээрээс 192 нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг зохих орон тоонд ажиллуулаагүй, ажлын байрны төлбөрийг төлөөгүй байна. Улсын байцаагчийн 116 акт үйлдэж 348 сая төгрөгийн нөхөн төлбөр тавьснаас 97 байгууллагад 277 сая төгрөгийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн санд төвлөрүүлсэн байна. Мөн 125 аж ахуйн нэгж, байгууллагад 25.4 сая төгрөгийн захиргааны хариуцлага ногдуулж, 100 аж ахуйн нэгжид 6 заалт бүхий улсын ахлах байцаагчийн зөвлөмжийг хүргүүлсэн байна.

Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газраас Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111 дүгээр зүйл түүнтэй нийцүүлэн гаргасан тогтоол шийдвэр, дүрэм журмын хэрэгжилтийн байдалд улсын хэмжээнд шалгалт хийсэн бөгөөд 11 дүгээр 25-ны дотор нэгтгэн дүнг танилцуулна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажиллуулаагүйн төлбөр нь төсвийн болон төрийн оролцоотой аж ахуйн нэгжүүдийн төсөв төлөвлөгөөнд тусгагдаагүй байдаг нь ажил олгогчдод торгууль оногдуулахад хүндрэлтэй асуудал болдог.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ажлын байрыг дэмжих хөтөлбөр

Д/д	Арга хэмжээ	2017 оны гүйцэтгэл		
		Хүн	Хөрөнгө	Хувь
1.	Хөдөлмөрт бэлтгэх арга хэмжээ	672	44,362.0	81%
2.	Дэмжлэгтэйгээр ажилд зуучлах үйлчилгээ	171	7,020.0	13%
3.	Санхүүгийн дэмжлэг /100 хувь эргэн төлөгдөх/	898	2,053,310.0	98%
4.	Борлуулалтын дэмжлэг	515	93,914.5	50%
5.	Ажлын байрны түрээсийн хөнгөлөлт		67,542.0	68%
6.	Аж ахуй эрхлэлтийн ур чадвар олгох сургалт	2729	57,657.5	69%
7.	Хөдөлмөр эрхлэлтийн сургалт	584	144,636.0	83%
8.	Ажил олгогчийн урамшуулал	213	81,792.0	36%
9.	Ажил олгогчид санхүүгийн дэмжлэг олгох		677,530.0	60%
	Дүн	5782	3,227,764.0	78%

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг боловсруулах хийхээр ажлын хэсэг үзэл баримтлалын төслийг боловсруулаад байна.

Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хууль нь 2001 онд анх батлагдаж, 2011 онд шинэчилсэн найруулга хийгдсэн бөгөөд шинэчилсэн найруулга батлагдсанаас хойш уг хуульд нийт 11 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулж байжээ. Гэвч хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зарим арга хэмжээ, үйлчилгээг агуулгын хувьд бага зэрэг өөрчилсөн 2016 оны 02 дугаар сарын 04-ний өдрийн хуулиас бусад тохиолдолд Төсвийн тухай болон бусад хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт орсонтой холбогдуулж, мөн хөдөлмөр эрхлэлтийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын чиг үүрэг, хөдөлмөр эрхлэлтийн удирдлагын тогтолцоо өөрчлөгдсөнтэй холбогдуулан тус тус нэмэлт, өөрчлөлтийг оруулсан байдаг.

Өнөөгийн хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хуульд хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үйл ажиллагааны хамрах хүрээ, төрөл, хэлбэр, тэдгээрийн

дагуу хэрэгжүүлэх үйлчилгээ, арга хэмжээ, хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагын болон бүртгэл, мэдээллийн тогтолцоо, санхүүжилтийн механизм (Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан), хуулийн харилцаанд оролцогч талуудын эрх, үүргийг тодорхой тусган зохицуулалтыг хийсэн боловч улс орны өнөөгийн нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдлаас улбаалж тус хуульд шинэчлэл, өөрчлөлт хийх зайлшгүй шаардлага бий болж байна.

Тогтвортой хөгжлийн зорилго 8 буюу “Тогтвортой, хүртээмжтэй эдийн засгийн өсөлт, бүрэн, бүтээмжтэй ажил эрхлэлт, зохистой хөдөлмөрийг хөхүүлэн дэмжих”-д 2030 он гэхэд эрэгтэй, эмэгтэй бүх хүн, түүний дотор залуу болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг бүрэн, бүтээмжтэй ажил, зохистой хөдөлмөр эрхлүүлж, адил үнэ цэнэтэй ажилд адилхан цалин хөлс олгох зорилтыг дэвшүүлсэн.

Энэхүү зорилтыг хангах чиглэлээр Үндэсний статистикийн хороо нь улирал тутам явуулдаг ажиллах хүчний судалгааны түүврийн дизайн, асуулгын бүтцийг өөрчилж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ажилгүйдлийн түвшин, дундаж цагийн хөлсний статистик мэдээллийг бий болгохоор ажиллаж байгаа болно.

2. Мэргэжлийн боловсрол, сургалт

Монгол Улсын хэмжээнд 83 мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллага үйл ажиллагаа явуулж, үүнээс төрийн өмчийн 50, төрийн бус өмчийн 33 байна.

2017-2018 оны хичээлийн жилд 35831 суралцагч суралцаж байгаагаас хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч 673, үүнээс эмэгтэй суралцагч 352 байна.

Хөгжлийн бэрхшээлийн ангиллаар авч үзвэл харааны бэрхшээлтэй 223 суралцагч байгаа бөгөөд үүнээс эмэгтэй 119 суралцагч, ярианы бэрхшээлтэй 79, үүнээс эмэгтэй 42 суралцагч, сонсголын бэрхшээлтэй 111, үүнээс эмэгтэй 55 суралцагч, хөдөлгөөний бэрхшээлтэй 116, үүнээс эмэгтэй 63 суралцагч, сэтгэцийн бэрхшээлтэй 58, үүнээс эмэгтэй 33 суралцагч, бусад төрлийн бэрхшээлтэй суралцагч 86 байна.

1) Холбогдох хууль тогтоомж

1. Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тухай хууль
2. Боловсролын тухай хууль
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль

Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тухай хуулийн хүрээнд:

Энэ хуулийн хүрээнд мэргэжлийн боловсрол, сургалтын агуулга, зорилго, бүтэц, түүний удирдлага, зохион байгуулалтыг тодорхойлж, иргэнд мэргэжлийн боловсрол эзэмшүүлэх, мэргэжлийн ур чадвар олгох, дээшлүүлэх сургалтыг хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээ, ажил олгогчийн захиалгад нийцүүлэн зохион байгуулах, энэ үйл ажиллагаанд оролцогчийн эрх, үүрэгтэй холбогдсон харилцааг тусгасан байна. Тус мэргэжлийн боловсрол, сургалтын бүтэц, бүрэлдэхүүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үйлчилгээ үзүүлэх мэргэжлийн боловсрол, сургалтын төвүүд хамаарна. Хүмүүжүүлэгчдийг чадваржуулах, мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад тогтмол хамруулна.

Мэргэжлийн болон техникийн боловсролыг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр

Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, шаардлагад нийцсэн, иргэдийн хэрэгцээ, авъяас, сонирхолд тохирсон мэргэжлийн болон техникийн боловсролыг шинэчлэн хөгжүүлж, чанар, хүртээмж, үр өгөөжийг дээшлүүлэхэд хөтөлбөр чиглэж байгаа.

Энэхүү хөтөлбөрт мэргэжлийн боловсрол, сургалтын салбарын шинэчлэлийг хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтэд нийцүүлэх, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн бодит

механизм бүрдүүлж төлөвшүүлэх, үйлдвэрлэлийн хөгжлийн хэрэгцээтэй холбож төрөлжүүлэх, мэргэжлийн боловсрол, сургалтын стандарт, хөтөлбөрийг шинэчлэх, багш нарыг заах арга зүй болон мэргэшсэн инженер, техникийн ажилтны түвшинд чадваржуулах, сургалтын нөхцөлийг орчин үеийн шаардлагад нийцүүлэх, сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр хангах, иргэдийн хэрэгцээнд суурилсан үйлчилгээг нэвтрүүлэх, эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлэх зэрэг асуудлыг тусгасан.

Хөтөлбөрийн 4.4.4 дүгээр заалтад хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хэсэгт “хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг мэргэжлийн боловсрол, сургалтад тэгш хамруулах боломжийг нэмэгдүүлэх” талаар мөн тусгасан байна.

Тус хөтөлбөрт 2019 онд хэрэгжилтийн дунд хугацааны зорилтот түвшинд, 2021 онд зорилтот түвшинд хүрсэн эсэхэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийхээр төлөвлөсөн.

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

Төрийн өмчийн болон төрийн бус өмчийн мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвүүдийн танилцуулга:

Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төв

Тус төв нь үндэсний хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлээс урьдчилан сэргийлэх, хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх ойлголтыг нэмэгдүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн мэргэжлийн боловсрол олгох сургалт явуулах, эрүүл мэндийн тусламж үзүүлэх, сэргээн засах хэрэгсэл, хиймэл эрхтэн үйлдвэрлэх зэрэг сэргээн засалтын тусламж, үйлчилгээг цогцоор нь чанартай, хүртээмжтэй хүргэх үүрэг бүхий байгууллага юм.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлийн баримжаа олгох сургалтыг тус төвийн нэгж Мэргэжлийн боловсрол, ур чадвар олгох сургууль эрхлэн явуулдаг. Тус сургууль нь 15-45 насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг 1-2,5 жилийн мэргэжлийн ангид суралцуулах боломжтой ба бусад мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төвүүдээс ялгаатай нь боловсролын түвшин хамаарахгүй сургуулиас завсардсан болон суурь боловсролгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлийн боловсрол, чиг баримжаа олгож байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн мэргэжлийн боловсрол олгож, тэдэнд харилцаа, амьдрах ухаан, бизнес аж ахуй эрхлэх, англи хэл, биеийн тамир, эрүүл мэндийн болон мэргэжлийн технологийн хичээлүүдийг /20 хувь/ онол, /80 хувь/ дадлага хослуулан заадаг.

Үүнд: Нэг жилийн Тогооч, Талх, нарийн боов үйлдвэрлэлийн технологийн ажилтан, Оёмол бүтээгдэхүүний оёдолчин /2,5 жил/, Модон эдлэлийн мужаан, Бэлэг дурсгалын зүйл урлаач, Хэвлэлийн дизайнч /2,5 жил/, Гар утас, телефон аппаратны засварчин гэсэн 7 чиглэлээр мэргэжлийн боловсрол олгох сургалтуудыг явуулж байна.

Сургалтын орчин нөхцөл

Нийт 20-25 хүний багтаамжтай дотуур байртай, жилд 90-120 хүртлэх 16-45 нас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хүлээн авах чадалтай.

Анги дүүргэлт 8-12 /20%-д энгийн иргэдийг суралцуулдаг/. Суралцах хугацаа 1-2,5 жил байна.

Нэг сар хүртэлх богино хугацааны ур чадвар олгох сургалтыг Нийслэл, дүүрэг, аймгийн Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний хэлтсүүдтэй хамтран явуулдаг.

Мөн сонсголын бэрхшээлтэй иргэдтэй хамтран ажиллаж, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудад дохионы анхан шатны/ багш, нийгмийн ажилтнуудад/ болон хэлмэрч, орчуулагчийн сургалтыг зохион байгуулдаг.

СЗСҮТ-ийн дотуур байр

Мэргэжлийн боловсрол, ур чадвар олгох сургууль нь сургуулийн эрхлэгч 1, сургалтын менежер 1, хөдөлмөр зуучлал хариуцсан мэргэжилтэн 1, мэргэжлийн технологийн 9 багш, дохионы хэлмэрч орчуулагч 1, номын санч 1, ерөнхий эрдмийн 4 багш нийт 18 багш, ажилтантайгаар сургалтын үйл ажиллагаа явуулж байна.

Тус төвд 4 жилийн байдлаар нийт **335** хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн мэргэжлийн баримжаа олгох сургалтуудад хамрагдсан байна.

МБУЧОС-д 2014-2017 онд суралцсан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэдээлэл

№	Хичээлийн жил	Суралцагчдын тоо
1	2014-	85
2	2015-2016	65
3	2016-2017	69
4	2017-2018	11
	Нийт	335

2017-2018 оны хичээлийн жилд суралцагчдын мэдээ

№	Мэргэжлийн чиглэл	Суралцагчдын тоо
1 жилийн анги		
1	Гар утас, телефон аппаратны засварчин	12
2	Бэлэг дурсгалын зүйл урлаач	12
3	Модон эдлэлийн мужаан	12
4	Талх, нарийн боов үйлдвэрлэлийн технологийн ажилтан	12
5	Тогооч	12
2.5 жилийн анги		
1	Оёмол бүтээгдэхүүний оёдолчин А	12
2	Оёмол бүтээгдэхүүний оёдолчин Б	11
3	Хэвлэлийн график дизайны анги А	12
4	Хэвлэлийн график дизайны анги Б	10
5	Хэвлэлийн график дизайны анги В	11
Суралцагчдын нийт тоо		116

Хараагүй иргэдийн холбооны мэргэжлийн сургалтын төв

2016 оны 07 дугаар сарын байдлаар тус төв нь массаж, морин хуур, компьютер, ноос ноолуур боловсруулах гэсэн 4 чиглэлээр 2 жилийн хугацаатай сургалт явуулдаг. Мөн донор

байгууллагын санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр хөдөө орон нутгийн хараагүй иргэдэд зориулсан, таягтай алхах сургалт, мөн сургагч багш бэлтгэх сургалт явуулдаг.

Япон улсад дадлага эзэмшсэн 10 гаруй багш массажны сургалт явуулж байна. Мөн орон нутгаас ирсэн дадлагажигч нарт зориулсан 14 хүний ортой дотуур байртай (улсын төсвөөр баригдсан). Байр жилдээ 70-80 хүн хүлээж авах хүчин чадалтай.

Алхах сургалт

Массажны өрөө

Бусад мэргэжлийн сургалтын төв

Монголд ажилгүй иргэдэд зориулсан сургалтаас гадна хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан сургалт ч бий. Ийм арга хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн оролцоход нэг хүнийн сургалтын төлбөрийг 130000 төгрөгөөр тооцож, дээр нь 30 хувийн нэмэгдлийг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас сургалт зохион байгуулагчид төлдөг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төрийн бус байгууллагууд ч өөрсдөө ийм сургалт зохион байгуулдаг. Үүнд “БИТ” төрийн бус байгууллагаас эрх мэдэлжүүлэх сургалт, хувийн аж ахуйн нэгжүүдэд зориулсан ажил эрхлэлт дэмжих сургалт, нийгмийн ухамсрыг шинэчлэх сургалт зэргийг зохион байгуулж байна. Эдгээр сургалтыг зохион байгуулдаг 70 гаруй

байгууллага байдаг ба жилдээ 7000-8000 хүн хамрагддагаас 100 орчим нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байдаг. 2014 оноос зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан дадлагажих сургалт зохион байгуулж байна. Мөн Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төвтэй хамтран арга хэмжээ зохион байгуулж байна.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, Монгол Улсын Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлого, Мэргэжлийн болон техникийн боловсролыг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөрт тусгагдсан арга хэмжээнүүдийн дагуу Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төв нь дараах үйл ажиллагаануудыг мэргэжлийн боловсрол, сургалтын чиглэлээр хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна.

- Сургалтанд ашиглагдаж буй ном сурах бичгийг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын онцлог хэрэгцээнд нийцүүлэн хүртээмжтэй хэлбэрээр сайжруулах /аудио, видео, DVD, брайль, дүрс зурган өгүүлэмжтэй/;
- Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагын “Багшийн хөгжил” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;
- Хөгжлийн бэрхшээл, сэргээн засал судлал, тусгай хэрэгцээт боловсролын чиглэлээр хийгдсэн судалгаа, шинжилгээний ажлыг судалж, мэдээллийн сан үүсгэх;

- Их, дээд сургуулиудад хөгжлийн бэрхшээлийн талаар нөлөөллийн сургалт зохион байгуулах;
- Төвийн бүсийн мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулах сургалтын чиглэлээр сургалт зохион байгуулах;
- Сургалтын төлөвлөгөөний дагуу “Чадамжид суурилсан сургалтын хөтөлбөр”-ийг сургуулийн онцлогт нийцүүлэн сайжруулан боловсруулах;
- Төгсөгчдийн “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих төв”-ийн үйл ажиллагааг сайжруулах;

ТАВДУГААР БҮЛЭГ

Эрүүл мэнд

1) Холбогдох хууль тогтоомж

Төрөөс эрүүл мэндийн талаар баримтлах бодлогын баримт бичгийг Засгийн газрын 2017 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан.

Бодлогын баримт бичгийн гол зорилго нь хүн амд үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг тэдний эрэлт хэрэгцээнд тулгуурлан аливаа өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, нотолгоонд суурилсан оношилгоо, эмчилгээний шинэ технологийг нэвтрүүлэх, үйлчлүүлэгчээ дагасан зохистой санхүүжилтийн тогтолцоог бүрдүүлэх замаар тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулан дундаж наслалтыг уртасгахад орших юм.

Эрүүл мэндийн тухай хууль

Энэ хуулийн зорилт нь эрүүл мэндийн талаар төрөөс баримтлах бодлого, үндсэн зарчмыг тодорхойлж, иргэний эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах эрхийг хангахад аж ахуйн нэгж, байгууллага, албан тушаалтан, иргэний гүйцэтгэх үүрэг, эрүүл мэндийн байгууллага, ажилтны үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний тухай хууль

Энэ хуулийн зорилт нь хүн амд үзүүлэх эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээг зохион байгуулах, удирдах, санхүүжүүлэх, хяналт тавих үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хууль

Энэ хуулийн зорилт нь хүн амын сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжих, сэтгэцийн эмгэгээс урьдчилан сэргийлэх талаар төрөөс баримтлах бодлого, зарчмыг тодорхойлох, сэтгэцийн эмгэгтэй хүний эрхийг хамгаалах, нийгэм, эдийн засгийн харилцаанд оролцох, бие даасан байдлыг хангахад дэмжлэг үзүүлэх, сэтгэл зүйн тусламж авах нөхцөлийг хангахад иргэн, хуулийн этгээдийн хүлээх үүрэг, сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллага, эмнэлгийн мэргэжилтний үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Сэргээн засах тусламж, үйлчилгээг хөгжүүлэх стратеги

Эрүүл мэндийн сайдын 2011 оны 228 дугаар тушаалаар батлагдан 2011-2015 онд хэрэгжсэн. Энэхүү тушаалын зорилго нь хүн амын эрүүл мэндийн хэрэгцээнд тулгуурлан сэргээн засах тусламж, үйлчилгээг хөгжүүлэх, дэмжих, амьдралын чанарыг дээшлүүлэхэд оршино.

Дүлийрэлт, сонсгол бууралтаас сэргийлэх, хянах үндэсний стратеги (2010-2019)

I үе шат: 2010- 2014

II үе шат: 2015-2019

Зорилго: Хүн амын дүлийрэлт, сонсгол бууралтын түвшинг тогтоон 2019 онд тогтоосон түвшингээс 5 хувиар бууруулах

Стратегийн зорилт: 1. Дүлийрэлт, сонсгол бууралт, тэдгээрт хүргэдэг хүчин зүйлсийн тархалтыг тогтоож, эрсдэлт хүчин зүйлсээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авч сонсгол хамгаалах үйл ажиллагааг дэмжинэ.

2. Эрүүл мэндийн тусламжийн бүх шатлалд чих, сонсголын тусламж, үйлчилгээг найдвартай үзүүлэх сүлжээг бий болгож, дүлийрэлт сонсгол бууралтыг эрт оношлох, эмчлэх, нөхөн сэргээх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа явуулж байгаа бүх хэлбэрийн мэргэжлийн байгууллагуудын чадавхийг сайжруулна.

Сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний журам (ЭМС-ын сайдын 2015 оны 487 дугаар тушаал)

Уг журмаар Эрүүл мэндийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ үзүүлж буй байгууллагуудын уялдаа холбоог зохицуулах, мэргэжилтнийг арга зүйгээр удирдах, сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний тогтвортой байдлыг хангах, бие махбодь, сэтгэцийн үйл ажиллагааны алдагдал, нийгмийн оролцооны хязгаарлагдмал байдлыг бууруулах, арилгахад чиглэсэн эмнэлгийн болон нийгмийн эрүүл мэндийн олон талт үйл ажиллагааг зохицуулсан.

“Сэтгэцийн эрүүл мэнд” үндэсний хоёр дахь хөтөлбөр (2010-2019)

I үе шат: 2010-2014

II үе шат: 2015-2019

Хөтөлбөрийн зорилго нь хүн амын сэтгэцийн эрүүл мэндийг дэмжих, сэтгэцийн эрүүл мэндийн анхан шатны болон нийгэм, хамт олонд тулгуурласан тусламж, үйлчилгээг өргөжүүлэх замаар сэтгэц, зан үйлийн эмгэгийн тархалтыг бууруулах нөхцөл бүрдүүлэхэд оршино.

“Амьдралын буруу хэвшлээс үүдэлтэй өвчнөөс сэргийлэх, хянах” үндэсний хөтөлбөр (2014-2021)

I үе шат: 2014-2017 он

II үе шат: 2017-2021 он

Хувь хүн, гэр бүл, байгууллага хамт олонд эрүүл аж төрөх дадал, зан үйлийг төлөвшүүлэх, амьдралын буруу хэвшлээс үүдэлтэй зонхилон тохиолддог халдварт бус өвчний хяналт, тандалт, менежментийг сайжруулах замаар урьдчилан сэргийлэх боломжтой халдварт бус өвчний өвчлөл, чадвар алдалт, цаг бусын эндэгдлийг бууруулах орчин бүрдүүлэхэд энэхүү хөтөлбөрийн зорилго оршино.

Осол гэмтэл, хүчирхийллээс сэргийлэх үндэсний хөтөлбөр (2010-2016)

I үе шат: 2010-2012

II үе шат: 2013-2016

Хөтөлбөрийн зорилго нь осол гэмтэл, хүчирхийлэлд хүргэж байгаа эрсдэлт хүчин зүйлийг бууруулах, түүнээс сэргийлэх, осол гэмтлийн үед үзүүлэх эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулан олон улсын жишигт ойртуулах замаар осол гэмтэл, хүчирхийллийн сөрөг үр дагаврыг багасгахад оршино.

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

Сэргээн засалт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг нийгмийн идэвхтэй харилцаанд оруулж, нийгмийн идэвхтэй гишүүн болоход сэргээн засалт маш чухал байр суурь эзэлдэг.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын тодорхойлолтоор /ДЭМБ/ “Хүний чадвар алдалтыг бууруулж, нийгмийн хэвийн харилцаанд оруулах зорилгоор хийж буй бүхий л

аргыг сэргээн засалт” гэнэ. Энэ тодорхойлолт нь эмнэлзүйн сэргээн засах эмчилгээтэй хамааралтай боловч гол нь чадвар алдалттай хүмүүст шаардлагатай байдаг нийгмийн таатай орчинг бүрдүүлж, нийгмийн сөрөг нөлөөлөл, саадыг багасгахад дэмжлэг үзүүлэх зорилготой.

Хамт олонд түшиглэсэн сэргээн засалт

1978 онд “2000 он гэхэд бүх нийтээрээ эрүүл байх” Алма-Атагийн тунхаглал гарч, нарийн мэргэжлийн эмнэлгийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ хязгаарлагдмал байгааг харгалзан ДЭМБ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралын чанарыг хамт олны санаачилгаар дамжуулан сайжруулахад чиглэгдсэн Хамт олонд түшиглэн сэргээн засах /ХОТСЗ/ хандлагыг танилцуулсан юм.

2004 онд Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага, НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага (ЮНЕСКО), ДЭМБ-аас “Хамт олонд түшиглэн сэргээн засах, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг сэргээн засах, тэгш боломж олгох, ядуурлыг бууруулах, нийгэмшүүлэх стратеги”-ийн хамтарсан баримт бичгийг баталсан.

2010 онд ДЭМБ-аас дэлхий нийтээр дагаж мөрдөх ХОТСЗ-ын стратегийг хэрэгжүүлэх Удирдамжийг боловсруулан гаргасан. 2017 онд уг удирдамжийг Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төв “АИФО” Италийн ТББ, “Дэлхийн Зөн Монгол” төслийн техникийн болон санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр ДЭМБ-ын албан ёсны зөвшөөрөлтэйгээр монгол жишээтэй хэвлэн гаргасан.

ХОТСЗ хандлагын удирдамжийг 30 гаруй жилийн хугацаанд дэлхийн 90 гаруй орон хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд үүний нэг нь Монгол Улс юм.

Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж Эрүүл мэндийн сайдын тушаалаар жил бүрийн 12 дугаар сарыг "Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрүүл мэндийг дэмжих сар" болгон сарын турш хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх тусламж, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авахтай холбоотой учирч байгаа саад бэрхшээлийг багасгахад чиглэсэн арга хэмжээг бүх шатны эрүүл мэндийн байгууллагууд зохион байгуулж ирсэн. Дээрх ажлын хүрээнд:

- Эмнэлгүүдийн угтах үйлчилгээний ажилтнуудыг дохионы хэлний анхан шатны сургалтад хамруулсан.
- Дүүрэг, нэгдсэн эмнэлгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг эрт илрүүлэх зорилготой “Эх, хүүхдийн эрүүл мэндийн дэвтэр”-ийн бичилтэд хяналт тавьж, эцэг эх, асран хамгаалагчдад зөвлөгөө өгөх өдөрлөг зохион байгуулах, харьяаллын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд гэрээр сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгч шаардлагатай иргэдийг гуравдугаар шатлалын эмнэлгийн тусламжинд хамруулах;
- Төв эмнэлэг, тусгай мэргэжлийн төвүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн амны хөндийн эрүүл мэндийн үзлэгийг зохион байгуулах;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд нийгмийн эрүүл мэндийн боловсрол олгох, нэмэгдүүлэх, нарийн мэргэжлийн эмчийн үзлэгт хамруулах, сургалт зохион байгуулах;
- Эрүүл мэндийн бүх шатны байгууллагуудын эмч, эмнэлгийн ажилтнуудын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн талаарх мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх, тэдэнд хандах эерэг хандлагыг бий болгох;
- Эмнэлгийн үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн шаардлагад нийцсэн тоног төхөөрөмжөөр хангах, хүртээмжтэй орчныг бий болгох чиглэлээр ажиллаж байна.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд 2018-2022 оны “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжлийг дэмжих” үндэсний хөтөлбөрийн нэгдүгээр зорилт буюу “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрүүл мэндийг боломжит дээд хэмжээнд хүргэх” зорилтын хүрээнд үйл ажиллагааг төлөвлөн ажиллан

ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ

Боловсрол

1) Холбогдох хууль тогтоомж

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучуудын сурч боловсрох эрх зүйн орчин

Нэг. Хууль

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль
2. Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого
3. Боловсролын тухай хууль
4. Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль
5. Бага, дунд боловсролын тухай хууль
6. Дээд боловсролын тухай хууль
7. Дээд боловсролын санхүүжилт, суралцагчдын нийгмийн баталгааны тухай хууль
8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль

Хоёр. Монгол Улсын Их Хурал болон Засгийн газрын тогтоол

1. Монгол Улсын Их Хурлын 2013 оны 19 дүгээр тогтоол
2. Засгийн газрын 2012 оны 185 дугаар тогтоол
3. Засгийн газрын 2014 оны 71 дүгээр тогтоол
4. Монгол Улсын Их Хурлын 2015 оны 12 дугаар тогтоол
5. Засгийн газрын 2017 оны 162 дугаар тогтоол
6. Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны 46 дугаар тогтоол
7. Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны 24 дүгээр тогтоол

Гурав. Сайдын тушаал

1. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын “Тусгай цэцэрлэг, сургуулийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 2017 оны 05 дугаар сарын 11-ний өдрийн А/195 дугаар тушаал
2. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын “Хууль хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” 2017 оны 05 дугаар сарын 11-ний өдрийн А/196 дугаар тушаал

Боловсролын тухай багц хуулийн 2013, 2016 оны нэмэлт өөрчлөлтөөр дор дурдсан асуудлууд шинээр тусгагдсан.

- Ерөнхий боловсролын тусгай сургууль нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд сэргээн засах, чийрэгжүүлэх, бие даалгах үйлчилгээ үзүүлэхээр болсон.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд сэргээн засах, чийрэгжүүлэх, эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үзүүлэх чиглэлээр мэргэшсэн эмч, сувилагч, туслах багш, сэргээн засалч, сэтгэл зүйч ажиллахаар болсон.
- Ерөнхий боловсролын тусгай сургууль нь боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгуулагын харьяанд шилжихээр болсон.
- Ерөнхий боловсролын сургуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тооноос хамаарч тусгай мэргэжлийн багш, туслах багш, сэтгэл зүйч, сувилагч, сэргээн засалч, нийгмийн ажилтан ажиллуулж болно гэсэн.

- Ерөнхий боловсролын тусгай сургууль нь сэргээн засалтын кабинет, танхимтай байна.

Монгол Улсын Их Хурлын 2013 оны 02 дугаар сарын 08-ны өдрийн “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хууль нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” 19 дүгээр тогтоолоор хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнтэй ажиллах чиглэлээр мэргэших дохионы хэлний багш, арга зүйч, эмч, согог зүйч зэргийг бэлтгэх зорилгоор нийт 20-иос доошгүй хүнийг жил бүр гэрээгээр, сургалтын төрийн сангийн зардлаар гадаадад сургахаар шийдвэрлэсэн.

Монгол Улсын Засгийн газрын “Журам батлах тухай” 2012 оны 185 дугаар тогтоолоор хөгжлийн бэрхшээлтэй 1 суралцагчид ногдох хувьсах зардлын нормативыг 3 дахин нэмэгдүүлсэн бөгөөд энэ заалт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд сургаж байгаа ердийн цэцэрлэг, сургуульд нэгэн адил хамаарч байна.

Засгийн газрын 2014 оны 71 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралтаар “Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид суралцагчийн тэтгэлэг олгох журам”-ыг баталсан бөгөөд тус журмын 4.1.2-т “хөгжлийн бэрхшээлтэй эсхүл эцэг, эх нь хоёулаа хөгжлийн бэрхшээлтэй бакалаврын сурацлагч”, 4.1.3-т “хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан гишүүнтэй өрхийн бакалаврын хөтөлбөрийн нэг суралцагчийн сургалтын төлбөрийг олгоно” гэсний дагуу улсын төсвөөс хариуцаж байна.

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын 2013 оны 08 дугаар сарын 16-ны өдрийн “Сургалтын төлөвлөгөө, хичээлийн жилийн бүтцийг шинэчлэн батлах тухай” А/311 дүгээр тушаалын дөрөвдүгээр хавсралтаар “Оюуны бэрхшээлтэй хүүхдийн сургуулийн сургалтын төлөвлөгөө”, тавдугаар хавсралтаар “Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургуулийн сургалтын төлөвлөгөө”, зургаадугаар хавсралтаар “Харааны бэрхшээлтэй хүүхдийн сургуулийн сургалтын төлөвлөгөө”-г тус тус баталсан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны 06 дугаар сарын 09-ний өдрийн “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” 46 дугаар тогтоолын 8 дугаар заалтыг хэрэгжүүлэх хүрээнд ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн багш, холбогдох зарим байгууллагын удирдах ажилтанд зориулсан “Япон улсад мэргэжил дээшлүүлэх, туршлага судлах сургалт”-ыг 2017 оны 11 дүгээр сарын 13-20-ны өдрүүдэд зохион байгууллаа. Тус сургалтад оролцогчид нь Япон улсын боловсролын бодлого, хэрэгжилтийн тухай сургалтад хамрагдахаас гадна Япон улсын Кита дүүргийн тусгай хэрэгцээт боловсролын сургалтын байгууллагуудын үйл ажиллагаатай танилцана.

Ийнхүү ерөнхий боловсролын тусгай сургуульд суралцагч хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчийн харилцан ялгаатай хэрэгцээ шаардлагыг хүлээн зөвшөөрч, тэдний сурч боловсрох эрхийг нь дэмжин ажиллаж байна.

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

А. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн сурах үйл явцыг дэмжих чиглэлээр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Улсын хэмжээнд 2017-2018 оны хичээлийн жилийн статистик мэдээгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй 1599 хүүхэд цэцэрлэгт, 7279 хүүхэд ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж байна. Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн 1637 нь ерөнхий боловсролын тусгай сургуульд суралцаж байна.

Ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн суралцагчид үдийн хоолтой боллоо.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 162 дугаар тогтоолоор тусгай сургуульд суралцагчийн үдийн хоолны зардлыг 2400 төгрөг болгон баталснаар 2017-2018 оны хичээлийн жилээс ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн 1-12-р ангийн суралцагчид анх удаагаа үдийн хоолны үйлчилгээнд хамрагдаж эхлээд байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид үдийн хоолны үйлчилгээнд хамрагдсанаар хоногт авбал зохих хоол хүнсний хэрэгцээний 40-45 хувийг үдийн хоолоор авч чадах боломж бүрдсэнээр эдгээр хүүхдийн эрүүл мэндийн хөгжил болон суралцахад нь чухал дэмжлэг болсон. Үдийн хоолоор үйлчлэх орчин нөхцөлийг сайжруулах үүднээс ерөнхий боловсролын тусгай 6 сургуульд улсын төсвийн санхүүжилтээр гал тогооны тоног төхөөрөмжийг нь шинэчилсэн.

Сурах бичгийн шинэчлэл хийж, сургалтын хэрэглэгдэхүүнтэй болголоо

Энэ хичээлийн жилд ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн бага ангийн 4 нэр төрлийн сурах бичгийг 175 сая төгрөгийн санхүүжилтээр улсын төсвөөс хэвлэн, түгээлээ. Үүнд.

1. Дүрслэх урлаг, технологи I-V /Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын/
2. Математик IV /Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын/
3. Монгол хэл V /Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын/
4. Монгол хэл V /Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчдын/

“Монгол хэлний тухай” хуулийг хэрэгжүүлэх хүрээнд сургуулийн өмнөх насны сонсголгүй хүүхдэд зориулсан анхан шатны хэрэглээний 1000 үг бүхий “Дохионы хэлний зурагт толь бичиг”-ийг НҮБ-ын хүүхдийн сангийн 24,5 сая төгрөгийн санхүүжилтээр 1000 хувь хэвлүүлсэн.

Б. Сургуульд хамрагдахгүй байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг дэмжих чиглэлээр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

2017-2018 оны хичээлийн жилд улсын хэмжээнд 26 насан туршийн боловсролын төв, 326 нэгж үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд тэдгээрт нийт 9291 хүүхэд суралцаж байгаагийн 18,5 хувь буюу 1716 нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч байна. Тэдний 30,9 хувь нь оюун ухааны бэрхшээлтэй, 4,5 хувь нь хавсарсан хэлбэрийн бэрхшээлтэй суралцагчид байна. Тэдний 39,8 хувь буюу 683 нь бага боловсрол, 41,6 хувь буюу 714 суурь боловсрол, 18,6 хувь буюу 319 нь бүрэн дунд боловсрол эзэмших түвшний ангид суралцаж байна.

Хэвтрийн, хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд бичиг үсгийн болон бага, суурь боловсрол эзэмшүүлэх ажлыг Насан туршийн боловсролын үндэсний төвтэй хамтран Нийслэлийн Баянзүрх дүүргийн 4 хорооны хэвтрийн болон хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсрол эзэмших хэрэгцээний судалгааг авч, 8 хүүхдийг гэрээр сургах ажлыг эхлүүллээ.

В. Тусгай хэрэгцээт боловсролын багшлах боловсон хүчнийг бэлтгэх, давтан сургах чиглэлээр хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ

Монгол Улсын Боловсролын их сургуулийн Боловсрол судлалын төвийн дэргэд Тусгай хэрэгцээт боловсролын багш бэлтгэх (D40300 индекстэй) 1 жилийн бакалаврын хөрвөх сургалтыг 2 ангитайгаар 2013 оны 10 дугаар сараас анх удаа нээн хичээллүүлсэн. Дээрх мэргэжлээр 2013-2014 оны хичээлийн жилд 46, 2014-2015 оны хичээлийн жилд 31, нийт 77 оюутан төгсөж тусгай сургууль, цэцэрлэг, төрийн бус байгууллагуудад мэргэжлийн чиглэлийн дагуу ажиллаж байна.

Бакалаврын 1 жилийн хөрвөх сургалтын хөтөлбөрийг 2015-2016 оны хичээлийн жилээс өргөжүүлэн 3,5 жилийн бакалаврын сургалт болгосон. Одоогийн байдлаар 1, 2, 3-р курсэд нийт 58 оюутан суралцаж байна.

Монгол Улсын Боловсролын их сургуулийн нэг жилийн хөрвөх сургалтад хамрагдаж буй ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн 16 багшид сургалтын тэтгэлэг олгосон. Мөн Хөвсгөл аймгийн тусгай хэрэгцээт боловсролын бүлэг хичээллүүлж байгаа болон хүүхэд хөгжлийн төвтэй ердийн хэв шинж бүхий ерөнхий боловсролын сургуулийн 14 багшийг тусгай хэрэгцээт боловсролын сургалт арга зүйн сургалтад хамруулсан.

Тусгай хэрэгцээт боловсролын багшийн мэргэжлийн 3,4-р курсийн оюутнуудын сонгон судалдаг “Дохионы хэл” хичээлийн хөтөлбөр, агуулгыг сайжруулах ажлыг “Дохионы хэлний орчуулагч хэлмэрчдийн холбоо”-той хамтран хийсэн.

Жайка байгууллагын “Тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг сайжруулах төсөл”-ийн хүрээнд төсөлд оролцож байгаа тусгай 4 сургууль, мөн Хөвсгөл аймгийн туршилтын ерөнхий боловсролын 2 сургуулийн төлөөлөл бүхий 8 хүнийг 2018 оны 01 дүгээр сард Япон улсад зохион байгуулагдах сургалтад хамруулна.

Г. Сургалтын орчинг сайжруулан дэмжих чиглэлээр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Дэлхийн банкны “Боловсролын чанарын шинэчлэл”-ийн төслөөс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтын тусгай хэрэглэгдэхүүний чанарыг сайжруулахад 303 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийлээ.

ЖАЙКА “Тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг сайжруулах төсөл”-өөс тусгай хэрэгцээт боловсролыг дэмжих төрөл бүрийн аргыг туршин хэрэгжүүлэх, түгээн дэлгэрүүлэхэд чиглэсэн “Бичил төсөл”-ийн сонгон шалгаруулалтад Монгол Улсын Боловсролын их сургуулийн харьяа 249-р цэцэрлэг, Ховд аймгийн Жаргалант сумын ерөнхий боловсролын 7 дугаар сургууль, “Сонсголгүйн боловсрол” нийгэмд үйлчилдэг төрийн бус байгууллага тус тус шалгарч, тус бүр 12,0 сая төгрөгийн санхүүжилт авсан.

Ерөнхий боловсролын тусгай 29 дүгээр сургуулийн камерийн хяналтын систем, гэрэлтүүлгийг хийхэд шаардагдах 80,0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг Азийн хөгжлийн банкнаас авахаар болсон.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Ерөнхий боловсролын тусгай 6 сургуульд зайлшгүй шаардлагатай тавилга, тоног төхөөрөмж, техник хэрэгслийн жагсаалтыг гаргаж, холбогдох 2,1 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг боловсролын салбарын 2018 оны тавилга, тоног төхөөрөмж, техник хэрэгслийн хөрөнгө оруулалтын төсөвт тусгууллаа. Тус хөрөнгө оруулалтын хүрээнд ерөнхий боловсролын тусгай сургууль тус бүрт 1 автобус шинээр олгоно. Мөн ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн эм бэлдмэл, хичээл үйлдвэрлэлийн санхүүжилтийг өмнөх оныхоос 2 дахин орчим нэмэгдүүлж 412.6 сая төгрөг болгосон.

Ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн сургалтын хөтөлбөр, арга зүй, үнэлгээ, сургалтын төлөвлөгөөг суралцагчдыг бие дааж амьдрах, суралцах арга чадварт сургах, ахуйн баримжаатай болгох, тэдний биеийн хөгжлийн үйл явцыг нөхөн сэргээх, засан сайжруулах, мөн мэргэжлийн сургалт, чадамжийн гэрчилгээ олгодог сонголттой, уян хатан сургалтын зохион байгуулалтад шилжүүлэх чиглэлээр ажлын хэсэг байгуулан ажиллаж байна.

Тэгш хамруулан суралцуулах бодлогыг хэрэгжүүлэх хүрээнд Япон олон улсын хамтын ажиллагааны Жайка байгууллагын санхүүжилтээр хэрэгжүүлж буй “Тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг сайжруулах төсөл”-ийн хүрээнд тусгай 4 сургууль болон ердийн хэв шинж бүхий 6 ерөнхий боловсролын сургууль дээр туршсан “Ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөний загвар болон ашиглах гарын авлага”-ыг боловсруулаад байна.

ДОЛООДУГААР БҮЛЭГ

Хүртээмж

1. Дэд бүтцийн хүртээмж

1.1 Барилга байгууламж

1) Холбогдох хууль тогтоомж

“Хот байгуулалтын тухай хууль”-ийн 20 дугаар зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан дэд бүтцийн талаар тусгаж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн саадгүй үйлчлүүлэх орчин нөхцөлийг хангаагүй хот төлөвлөлт, барилгажилтын шийдэл, зураг төсөл зэрэгт зөвшөөрөл олгохыг хориглосон байдаг.

Мөн Барилгын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-д “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан шаардлага”-ыг 15 дугаар зүйлд тусган хэрэгжүүлж байна. “Иргэний барилгын төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний шаардлагыг тооцсон орон зай” MNS 91.040.10: 2009 стандарт, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээг тооцсон төлөвлөлт”, “Явган хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан замыг төлөвлөх заавар”, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн орон зайн төлөвлөлт” барилгын дүрэм, “Орон сууцны барилгын зураг төсөл төлөвлөлт” барилгын норм ба дүрэм, “Сургалт хүмүүжлийн барилгын зураг төсөл зохиох” заавар, “Газрын тос, газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын барилгын технологийн зураг төсөл” барилгын дүрэм, “Үр тариа хадгалах болон боловсруулах байгууламж” барилгын норм ба дүрэм, “Үйлдвэрийн газрын байгууламж” барилгын норм ба дүрэм зэрэг 10 гаруй норм ба дүрэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээ шаардлагын талаар тусган мөрдүүлж байна.

“Хот, тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэм” (БНБД 30.01.04)-ийг шинэчлэх ажлын хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн дэд бүтцийн байгууламжуудад саадгүй хүрэх нөхцөлийг хангахтай холбогдсон хот төлөвлөлтийн стандарт шаардлагуудыг тусган боловсруулж байна.

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

Засгийн газрын 2017 оны 69 дүгээр тогтоолоор баталсан “Барилга байгууламжийг ашиглалтад оруулах дүрэм”-ийн дагуу “Барилга байгууламжийг ашиглалтад оруулах комиссын бүрэлдэхүүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах байгууллагын төлөөллийг орууллаа. Дээрх стандартуудыг хангуулж ажиллахаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах, дэд бүтцийн хүртээмжийг бий болгох тухай” Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2017 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдрийн 02 дугаар албан даалгаврыг Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар, “Барилгын хөгжлийн төв” Төрийн өмчит аж ахуйн тооцоот үйлдвэрийн газар, “Төрийн орон сууцны корпораци” Төрийн өмчит аж ахуйн тооцоот үйлдвэрийн газарт өгсөн.

“Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах, дэд бүтцийн хүртээмжийг бий болгох тухай” Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2017 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдрийн 02 дугаар албан даалгавраар нийслэл, аймаг, орон нутагт байгаа нийтийн зориулалттай барилга байгууламжуудын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хүртээмжтэй эсэхэд орон нутгийн захиргаатай хамтран үзлэг хийж, судалгаа гарган, хүртээмжтэй болгох чиглэлээр бодлого боловсруулж 2017 онд багтаан танилцуулах ажлыг Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газарт үүрэг өгсөн болно. Дээрх албан даалгаврын дагуу Ховд, Дорноговь, Дорнод зэрэг аймагт дэд бүтцийн хүртээмжтэй эсэхэд орон нутгийн захиргаатай хамтарсан үзлэг шалгалтыг хийж холбогдох зөвлөгөөг өгч ажилласан.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хангах, дэд бүтцийн хүртээмжийг бий болгох ажлын хүрээнд барилга байгууламжийг байнгын ашиглалтад оруулах комиссын бүрэлдэхүүнд орж ажиллах хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах байгууллагын төлөөллүүдэд зориулсан сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулж сургалтыг 2017 оны 10 дугаар сарын 18-ны өдөр зохион байгуулсан.

Монголын Тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбоо дэд бүтцийн хүртээмжийн үнэлгээний хуудас боловсруулан (хаалга, налуу шат, үүдний хүлээн авах хэсгийн тавцангийн өндөр, угтах үйлчилгээ байгаа эсэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан автомашины зогсоол гэх мэт олон талаас нь үнэлэх) Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комисстой хамтран нийт 28 байгууламжид үнэлгээ хийсэн байна. Үүний үр дүнд Гадаад харилцааны яам хүртээмжтэй орчныг бүрдүүлэх арга хэмжээ авсан.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан дэд бүтцийг стандартын дагуу бий болгох ажлын хүрээнд жилд 2 удаа зохион байгуулагддаг “Архитекторын мэргэшсэн зэрэг горилогчдод зориулсан сургалт”-ын хөтөлбөрт дээрх чиглэлээр 2-4 цагийн хичээл тусгуулан зураг төсөл зохиогчдод энэ талын зохих мэдлэг олгож байна. Мөн Шинжлэх ухаан, технологийн их сургуулийн Барилга, архитектурын сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан дэд бүтцийг норм, стандартын дагуу бий болгох талаар тусган оюутнуудад мэдлэг олгож байна. Мөн Монголын Тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбооны гишүүн нь Барилгын хөгжлийн төвийн инженерүүдэд багшлан сургалт явуулсан (Хоёр дахь жилдээ хэрэгжиж байгаа). Мөн шинээр баригдаж буй нисэх онгоцны буудлыг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд хүртээмжтэй болгоход ч тус яамнаас зөвлөмж өгсөн.

Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2017 оны 57 дугаар тушаалаар “Барилга, хот байгуулалтын яамны дэргэдэх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах орон тооны бус дэд зөвлөл”-ийг байгуулан, ажиллах журмыг батлуулан ажиллаж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагуудын төлөөлөл болох Монголын Тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбоо төрийн бус байгууллагын тэргүүн Б.Чулуундолгорыг Барилга, хот байгуулалтын сайдын зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд дахин шинээр оруулсан.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Хот, тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээг хангасан арга хэмжээг тусган боловсронгуй болгох ажлын техникийн даалгаврын төслийг боловсруулах, холбогдох байгууллагуудтай хамтран уулзалт, хэлэлцүүлэг хийх;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээг хангасан арга хэмжээг “Барилгын норм, норматив боловсруулах сангийн хөрөнгөөр 2018 онд боловсруулах норм, норматив, дүрэм, заавар, төсөл, арга хэмжээний төлөвлөгөө”-ний төсөлд тусгуулах;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн дэд бүтцийн байгууламжид саадгүй хүрэх нөхцөлийг хангах талаар хот, суурины хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, барилгажилтын зураг төсөл, барилга байгууламжийн зургийн даалгаварт тусгуулах;
- Магадлал хийлгэхээр ирүүлсэн барилга байгууламжийн зураг төсөлд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьдрах орчны шаардлагад нийцсэн зураг төсөл зохиох дүрэм” БД 31-112-11, “Тахир дутуу иргэдэд зориулсан барилгын төлөвлөлтийн гарын авлага” БД 31-101-04-д заасан шаардлагыг хангах арга хэмжээг тусгасан эсэхэд магадлал хийж хэрэгжилтийг хангах;
- Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хийгдэж буй барилга байгууламжийн техник хяналтыг зураг төсөлд заасан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээг хангах арга хэмжээг хангуулан ажиллах;

- Нийтийн зориулалттай барилга байгууламжийг холбогдох стандартын дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй болгох ажлыг зохион байгуулах ажлыг эхлүүлэх;

1.2 Авто зам, явган хүний зам

1) Холбогдох хууль тогтоомж

Улаанбаатар хотын авто зам нь Нийслэлийн Засаг даргын эзэмшилд байдаг бөгөөд Нийслэлийн Авто замын хөгжлийн газар нь авто зам, замын байгууламжийн засвар арчлалтыг хариуцан ашиглалтын бэлэн байдлыг хангадаг. Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллаганы хөтөлбөрийн 3.3.28-д “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн амьдралд хэвийн оролцох боломжийг бүрдүүлэх бодлого баримтална”, 3.3.29-д “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг үеийн найзуудтайгаа хамт суралцах нөхцөлийг бүрдүүлж, шаардлагатай дэд бүтцийг сайжруулна.” гэж тус тус заажээ.

Авто зам болон явган хүний замын стандарт нь дараах байдалтай байна:

- “Нийтийн тээвэр Замналын зогсоол. Ангилал. Техникийн шаардлага” MNS 5879- 2012
- “Явган хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан зам.Техникийн шаардлага” MNS 5682:2006
- “Явган хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан замыг төлөвлөх заавар” MNS 6056:2009
- Иргэний барилгын төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний шаардлагыг тооцсон орон зай, орчин. Үндсэн шаардлага” MNS 6055:2009
- “Нийтийн тээврийн хэрэгслийн зогсоолын төлөвлөлт” БД 32-101-17

“Автотээврийн тухай хууль”-ийн 10.2.8-д “20-иос дээш тооны тээврийн хэрэгсэл бүхий аж ахуйн нэгж нь тээврийн хэрэгслийнхээ 10 хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан тусгай төхөөрөмж суурилуулсан байх” талаар заажээ. Заасан хувь хэмжээнд хүргээгүй тохиолдолд торгууль ноогдуулна гэсэн заалттай ч торгуулийн хэмжээг заагаагүй байна.

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

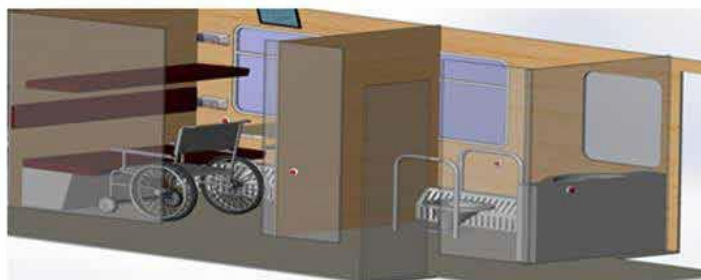
Монгол Улсын Зам, тээврийн хөгжлийн яам Улаанбаатар хотын 19-р хорооллын явган замд тактель зам шинээр хийсэн.

“Түгээмэл хөгжил” бие даан амьдрах төвийн санаачилгаар Улаанбаатар хотод 20 ширхэг гишгүүргүй автобус үйлчилгээнд явж байна. Тус төв 2014 онд нийтийн тээврийн хэрэгслийн хууль эрх зүйн баримт бичиг, автобус, авто зогсоолын талаар мониторинг судалгаа хийсэн. Одоо аж ахуйн нэгж, албан байгууллагуудад таниулга, сургалт явуулж байгаа. Улаанбаатар хотод тэргэнцэртэй иргэдэд зориулсан тусгай такси таван ширхэг явж байна.

Монголын Тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбооноос Зам, тээврийн хөгжлийн яаманд санал гаргаснаар Монголын гол төмөр замын галт тэрэгний буудал, олон улсын нисэх онгоцны буудалд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан тусгай хүлээлгийн өрөө, бие засах газар бий болгов. «SOS үйлчилгээ» хэмээх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, ахмад настан хүмүүст зориулсан үйлчилгээ (машины зогсоолд орж гарах г.м) нэвтрүүлсэн. Одоогийн байдлаар төмөр замын дотоодын чиглэлд унтдаг ор бүхий хоёр вагоныг тэргэнцэртэй иргэн ашиглаж болохуйцаар төхөөрөмжилжээ.

“Улаанбаатар төмөр зам” хувь нийлүүлсэн нийгэмлэгийн замын даргын 2015 оны 12 дугаар сарын 31-ний “Зорчигчийн вагон өөрчлөн тоноглох тухай” А-331 тоот тушаалаар Зорчигчийн вагон депогийн засварын тасгийн хамт олон MNS 5876:201, “Төмөр замын зорчигч тээврийн үйлчилгээ, зорчигчийн галт тэрэг, вагоны үйлчилгээнд тавих ерөнхий шаардлага”, MNS 6312:2012, “Төмөр замын зорчигчийн вагон. Техникийн ерөнхий шаардлага”, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьдрах орон зай, орчны зураг төсөл зохиох дүрэм зэргийг үндэслэн 482-р вагоныг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулан шинэчлэн тоногосон. Зорчигчийн вагоныг өөрчлөн орон зайг томсгон, дохиолол дуудлагын хонх, өргөсгөсөн тавцан, тавиур, угаалтуур, тусгай зориулалтын шат болон тусгай төхөөрөмжөөр тоногосноор хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг тэргэнцэртэйгээ төмөр замаар хүндрэл чирэгдэлгүй, ая тухтай аялуулах боломжийг бүрэн бүрдүүлсэн.

“SOS” үйлчилгээний ажлын хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тав тухтай аялах боломжийг бий болгох зорилгоор өөрчлөн тоногосон 482-р вагоныг 2016 оны 05-р сарын 02-ны өдрөөс эхлэн Замын–Үүд, Эрдэнэт, Сүхбаатарын чиглэлд аялуулж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй зорчигчид зориулсан вагоны дотоод бүтэц,

482-р вагоны дотоод тоноглол

482-р вагонд хөгжлийн бэрхшээлтэй зорчигчдыг суулгах шат, ариун цэврийн өрөө

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд тэргэнцэртэй зорчих тавцан

SOS үйлчилгээ нэвтрүүлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сэтгэл ханамжийг дээшлүүлэх, нэмэлт үйлчилгээг нэвтрүүлж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үйлчлэх зам, үйлчилгээний цонхыг нээн ажиллуулж байна.

*УБ төмөр замын буудал
“SOS үйлчилгээ”*

Хүртээмжтэй болгосон галт тэрэ

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Нэг. Салбар хоорондын үялдаа холбоотой хийгдэх ажлууд:

- Зам, тээврийн хөгжлийн яамнаас боловсруулж байгаа хууль тогтоомжийн стандарт, норм нормативт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байх заалтуудыг заавал оруулах, шалгуур үзүүлэлт болгон тодорхойлох;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байлгах хэрэгцээ, шаардлагыг тодорхойлох судалгаа, үнэлгээ хийлгэж дүгнэлт гаргуулах;
- Нийтийн тээвэр болон төмөр замын авто вокзалуудыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй жишиг вокзал болгож засварлахад шаардлагатай төсвийн тооцоог гаргаж, улсын төсөвт болон бусад төсөл хөтөлбөрт суулгуулах ажлыг үе шаттайгаар зохион байгуулах;
- Нийтийн тээвэр болон төмөр замын авто вокзалуудыг /Амгалан өртөө, Толгойт өртөө, Драгон авто вокзал, Баянзүрхийн авто вокзал/ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй жишиг вокзал болгож засварлах;

Хоёр. Төмөр замын үйлчилгээнд:

- "Төрөөс төмөр замын салбарт баримтлах бодлого"-д нийтийн барилга байгууламж, зам талбай, нийтийн тээвэр, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байлгах заалтыг тусгуулах;
- Нийтийн барилга байгууламж, зам талбай, нийтийн тээвэр, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи, үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байлгах чиглэлээр сургалт зохион байгуулж сургалтын мөрөөр хэрэгжүүлэх үр дүн, гарсан өөрчлөлтийн талаарх хэлэлцүүлэг зохион байгуулах;
- Улаанбаатар хотын вокзалын нүхэн гарцанд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан налуу зам болон лифтийг бий болгох;

Гурав. Агаарын тээврийн үйлчилгээнд:

- "Төрөөс иргэний нисэхийн салбарт 2020 он хүртэл баримтлах бодлого"-д нийтийн барилга байгууламж, зам талбай, нийтийн тээвэр, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байлгах заалтыг тусгуулах;
- Хөшигийн хөндийн шинэ нисэх буудал дээр зохион байгуулсан үзүүлэх сургуулилтын мөрөөр хийгдсэн ажлын мэдээллийг салбар зөвлөл дээр сонсох;
- SOS үйлчилгээний хүрээнд батлагдсан "Тусламж шаардлагатай зорчигчдод үйлчлэх" журмыг үйл ажиллагаандаа мөрдөн хэрэгжүүлж, хэвшүүлэх;
- Олон улс, орон нутгийн чиглэлийн нислэгийн бүртгэлийн 2 цэгийн тавцанг намсгаж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд үйлчлүүлэхэд зориулан засварлах;

Дөрөв. Авто тээврийн үйлчилгээнд:

- "Автотээврийн тухай хууль"-д нийтийн барилга байгууламж, зам талбай, нийтийн тээвэр, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байлгах заалтыг тусгуулж хэрэгжилтийг хангаж ажиллах;
- Нийтийн тээврийн хэрэгслийн буудал, зогсоолд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан тэмдэг, тэмдэглэгээг сайжруулах;
- Нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах зорилгоор холбогдох стандартыг шинэчлэн тогтоож, сайжруулах;
- Авто вокзалын болон тээврийн үйлчилгээ эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллагын ажилтнуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлээр сургалт

зохион байгуулж, гарын авлага, зөвлөмжөөр хангах;

Тав. Авто замын салбарт:

- Авто зам, замын байгууламжийн зураг төслийг төлөвлөхдөө хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээ шаардлагыг хангаж буй эсэх, тэднийг тээврийн салбарын үйлчилгээнд тэгш хамруулах нөхцөлийг бүрдүүлсэн байдлыг тооцох, энэ тал дээр зураг төслийн байгууллагуудад чиглэл өгч ажиллах;
- Явган хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан замыг төлөвлөх заавар MNS 6056:2009, Явган хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан зам. Техникийн шаардлага MNS 5682:2009 стандартуудыг шинэчлэн боловсруулах саналыг яаманд хүргүүлж, төлөвлөгөөнд тусгуулах;
- Одоо мөрдөгдөж байгаа стандарт норм, нормативыг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн заалтуудыг судлах, судалгааны үндсэн дээр орчин үеийн зам, замын байгууламжийн төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан төлөвлөлтийг хийх;
- Улаанбаатар хотын авто замын явган хүний гарцад харааны бэрхшээлтэй хүнд зориулсан дуут дохиолол суурилуулах;

2. Мэдээллийн хүртээмж

1) Холбогдох хууль тогтоомж

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд "Мэдээлэл, харилцаа холбооны үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэх" гэсэн асуудлын хүрээнд төрийн байгууллагын цахим хуудсыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэх, дэлгэц уншигч програм хангамж болон шинэ технологи, тусгай хэрэглээний тоног төхөөрөмжийг хөгжүүлэн хэрэглээнд нэвтрүүлэх, сонин сэтгүүл, төрийн байгууллагын шийдвэр, албан бичиг, барааны шошго зэргийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй ашиглахад зориулан бар кодтой хэвлэх, сонсголын бэрхшээлтэй хүн цагдаа, эрүүл мэндийн байгууллага, онцгой байдлын албаны тусгай дугаарт текст мессэж, дохионы хэлний хэлмэрчийн зайн дүрс, ярианы тусламжтайгаар хандаж, үйлчилгээ авах боломжийг бүрдүүлэхээр туссан.

Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжлийн талаар баримтлах бодлогын Мэдээлэл, харилцаа холбооны дэвшилтэт технологид суурилсан үйлчилгээний төрөл, хүртээмж, чанарыг нэмэгдүүлэх зорилтын хүрээнд мэдээлэл, харилцаа холбооны үйлчилгээний талаар хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа хэсгийн 3.4.5-д "хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан мэдээлэл, харилцаа холбооны үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ" гэсэн заалтыг тусгасан.

Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын 2014 оны 281 дүгээр тогтоолын 28 дугаар зүйлд сонсголын бэрхшээлтэй иргэд нь олон нийтийн мэдээллийг урсдаг титр, дохионы орчуулгын тусламжтай хүлээн авах эрхтэй, мэдээллийн хэрэгслийн хүртээмжтэй байдлыг нэмэгдүүлэх зорилгоор дохионы орчуулга, урсдаг титрийг тогтмолжуулах заалтууд оржээ.

2) Үйл ажиллагааны хэрэгжилт

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 136, 2017 оны 116 дугаар тогтоолын дагуу Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаар төрөөс баримтлах бодлогын хэрэгжилтийг салбарын хэмжээнд уялдуулан зохицуулж, удирдамж чиглэл өгөх зорилгоор Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газрын даргын 2017 оны 08 дугаар сарын 18-ны өдрийн А/91 тоот тушаалаар Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн салбарын орон тооны бус дэд зөвлөлийг төр, хувийн хэвшил болон төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулан байгуулж, ажиллаж байна.

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Цагдаагийн ерөнхий газрын Мэдээлэл нэгтгэн боловсруулах төв, Монголын Улсын Сонсголгүй иргэдийн үндэсний холбоо хамтран 2015 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдөр баталсан санамж бичгийн дагуу 2015 оноос сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийн яаралтай дуудлагыг (Гал түймэр 101, цагдаа 102 г.м) өдөр бүр 24 цагийн турш мессэжээр хүлээн авч байна. Одоогоор сонсголын бэрхшээлтэй 7 иргэнээс 63 удаа дуудлага хүлээн авч, мессэж илгээж асуудлыг шийдвэрлэсэн байна. Мөн Финландын донор байгууллагын дэмжлэгээр дохионы хэлний хэлмэрч бэлтгэх сургалтад тус төвийн 22 ажилтныг хамруулаад байна.

Монгол Улсын Их сургуулиас NVDA дэлгэц уншигч програм дээр ашиглах боломжтой 1500 өрүүлбэрээс бүтсэн эмэгтэй хоолой, 3000 өгүүлбэрээс бүтсэн эрэгтэй хоолойн SAPI5 монгол бичвэрийг ярианд хөрвүүлэх програм хангамжийг зохион хөгжүүлсэн бөгөөд цаашид энгийн хүний яриатай адилхан болгох, гадаад үгийн дуудлагыг сайжруулах ажлыг хийх шаардлагатай байна.

Харилцаа холбооны тухай хуулийн 25.2.1-д "тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд хэрэглэгчийг ялгаварлахгүйгээр үйлчилгээгээр шуурхай хангах", Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 11.4-т "Сонсголын бэрхшээлтэй хүн цагдаа, эрүүл мэндийн байгууллага, онцгой байдлын албаны тусгай дугаарт текст мессэж, дохионы хэлний хэлмэрчийн зайн дүрс, ярианы тусламжтайгаар хандаж, үйлчилгээ авах боломжийг төрөөс бүрдүүлнэ" гэсэн заалтын хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд зориулсан дохионы хэлний хэлмэрчийн зайн дүрс, ярианы "Миний туслах 104" үйлчилгээг гаргасан. Тусгай дугаар ашиглалтад орсноор сонсголын бэрхшээлтэй иргэн видео дуудлага хийж дохионы хэлний хэлмэрчтэй холбогдсоноор үйлчилгээ авах боломж бүрдэнэ.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн салбарын орон тооны бус дэд зөвлөлийн хурлаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан мэдээлэл, харилцаа холбооны үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх заалтын хүрээнд 2017-2025 онд дараах ажлыг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн.

- Компьютерын дэлгэц дээрх бичгэн мэдээллийг дуу авиа руу хөрвүүлэн хувиргах програм хангамжийг монгол хэл дээр боловсруулах;
- Өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ээлтэй тоног төхөөрөмж болон олон нийтэд хүртээмжтэй цахим хуудасны стандарт боловсруулах;
- Монголын Үндэсний олон нийтийн радио, телевизийн хөтөлбөрийг аудио тайлбар, дохионы хэл дээр хөрвүүлэн гаргах;
- Монгол хэл дээр дэлгэц уншигч, өнгө, дүрс, дулаан, гэрэл, мөнгө таних тусгай хэрэгцээт програм хангамжийг хөгжүүлэх;
- Засгийн газрын болон хувийн хэвшлийн байгууллага, аж ахуйн нэгжүүдийн цахим хуудсыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй болгох;
- Банкны АТМ, ТҮЦ машиныг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ашиглах боломжтой болгох; (брайль тэмдэг, аудио тайлбартай болгох)

НАЙМДУГААР БҮЛЭГ

Бусад

1) Хөгжлийн бэрхшээлийг хамруулсан гамшгийн эрсдэлийг бууруулах

1) Олон улсын хэмжээнд дагаж мөрдөх баримт бичиг

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах дэлхийн гуравдугаар бага хурал Япон улсын Мияаги мужийн Сендай хотноо 2015 оны 03 дугаар сард зохион байгуулагдсан. “Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр 2015-2030 онд авч хэрэгжүүлэх Сендайн үйл ажиллагааны хүрээ” баримт бичгийг баталж, долоон зорилтыг дэвшүүлж, үйл ажиллагааны 4 тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлсон. Үүнд:

1. Гамшгийн эрсдэлийг ойлгох;
2. Гамшгийн эрсдэлийг удирдах засаглалыг бэхжүүлэх;
3. Гамшигтай тэмцэх чадавхийг бэхжүүлэхэд чиглэсэн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулах;
4. Гамшгийн хор уршгийг арилгах үйл ажиллагааг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд бэлэн байдлыг хангах, гамшгийн дараах сэргээн босгох, нөхөн сэргээх үе шатанд “Сайжруулан барьж байгуулах” үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх;

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулахын тулд нас, хүйс, хөгжлийн бэрхшээлээр ангилсан мэдээлэл, уламжлалт мэдлэгээр баяжуулсан хүртээмжтэй, шинэчлэгдсэн, өргөн хүрээтэй, шинжлэх ухаанд суурилсан, нийтэд зориулсан мэдээллийг нээлттэй солилцох, түгээх талаар шийдвэр гаргах шаардлагатай байдаг гэж тус баримт бичигт заасныг “Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр 2015-2030 онд хэрэгжүүлэх Сендайн үйл ажиллагааны хүрээг хэрэгжүүлэх Азийн төлөвлөгөө”-д түүнийг тусгасан билээ.

Монгол Улс нь Ази, Номхон далайн бүсийн эдийн засаг, нийгмийн комиссын гишүүн орны нэг бөгөөд Ази, Номхон далайн бүс нутаг дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн “Эрхийг бодит болгоё” Инчеоны стратегийн 10 зорилгын “Хөгжлийн бэрхшээлийг хамруулсан гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, менежментийг баталгаажуулах» гэсэн 7 дахь зорилт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлд хамаарсан томоохон эрх зүйн баримт бичиг болно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрх зүйн орчин а) Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 36 дугаар зүйл. Онцгой байдлын үед авах арга хэмжээний 36.1-д "Хүний амь нас, эрүүл мэнд, аж амьдрал, нийтийн аюулгүй байдалд шууд аюул учруулсан буюу учруулахуйц байгалийн гамшиг, гэнэтийн бусад аюул, нийтийн эмх замбараагүй байдал, дайн бүхий байдал зэрэг онцгой байдал бий болох үед хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд энэ тухай хүртээмжтэйгээр мэдээлэх, тухайн үед амь нас, эрүүл мэндийг нь онцгой байдлын нөхцөлтэй уялдуулан хамгаалах үүргийг төрийн холбогдох байгууллага хууль тогтоомжид заасны дагуу хэрэгжүүлнэ", 11.4-д "Сонсголын бэрхшээлтэй хүн цагдаа, эрүүл мэндийн байгууллага, онцгой байдлын албаны тусгай дугаарт текст мессэж, дохионы хэлний хэлмэрчийн зайн дүрс, ярианы тусламжтайгаар хандаж, үйлчилгээ авах боломжийг төрөөс бүрдүүлнэ" гэж тус тус заасан байна.

б) 2015 оны 07 дугаар сарын 20-ны өдөр Монгол Улсын Засгийн газрын 303 тоот тогтоолоор “Гамшгийн эрсдэлийг олон нийтийн оролцоотой бууруулах үндэсний хөтөлбөр” батлагдсан. Энэ хөтөлбөрийн зорилтыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд олон нийтийн оролцоонд тулгуурлан гамшгийн эрсдэлийг бууруулах эрх зүйн орчин, тогтолцоог бүрдүүлэх зорилтын хүрээнд дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ. 3.2.3-д "гамшгийн эрсдэлийг бууруулах мэдлэгийг олон нийтэд олгох, эрсдэлгүй зан үйлийг хэвшүүлэх сургалт, сурталчилгааг иргэд, ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хүүхэд, өндөр настан, амьжиргааны түвшин доогуур орлоготой иргэдийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн тохирсон арга барилаар зохион байгуулах", 3.2.4-д "олон нийтийн оролцоонд тулгуурлан гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, өндөр настан, хүүхэд, сайн дурынхан, залуучуудад зориулсан ном, гарын авлага, заавар, сэрэмжлүүлэг, дүрс бичлэгийн богино хэмжээний кино хийх, үзүүлэн таниулах болон тараах материал бэлтгэж нийтэд түгээх" гэж тус тус заагдсан байна.

в) НҮБ-ын Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах байгууллагаас жил бүрийн 10 дугаар сарын 13-ны өдрийг Олон улсын гамшгийн эрсдэлийг бууруулах өдөр болгон зарлаж гишүүн улс, орон бүр тодорхой уриан дор дараа жилийн 10 дугаар сарын 13-ны өдрийг хүртэл тодорхой ажлыг зохион байгуулж тэмдэглэн өнгөрүүлдэг.

2013-2014 оны Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах олон улсын өдрийг “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрсдэлийг бууруулах” уриан дор тэмдэглэн өнгөрүүлсэн.

2) Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг гамшгаас хамгаалах талаар авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ

Сургалт сурталчилгааны ажил

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах олон улсын өдрийг тэмдэглэх ажлын хүрээнд 21 аймаг, нийслэлийн Онцгой байдлын газар, хэлтэс, орон нутаг дахь олон улсын хүмүүнлэгийн байгууллагуудтай хамтран иргэдийн гамшгаас хамгаалах бэлтгэл, бэлэн байдлаа хангахад нь мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгч, нийт 94911 иргэн, 75999 сурагчдад 82 цагийн гамшгаас хамгаалах танхимын сургалт, 17 цагийн дадлага сургуулилт, 14 цагийн үзүүлэх сургууль зохион байгуулж, 1086 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хамруулав.

2014 онд “Онцгой байдлын цаг” нэвтрүүлгээр “11В5”, Монголын Үндэсний олон нийтийн радио, телевиз, ТВ-9 телевизүүдээр 14 хоногт 1 удаа 20 минутаар, давталттайгаар дараах нэвтрүүлгүүдийг гаргасан. Үүнд: Нийслэлийн Эрүүл мэндийн хөгжлийн төвтэй хамтран:

- “Амилуулах суурь тусламж” ярилцлага
- Тархины цус харвалт, зүрхний шигдээсийн үед иргэд өөртөө болон бусдад үзүүлэх тусламж
- Бэртэж гэмтсэн тохиолдолд үзүүлэх анхны тусламж
- Ясны хугарлын үед үзүүлэх тусламж
- Хахах үед үзүүлэх анхны тусламж зэрэг цуврал хичээлүүдийг багтаасан CD-г хэвлүүлэн сургалт, сурталчилгаанд ашиглаж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд гамшгаас урьдчилан сэргийлэх мэдлэг боловсрол

олгох зорилгоор Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын яамны харьяа Сэргээн засалт, хөгжлийн үндэсний төвтэй /хуучнаар/ хамтран дээрх ТВ сургалтуудыг дохионы хэлний орчуулгатайгаар хүргэсэн.

Хараагүй хүмүүсийн хөдөлмөр, сургалтын үйлдвэрийн төвийн 120 иргэнийг газар хөдлөлтийн гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх дадлага сургуульд хамруулсан.

“Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд гамшгаас урьдчилан сэргийлэх мэдлэг, дадлага олгох нь” сэдэвт сургалтыг Сэргээн засалт, хөгжлийн үндэсний төвд зохион байгуулав.

- Монголын Дүлий иргэдийн нийгэмлэг
- Монголын Хараагүйчүүдийн үндэсний холбоо
- Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн холбоо
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн эрхийн үндэсний төв
- Сэргээн засалт, хөгжлийн үндэсний төвийн багш ажилчид
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн үйлдвэрчний эвлэлийн холбоо
- Монголын Тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбоо зэрэг байгууллагуудын нийт 60 гаруй иргэн хамрагдсан.

2014 онд Онцгой байдлын ерөнхий газар, Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын яамны оролцоотойгоор “Гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө” батлагдан хэрэгжсэн.

2014 оны 11 дүгээр сард хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, тусгай сургуулийн сурагч, хүүхдүүдэд гамшиг ослын талаарх мэдлэг олгох, гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохио хүргэх, дохиогоор ажиллах дадлагыг нэмэгдүүлэх зорилгоор Нийслэлийн Онцгой байдлын газраас Монголын Хараагүйчүүдийн үндэсний холбоо, Сургалт арга зүйн төв, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн ажилладаг байгууллага, суралцдаг сургууль болох эсгийний үйлдвэр, цаасан уутны үйлдвэр, мужааны цех, хэвлэх үйлдвэр, 25, 29, 70 дугаар тусгай сургуулийн 309 ажилтан, 53 багш, 269 хүүхэд нийт 631 хүн оролцуулан гамшгаас урьдчилан сэргийлэх танхимын сургалт явуулж, гамшгийн үед аюулгүй зай талбайд гарах дадлагыг зохион байгуулсан.

2016 онд Нийслэлийн Онцгой байдлын газраас Монголын Хараагүйчүүдийн үндэсний холбоо, Монголын Тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбоо, Монгол Улсын Сонсголгүй иргэдийн үндэсний холбоотой хамтран аюулт үзэгдэл, техникийн холбогдолтой ослын үед хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй хэрхэн харьцах, аврах үйл ажиллагааг хэрхэн явуулах талаар сургалт зохион байгуулсан. Сургалтын гол зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн холбоодын төлөөллөөс аливаа ослын үед тэдэнд тулгардаг хүндрэл бэрхшээл, аврах үйл ажиллагааг явуулж буй албан хаагчид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй харьцахад анхаарах асуудлын талаар санал бодлоо солилцох, гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх мэдээллийг яаж хүргэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн аюулгүй байдлыг хэрхэн хангах, болзошгүй аюул, ослоос өөрийгөө болон бусдыг аврах, тусламж үзүүлэх мэдлэг, дадлыг нэмэгдүүлэх явдал байлаа.

3) Цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Ази, Номхон далайн бүс нутаг дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан “Эрхийг бодит болгоё” Инчеоны стратегийн 7 дугаар зорилгын шалгуур үзүүлэлтийг хангахын тулд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Онцгой байдлын ерөнхий газар хамтран дараах ажлуудыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Үүнд:

- Хөгжлийн бэрхшээлийг хамруулсан гамшгийн эрсдэлийг бууруулах төлөвлөгөөтэй болох;
- Холбогдох бүх үйлчилгээний ажилтнуудад зориулсан хөгжлийн бэрхшээлийг хамруулсан сургалтыг тогтмол хугацаанд хийж хэвших;
- Гамшгийн улмаас нас барсан болон ноцтой бэртсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тоо, хохирлын талаар мэдээллийг албан ёсоор гамшгийн мэдээний бүртгэлд шинээр нэмж оруулан бүртгэх;
- Гамшгийн бэлэн байдлыг хангах болон гамшгийн үед авах арга хэмжээний үед ашиглах хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан туслах тоног төхөөрөмж, технологийг нэвтрүүлэх;

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2016 оны 2 дугаар сарын 05-ны өдөр

Улаанбаатар хот

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай

Нэгдүгээр бүлэг

Нийтлэг үндэслэл

1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт

1.1. Энэ хуулийн зорилт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн харилцаанд оролцох тэгш эрх, түүнийг хангах, хэрэгжүүлэх, хамгаалах талаар төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг, оролцоо, баримтлах зарчмыг тодорхойлохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль тогтоомж

2.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль тогтоомж нь Үндсэн хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль, тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

2.2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

3 дугаар зүйл. Хуулийн үйлчлэх хүрээ

3.1. Энэ хууль хөгжлийн бэрхшээлтэй Монгол Улсын иргэн болон Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнд нэгэн адил хамаарна.

4 дүгээр зүйл. Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт

4.1. Энэ хуульд хэрэглэсэн дараахь нэр томъёог доор дурдсан утгаар ойлгоно:

4.1.1. “хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн” гэдэгт бие махбодь, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн байнгын согог нь орчны бусад саадтай нийлсний улмаас бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцох чадвар нь хязгаарлагдсан хүнийг;

4.1.2. “хөгжлийн бэрхшээлээр нь ялгаварлан гадуурхах” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын харилцаанд иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөөг бусадтай адил тэгш эдлэх, нийгмийн баялгаас тэгш хүртэх, хөгжилд хувь нэмрээ оруулах, тохирох хэрэглэгдэхүүнээр хангагдах боломжийг үгүйсгэх, хязгаарлах үйлдэл, эс үйлдэхүйг;

4.1.3. “тохирох хэрэглэгдэхүүн” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бусдын адил хүний үндсэн эрх, эрх чөлөөг тэгш эдлэхэд зориулсан нэн хэрэгцээтэй тоног төхөөрөмж, материал, хэрэгсэл, программ хангамж, орчин нөхцөл, үйлчилгээг;

4.1.4. “түгээмэл загвар” гэж нэмэлт тохиргоо, тусгай загвар шаардахгүйгээр бүх хүн ашиглахад тохиромжтой, энгийн бүтээгдэхүүн, программ, орчин болон үйлчилгээний хэв маягийг;

4.1.5.“хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээ” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд нийгмийн амьдралд тэгш оролцох боломжийг бүрдүүлж, гэр бүл, хамт олны дунд эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгэм-сэтгэл зүйн үйлчилгээг чанартай, хүртээмжтэй хүргэхийг;

4.1.6.“боломжит дээд хэмжээ” гэж тухайн хүний хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөс хамаарч алдагдсан чадварыг нь сэргээж болох дээд хэмжээ;

4.1.7.“урьдчилан сэргийлэх” гэж иргэн, хамт олны оролцоотойгоор өвчин эмгэг, осол гэмтлийн эрсдэлээс хамаарах нөхцөлийг бүрдүүлэх, мэдээлэл, сургалт сурталчилгаа явуулах, өвчин эмгэгийг эрт илрүүлж эмчлүүлэх, тэдгээрээс үүдэн гарах эрүүл мэндийн болон нийгэм, эдийн засгийн сөрөг үр дагаврыг бууруулах үйл ажиллагааг;

4.1.8.“туслах хэрэгсэл” гэж биеийн бүтцийн гажиг, үйл ажиллагааны алдагдлыг орлох, засах, хамгаалах, дэмжих, гэмтэл учрахаас урьдчилан сэргийлэх зориулалт бүхий хэрэгслийг;

4.1.9.“асаргаа сувилгааны хэрэгсэл” гэж асруулж байгаа хүний эрүүл мэндийн хэвийн байдлыг хангах, асарч байгаа хүний хөдөлмөрийг хөнгөвчлөх, аюулгүй байдлыг хангах, урьдчилан сэргийлэх зориулалт бүхий хэрэгслийг;

4.1.10.“ариун цэвэр-эрүүл ахуйн материал” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний өдөр тутмын эрүүл ахуйн шаардлагыг хангах, зайлшгүй хэрэгцээтэй материал хэрэгслийг;

4.1.11.“бие даан амьдрах эрх” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн өөртэй нь холбоотой аливаа асуудлаар бие даан шийдвэр гаргах, сонголт хийх, оролцох боломжийг;

4.1.12.“хөтөч нохой” гэж хараагүй хүн тухайн орчинд зөв чиг баримжаатай, саадгүй, аюулгүй зорчиход нь туслах зорилгоор тусгайлан сургаж, бэлтгэсэн нохойг;

4.1.13.“дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулагч” гэж сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй хүний дохионы хэлийг хэлмэрчилдэг хүнийг.

5 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах, хамгаалахад баримтлах зарчим

5.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах, хамгаалахад дараахь зарчмыг баримтална:

5.1.1.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмийн амьдралд эрх тэгш оролцоход аливаа хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахыг үл тэвчих;

5.1.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний сонголт хийх эрх, хараат бус байдлыг хүндэтгэх;

5.1.3.сурч боловсрох, хөдөлмөрлөх, нийгэмших зэрэг бүхий л харилцаанд оролцох хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг саадгүй, хүртээмжтэй хангах орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэх;

5.1.4.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжих эрхийг хангах, тэдний онцлог байдлыг хүндэтгэх;

5.1.5.хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд тэгш, хүртээмжтэй хүргэх явдал нь бүх нийтийн үүрэг байх;

5.1.6.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнтэй холбоотой төрийн бодлого, шийдвэрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтэд нь хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх үйл ажиллагаанд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, тэдгээрийн эрх ашгийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн бус байгууллагын төлөөллийн оролцоог хангах.

Хоёрдугаар бүлэг

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн харилцаанд тэгш оролцох эрх

6 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг үл ялгаварлан гадуурхах

6.1. Хүн бүр хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхээс үл хамааран хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байж, үндсэн эрх, эрх чөлөөгөө эдлэн, нийгмийн баялгаас адил хүртэх эрхтэй. Хүнийг хөгжлийн бэрхшээл болон эрүүл мэндийн байдлаар нь ялгаварлан гадуурхахыг хориглоно.

6.2. Түгээмэл загвар, тохирох хэрэглэгдэхүүн бүхий орчин нөхцөл, үйлчилгээний хүртээмжийг бүрдүүлээгүй байх, бүрдүүлэхээс татгалзах, нийгмийн үйлчилгээг бусдын адил тэгш хүртэх боломжийг хязгаарлах төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдийн үйлдэл, эс үйлдэхгүйг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзнэ.

6.3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний таатай, аюулгүй орчинд амьдрах, сурч боловсрох, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд оролцох, улс төрийн эрхээ эдлэхэд энэ хуулийн 6.2- т зааснаас гадна иргэн, хуулийн этгээдийн дараахь үйлдэл, эс үйлдэхгүйг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзнэ:

6.3.1. нийтийн тээврээр зорчих, дэд бүтэц, орон сууц, олон нийтийн барилга байгууламжид саадгүй хүрэх, нийтийн тээврийн хэрэгслээр чөлөөтэй зорчих нөхцөлийг бүрдүүлээгүй байх;

6.3.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн мэдээлэл авах, бусадтай харилцахад шаардлагатай орчин нөхцөлийг бүрдүүлээгүй байх;

6.3.3. хөгжлийн бэрхшээлээс нь шалтгаалан боловсролын үйлчилгээ үзүүлэхээс татгалзах, сурч боловсрох сургалтын орчин нөхцөлийг бүрдүүлэхгүй байх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн нийгэм, хамт олны дунд бие хүн болж төлөвших, хөгжихийг хязгаарлах, ялгавартай хандах;

6.3.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй гэх шалтгааны улмаас зээл, санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэхээс татгалзах;

6.3.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нөхөн үржихүйн эрхийг өөрийн нь зөвшөөрөлгүйгээр хязгаарлах;

6.3.6. төрийн бодлого, шийдвэрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтэд нь хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх үйл ажиллагаанд оролцуулахаас татгалзах, зайлсхийх, сонгох, сонгогдох эрхээ хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэхгүй байх.

6.4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөрлөх эрхээ эдлэхэд энэ хуулийн 6.2-т зааснаас гадна иргэн, хуулийн этгээдийн дараахь үйлдэл, эс үйлдэхгүйг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзнэ:

6.4.1. ажлын байрны сонгон шалгаруулалтад оролцуулахаас татгалзах, сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн хүнийг хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас ажилд авахаас татгалзах;

6.4.2. хөдөлмөр эрхэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний албан тушаал ахих, дэвших боломжийг хязгаарлах;

6.4.3. байгууллага, аж ахуйн нэгж нь ажиллагсадыг хөгжлийн бэрхшээлээр нь ялгаварласан дүрэм, журам, удирдлагын арга барилыг хэрэглэх, ашиглах;

6.4.4. гэр бүлийн гишүүн нь хөгжлийн бэрхшээлтэй гэсэн шалтгаанаар хүнийг ажилд авахаас татгалзах, чөлөөлөх, бусад хэлбэрээр ажил, хөдөлмөр эрхлэх эрхийг нь хязгаарлах;

6.4.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний мэдлэг ур чадвар, онцлогт тохирсон ажлын байрыг зохион байгуулахаас татгалзах, цалин хөлсийг ялгавартай тогтоох;

6.4.6.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлогт тохирсон ажлын байрны тохирох хэрэглэгдэхүүн бий болгохгүй байх.

6.5.Дараах үйлдлийг бусад ялгаварлан гадуурхалт гэж үзнэ:

6.5.1.хүнийг хөгжлийн бэрхшээлээр нь доромжлох, тохуурхах, хөгжлийн бэрхшээлтэй гишүүнтэй гэр бүл, эцэг эхийг гадуурхах, олон нийтэд хөгжлийн бэрхшээлийн талаар буруу ойлголт төрүүлэхүйц мэдээлэл, зар сурталчилгаа явуулах, соёл урлагийн бүтээл хийх, хүний сүсэг бишрэл, итгэл үнэмшилд суурилан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхэд халдсан аливаа зөвлөгөө өгөх;

6.5.2.гэр бүлийн гишүүд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмээс тусгаарлах, нуух түүнийг нийгмийн харилцаанд оролцохыг аливаа хэлбэрээр хязгаарлах, хөгжүүлэх чадваржуулах үйлчилгээнд хамруулахаас зайлсхийх;

6.5.3.хөгжлийн бэрхшээлээс нь шалтгаалан хүнийг үр хүүхдээ асрамжиндаа авах эрхийг хязгаарлах.

6.6.Төрөөс хүнийг хөгжлийн бэрхшээлээс нь шалтгаалан бүх хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон, ялгаварлан гадуурхалтад өртөхөөс нь хамгаалсан нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн олон талт арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

6.7.Төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмийн харилцаанд эрх тэгш, бүрэн дүүрэн оролцохыг баталгаажуулах зорилгоор тэднийг тохирох хэрэглэгдэхүүнээр хангах арга хэмжээг үе шаттайгаар авч хэрэгжүүлнэ.

6.8.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн амьдралд тэгш оролцох эрхийг нь бодитой хангах зорилгоор онцлогт нь тохируулан авч хэрэгжүүлж байгаа тусгай арга хэмжээг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзэхгүй.

7 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх

7.1.Гэр бүл болон нийгмийн бүхий л хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хүндэтгэх хандлагыг төлөвшүүлэх зорилгоор төрөөс дараахь арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ:

7.1.1.төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээд нь ажилтан, албан хаагчдынхаа дунд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, түгээмэл загвар, тохирох хэрэглэгдэхүүнээр хангах талаар сургалт, сурталчилгааг тогтмол зохион байгуулах;

7.1.2.Монголын үндэсний олон нийтийн радио, телевиз хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаар зөв ойлголтыг нийгэмд төлөвшүүлэхэд чиглэсэн нийтлэл, нэвтрүүлгийн бодлого хэрэгжүүлэх;

7.1.3.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хүндэтгэх эерэг хандлагыг төлөвшүүлэх асуудлыг бүх шатны боловсролын байгууллагын сурах бичигт тусгайлан тусгаж, сургалт, хичээлийн агуулгаар дамжуулан хэрэгжүүлэх;

7.1.4.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх болон төрөөс үзүүлэх үйлчилгээний талаарх мэдээ, мэдээллийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, түүний гэр бүлд өгөх, сургалт, сурталчилгаа явуулах арга хэмжээг зохион байгуулах;

7.1.5.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучуудын бие даан амьдрах, хөгжих боломжийг нэмэгдүүлэх, эрхийг нь хүндэтгэсэн нийгмийн орчныг бүрдүүлэх, түүнд чиглэсэн төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, хамт олон, гэр бүл, иргэдийн санал санаачлагыг дэмжих замаар нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн талаархи эерэг хандлагыг төлөвшүүлэх зорилгыг агуулсан арга хэмжээг зохион байгуулан холбогдох зардлыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын төсөвт тусган шийдвэрлэх.

7.2.Энэ хуулийн 7.1-д заасан үйл ажиллагаанд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, тэдний эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагын оролцоог хангана.

7.3.Энэ хуулийн 7.1.4-т заасан арга хэмжээг зохион байгуулах ажлыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх ашгийг хамгаалдаг байгууллагатай гэрээгээр гүйцэтгүүлж болох ба холбогдох зардлыг Нийгмийн халамжийн сангаас гаргана.

Гуравдугаар бүлэг

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний ажиллаж амьдрах орчин нөхцөлийг сайжруулах арга хэмжээ

8 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний ажиллаж, амьдрах орчин, нөхцөлийг сайжруулах арга хэмжээ

8.1.Орон сууц, олон нийтийн барилга байгууламж, зам талбай, нийтийн тээвэр, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байна.

8.2.Нийтийн тээвэр, харилцаа холбоо, нийтийн үйлчилгээ, барилга байгууламжийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй болгох, хиймэл эрхтэн, туслах болон асаргаа сувилгаа, ариун цэвэр-эрүүл ахуйн материал, хэрэгсэл, бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа иргэн, хуулийн этгээдийг дэмжих хөтөлбөрийг Засгийн газар батална.

8.3.Төрийн байгууллага нь нийтийн барилга байгууламж, зам талбай, нийтийн тээвэр, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байлгах хэрэгцээ, шаардлагыг тодорхойлох, шаардлагатай стандарт, удирдамжийн баримт бичгийг боловсруулах, хяналт шалгалт хийх, сургалт, сурталчилгаа зохион байгуулах, судалгаа шинжилгээ хийх, үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх ба холбогдох зардлыг улсын төсөвт тусгана.

8.4.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучуудад хүртээмжтэй дэд бүтцийг сайжруулах, түүнд мэдээлэл харилцааны технологийг ашиглах боломжийг нэмэгдүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэлтийг дэмжих, эрүүл ахуйн шаардлага хангасан хоол хүнс, хувцас, орон байр, ахуйн хэрэгслээр хангах арга хэмжээг авч, зардлыг барилга, зам, нийтийн тээвэр, мэдээлэл, харилцаа холбоо, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлтийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, аймаг, нийслэл, дүүргийн төсөвт тусган шийдвэрлэнэ.

9 дүгээр зүйл. Орон сууц, дэд бүтцийн байгууламжийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэх

9.1.Төрөөс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн дэд бүтэц, орон сууц, олон нийтийн барилга байгууламжид саадгүй хүрэх, тэдгээрийг чөлөөтэй ашиглах нөхцөлийг энэ хууль, хот байгуулалтын болон барилгын тухай хууль тогтоомжийн дагуу бүрдүүлэх ажлыг иргэн, хуулийн этгээдтэй хамтран зохион байгуулна.

9.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн авто болон явган хүний зам, замын байгууламжийн заавал дагаж мөрдөх үндэсний стандартыг барилга, зам, тээвэр, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн стандартчиллын байгууллага батална.

9.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй буюу түүний хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн нийгмийн дэд бүтэц, орон сууц, олон нийтийн барилга байгууламжийн орчны болон дотоод зохион байгуулалтын заавал дагаж мөрдөх үндэсний стандартыг барилгын болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн стандартчиллын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага батална.

9.4.Орон сууц, нийгмийн дэд бүтцийн байгууламжийг ашиглалтад оруулах барилгын комиссын бүрэлдэхүүний дөрөвний нэгд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх ашгийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулна.

9.5.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээ, шаардлагыг хангаагүй барилга байгууламжийг улсын комисс хүлээж авахыг хориглоно.

10 дугаар зүйл. Нийтийн тээврийн үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэх

10.1.Нийтийн тээврийн байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн нийтийн тээврийн хэрэгслээр чөлөөтэй зорчих нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

10.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээнд нийцсэн нийтийн тээврийн хэрэгсэл, зогсоол, үйлчилгээний заавал мөрдөх үндэсний стандартыг тээвэр, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын саналыг үндэслэн стандартчиллын байгууллага батална.

10.3.Нийтийн тээврийн байгууллага энэ хуулийн 10.2-т заасан стандарт бүхий тээврийн хэрэгслийг ашиглах үүрэгтэй.

11 дүгээр зүйл. Мэдээлэл, харилцаа холбооны үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэх

11.1.Мэдээллээр үйлчилдэг хуулийн этгээд нь өөрийн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх явцад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний мэдээлэл авах эрхийг хангах, техник, технологийн хэрэгсэл, бусадтай харьцах боломж, нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

11.2.Хуулийн этгээд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний мэдээлэл авах эрх, харилцаа холбооны үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр дараахь арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ:

11.2.1.төрийн байгууллагын цахим хуудас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн мэдээллийг чөлөөтэй авах боломжийг бий болгох;

11.2.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд зориулсан компьютерын дэлгэц дээрх бичгэн мэдээллийг дуу авиа руу хөрвүүлэн хувиргах дэлгэц уншигч, программ хангамж болон шинэ технологи, систем, тусгай хэрэглээний тоног төхөөрөмжийг хөгжүүлэх, хэрэглээнд нэвтрүүлэх, тэдгээрийг эх хэл дээрээ ашиглах боломжийг бий болгох;

11.2.3.ном, сурах бичиг, сонин сэтгүүл, төрийн байгууллагын шийдвэр, албан бичиг, барааны шошго зэрэг бүх төрлийн хэвлэмэл материалыг хүртээмжтэй ашиглахад зориулсан бар кодтой хэвлэх;

11.2.4.цахим хуудас болон телевизийн мэдээ, мэдээлэл, танин мэдэхүйн болон өргөн нэвтрүүлгийг дохионы хэлний хэлмэрчтэй, текст унших боломжтой байдлаар нэвтрүүлэх арга хэмжээг үе шаттайгаар авч хэрэгжүүлэх;

11.2.5.төрийн болон нийтийн үйлчилгээний байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулагч, бичигч, уншигч, хөтөчийн үйлчилгээ үзүүлэх арга хэмжээг үе шаттайгаар авч хэрэгжүүлэх;

11.2.6.хараа, сонсголын бэрхшээлтэй хүмүүст мэдээлэл хүргэх зорилгоор байгуулагдсан ашгийн бус радио, телевизийг төрөөс дэмжих.

11.3.Мэдээлэл, харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага энэ хуулийн 11.2.1, 11.2.2, 11.2.3, 11.2.4-т заасан арга хэмжээний хэрэгжилтийг холбогдох байгууллагатай хамтран хангаж, шаардагдах зардлыг улсын төсөвт тусгуулах арга хэмжээ авна.

11.4. Сонсголын бэрхшээлтэй хүн цагдаа, эрүүл мэндийн байгууллага, онцгой байдлын албаны тусгай дугаарт текст мессэж, дохионы хэлний хэлмэрчийн зайн дүрс, ярианы тусламжтайгаар хандаж, үйлчилгээ авах боломжийг төрөөс бүрдүүлнэ.

12 дугаар зүйл. Монгол дохионы хэл

12.1. Монгол дохионы хэл бол сонсголгүй хүний эх хэл мөн бөгөөд сонсголгүй хүн дохионы хэлээрээ нийгмийн бүхий л харилцаанд оролцох эрхтэй.

12.2. Монгол дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулгын үйл ажиллагаа эрхлэх, үйлчилгээ үзүүлэх журмыг боловсролын болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран батална.

12.3. Энэ хуулийн 12.2-т заасан үйлчилгээг гэрээний үндсэн дээр төрийн бус байгууллагаар гүйцэтгүүлж болно.

13 дугаар зүйл. Брайль үсгийн стандарт

13.1. Брайль бичиг нь хараагүй хүний хэрэглэдэг үндсэн бичиг бөгөөд брайль бичгийг ашиглан мэдээлэл авах, боловсрол эзэмшин нийгмийн харилцаанд оролцох нөхцөл боломжоор хангана.

13.2. Брайль үсгийн стандартыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн стандартчиллын төв байгууллага батална.

Дөрөвдүгээр бүлэг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний сурч боловсрох эрх

14 дүгээр зүйл. Сурч боловсрох эрх

14.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бусад иргэний хамт сурч боловсрох, мэргэжил эзэмших эрхтэй бөгөөд энэхүү эрхийг нь хангах чиглэлээр төрөөс дараахь арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ:

14.1.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлогт нийцүүлэн авьяас билэг, бүтээлч чанар, оюуны болон бие бялдарын чадварыг хөгжүүлэх сургалтын хөтөлбөр, орчныг бий болгох;

14.1.2. хувь хүний чадамж болон өөрийгөө үнэлэх үнэлэмжийг хөгжүүлж, хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хүндэтгэх явдлыг бэхжүүлэх;

14.1.3. бүх шатны боловсролын тогтолцоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний сурч боловсрох, мэргэжил эзэмших нөхцөлийг бүрдүүлэх, тохирох хэрэглэгдэхүүнээр хангаж, дэмжлэг тусалцаа үзүүлэх;

14.1.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлог хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн сургалтын хөтөлбөр, стандартыг боловсруулах.

14.2. Бүх шатны боловсролын байгууллага нь энэ хуулийн 37.2.1-д заасан комиссын дүгнэлтээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хүүхдийн хөгжлийн цогц хөтөлбөрийг бүх шатны боловсролын байгууллага хэрэгжүүлэх орчныг бүрдүүлж, бэлтгэл ажлыг хангаж, боловсрол эзэмшүүлнэ.

14.3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сурч, боловсрох, мэргэжил эзэмших эрхийг хангах чиглэлээр төрөөс энэ хуулийн 14.1.1, 14.1.2, 14.1.3, 14.1.4-т зааснаас гадна дараахь арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ:

14.3.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тухайн бэрхшээлээс нь үл хамаарч бүх шатны боловсролын байгууллагад бүрэн хамруулах;

14.3.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучуудыг тэдний хүйс, оршин суугаа газар, нийгэм, эдийн засгийн хүчин зүйлээс үл хамааран бүх шатны боловсролд тэгш хамруулах, тухайн хүүхэд, залуучуудын онцлог, хэрэгцээг харгалзсан боловсролын хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлэх, тэдний шаардлагад нийцсэн хичээлийн анги, танхимыг ердийн сургуулиудад зохион байгуулах үүргийг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны

байгууллага хүлээх.

14.4.Эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсрол эзэмшүүлэх сургалтад хамруулах үүрэгтэй бөгөөд энэ үүргээ биелүүлэхэд нь боловсролын байгууллагын болон нийгмийн ажилтан холбогдох мэдээллээр хангах үүрэгтэй.

14.5.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сургах, хөгжүүлэх, бүх шатны боловсрол олгох үндэсний хөтөлбөр, төлөвлөгөөг Засгийн газар батална.

15 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний сурч боловсрох нөхцөл

15.1.Бүх шатны сургалтын байгууллага болон мэргэжил олгох төв нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид амьдрах ухаан, мэргэжлийн ур чадварыг үр дүнтэй эзэмшүүлэх бөгөөд дараахь арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ:

15.1.1.тухайн суралцагчийн онцлогт тохирсон хамгийн зохистой арга хэлбэрээр боловсрол олгох;

15.1.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийг онцлог хэрэгцээнд нь тохирох ном, сурах бичиг, гарын авлага, материал, тусгай хэрэглээний сургалтын тоног төхөөрөмж, хэрэгслээр хангах;

15.1.3.сургалтын тусгай хөтөлбөр, төлөвлөгөөний дагуу сургалтыг явуулах;

15.1.4.сургалтыг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн онцлог хэрэгцээнд нийцсэн заах арга зүй, арга барил эзэмшсэн багш, сурган хүмүүжүүлэгч явуулдаг байх;

15.1.5.хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн сурах идэвхи, санаачилгыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн, тэдний онцлог хэрэгцээнд нийцүүлэн брайль үсэг, дохионы хэл болон харилцааны бусад арга хэлбэрийг хэрэглэх, орон зай, чиг баримжааны чадвар олгох, зөвлөн туслах үйлчилгээ үзүүлэх;

15.1.6.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд бие дааж амьдрах чадвар олгох, бүрэн болон бүрэн бус дунд боловсрол эзэмшсэн бол цаашид суралцах, эсхүл хөдөлмөр эрхлэх, мэргэжлээ сонгоход нь туслалцаа үзүүлэх;

15.1.7.элсэлтийн шалгалтыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд нээлттэй, хүртээмжтэй, онцлог хэрэгцээ, шаардлагыг нь хангасан орчин, нөхцөлд авах;

15.1.8.боловсролын байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутныг ажил олгогчдод танилцуулах, зуучлах үйл ажиллагааг зохион байгуулах.

15.2.Бүх шатны сургалтын байгууллагын хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн онцлогт тохирох хэрэглэгдэхүүн, сургалтын орчныг бүрдүүлэх журмыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.

15.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд боловсрол олгох сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрийг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.

15.4.Хавсарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй болон байнгын асаргаа шаардлагатай хүүхдийн ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөөг тухайн сургалтын байгууллагын мэргэжил арга зүйн зөвлөл, эцэг эхийн оролцоотойгоор боловсруулж батална.

15.5.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн явц, ахицын өөрчлөлтийг сургууль, цэцэрлэгийн удирдлага эцэг, эхийн оролцоотой хэлэлцэж, дүгнэлтийг энэ хуулийн 37.2.1-д заасан комисст хүргүүлнэ.

15.6.Элсэлтийн шалгалтад тэнцэж, дотоод, гадаадын их, дээд сургууль, коллеж, мэргэжлийн боловсролын байгууллагад суралцах эрхтэй болсон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бакалавр, магистр, докторын зэрэг олгох сургалтын зардлыг, хөдөлмөрийн чадвараа алдсан гишүүнтэй өрхийн нэг суралцагчийн сургалтын төлбөрийг боловсролын зээлийн сан хариуцна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 9 дүгээр сарын 07-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

15.7.Ерөнхий боловсролын болон их, дээд сургууль, коллеж, мэргэжлийн боловсролын байгууллагад суралцаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн онцлог хэрэгцээнд нийцсэн ном, сурах бичиг, тусгай хэрэглээний сургалтын тоног төхөөрөмж, хэрэгслийг худалдан авах зардлыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон орон нутгийн тухайн жилийн төсөвт тусгана.

15.8.Энэ хуулийн 15.6-д заасан сургалтын зардлын хэмжээ, олгох журмыг Засгийн газар батална.

15.9.Энэ хуулийн 15.7-д заасан ном, сурах бичиг, тусгай хэрэглээний сургалтын тоног төхөөрөмж, хэрэгслийн жагсаалт, зардлын хэмжээ, олгох журмыг боловсрол болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран батална.

15.10.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга нь харьяалах засаг захиргааны нэгжид үйл ажиллагаа явуулж байгаа бүх шатны боловсролын байгууллагыг энэ хуулийн 15.1-д заасан сургалтын орчныг бүрдүүлэхэд зориулж тусгай хөтөлбөр, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж, холбогдох зардлыг орон нутгийн төсөвт тусган шийдвэрлэнэ.

15.11.Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн сургалтын онцлог хэрэгцээг хангах сургалтын хөтөлбөр, ном, сурах бичиг, гарын авлага, дохионы хэлний толь бичиг зохиох, хэвлэх, түгээх, засан сайжруулах, брайль болон программ хангамжийг монгол хэл рүү хөрвүүлэх, сургалтын тоног төхөөрөмжийг худалдан авах болон шаардагдах хөрөнгийг улсын төсөвт тусгах ажлыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хариуцан зохион байгуулна.

15.12.Ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн суралцагчийн үдийн хоолны зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлж, үдийн хоолоор үйлчлэх журмыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.

/Энэ хэсгийг 2016 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн хуулиар нэмсэн/

16 дугаар зүйл. Багшийн мэргэжил

16.1.Багш бэлтгэдэг их, дээд сургууль, коллежийн сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчтай ажиллах агуулга, арга зүйг тусгана.

16.2.Бүх шатны боловсрол олгох сургалтын байгууллагын багш, нийгмийн ажилтан нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн онцлог хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн заах арга зүй, арга барилыг эзэмшсэн байна.

16.3.Энэ хуулийн 16.2-т заасан арга зүй, арга барилыг олгох сургалт болон зөвлөх үйлчилгээг гэрээний үндсэн дээр төрийн бус байгууллага гүйцэтгэж болно.

16.4.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд боловсрол олгох багш, хэл засалч, хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалч, дохионы хэлний багш, сэтгэл зүйч, арга зүйчийг сургалтын төрийн сангийн зардлаар дотоод, гадаадад сургаж бэлтгэнэ.

Тавдугаар бүлэг

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлт

17 дугаар зүйл. Хөдөлмөрлөх эрх

17.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажилд орох, албан тушаал дэвших, цалин хөлс, нөхөн олговор авах, хөдөлмөр эрхлэх, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих арга хэмжээнд бусадтай адил тэгш хамрагдах эрхтэй.

17.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлттэй холбогдсон энэ хуульд зааснаас бусад харилцааг Хөдөлмөрийн тухай хууль, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хууль, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль болон холбогдох бусад хуулиар зохицуулна.

17.3.Төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бие эрхтэн, хөгжлийн онцлогт нийцсэн ажлын байрыг Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасны дагуу бий болгож ажиллуулах үүрэгтэй.

17.4.Төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөрлөх эрхийг хангахдаа энэ хуулийн 6.4-д заасан үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.

17.5.Цалин хөлс олгож байгаа шалтгаанаар хөдөлмөр эрхэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн халамжийн болон нийгмийн даатгалын аливаа тэтгэвэр, тэтгэмжийг зогсоохыг хориглоно.

17.6.Холбогдох хуульд заасан шалгуурыг ханган, нийгмийн даатгалын сангаас өндөр насны тэтгэвэр авах эрх үүссэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний халамжийн тэтгэврийг Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн дагуу зохицуулна.

18 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтийг төрөөс дэмжих

18.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтэд төрөөс дараахь дэмжлэг үзүүлнэ:

18.1.1.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулж байгаа иргэн, хуулийн этгээдийг хууль тогтоомжийн дагуу татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтөд хамруулах, тохирох хэрэглэгдэхүүн бүхий ажлын байр бий болгохыг урамшуулах;

18.1.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөрлөх чадварт тохирох хэрэглэгдэхүүн бүхий ажлын байр бий болгох, тэдгээрийн үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг зах зээлд нийлүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, төсвийн хөрөнгөөр хийх худалдан авалтад тэргүүн ээлжинд хамруулах;

18.1.3.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн мэргэжлээрээ ажиллахад шаардагдах ажлын багаж, тоног төхөөрөмж, материал болон бусад шаардлагатай хэрэгслийг худалдан авахад нь хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас нэг удаа санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх;

18.1.4.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн дунд мэргэжлийн ур чадварын тэмцээн зохион байгуулахад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх;

18.1.5.мэргэжлийн ур чадварын олон улсын тэмцээнд амжилттай оролцсон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд урамшуулал олгох ба урамшуулал олгох журмыг хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батлах;

18.1.6.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд мэргэжлийн чиг баримжаа, ур чадвар олгох чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа сургалтын байгууллагад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх.

19 дүгээр зүйл. Ажлын байрны сонгон шалгаруулалт

19.1.Төрийн байгууллага, хуулийн этгээд нь ажлын байрны нээлттэй сонгон шалгаруулалт зарлахдаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлог хэрэгцээг харгалзан үзнэ.

19.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн нээлттэй сонгон шалгаруулалтад оролцохдоо түүний хөгжлийн бэрхшээлийн онцлог хэрэгцээ, шаардлагад тохирох тусламж, нэмэлт цаг ашиглах эрхтэй.

19.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн энэ хуулийн 19.2-т заасан хэрэгцээ, шаардлагын талаар хүсэлт гаргасан тохиолдолд сонгон шалгаруулалт явуулж байгаа байгууллага хүсэлтийг хүлээн авах үүрэгтэй.

Зургаадугаар бүлэг

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ

20 дугаар зүйл. Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ

20.1.Төрөөс хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэх, оношлох, үнэлэх, урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, сувилах, сэргээн засах цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

20.2.Эрүүл мэндийн байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхдээ тэдний онцлог хэрэгцээ, шаардлагыг хангасан хүртээмжтэй орчин, техник, тоног төхөөрөмжөөр тоноглогдсон байна.

20.3.Энэ хуулийн 20.2-т заасан тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхэд шаардагдах орчныг бүрдүүлэх, техник, тоног төхөөрөмж, эм, эмнэлэг, асаргаа сувилгааны хэрэгсэл, ариун цэвэр-эрүүл ахуйн материал, эрт илрүүлгийн урвалж бодисын зардлыг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын төсөвт тусган шийдвэрлэнэ.

21 дүгээр зүйл. Хиймэл эрхтэн, туслах хэрэгсэл

21.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хиймэл эрхтэн, туслах хэрэгсэл, авах зардлыг Нийгмийн даатгалын, Үйлдвэрийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний даатгалын, Тэтгэмжийн даатгалын, Эрүүл мэндийн даатгалын, Нийгмийн халамжийн сангаас тус тус санхүүжүүлнэ.

Долоодугаар бүлэг

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх

22 дугаар зүйл. Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээ

22.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээг дараахь чиглэлээр үзүүлнэ:

22.1.1.өвчин, эмгэг, гэмтэл, бэртлийн улмаас үүссэн үр дагаврыг арилган хэвийн байдалд оруулахад чиглэсэн эрүүл мэндийн чиглэл;

22.1.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бусдын адил боловсрол, мэргэжил эзэмшихийг дэмжих боловсролын чиглэл;

22.1.3.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэр бүл, хамт олондоо эдийн засгийн хувьд хувь нэмрээ оруулахыг дэмжих хөдөлмөрийн чиглэл;

22.1.4.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, гэр бүл, хамт олны дунд бусдын адил үүрэг хариуцлага хүлээсэн, идэвхтэй, бие даасан гишүүн болохыг дэмжих нийгмийн чиглэл;

22.1.5.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн нийгмийн бүхий л харилцаанд оролцохыг дэмжих дэд бүтэц, зам тээвэр, мэдээллийн технологийн хүртээмжийн.

22.2.Энэ хуулийн 22.1-д заасан үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг нэмэгдүүлэхэд төрөөс дэмжлэг үзүүлнэ.

23 дугаар зүйл. Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээ эрхлэх

23.1.Энэ хуулийн 22.1-д заасан үйлчилгээг өмчийн бүх хэлбэрийн байгууллага үзүүлнэ.

23.2.Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх ашгийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий тусгай зөвшөөрөлтэй төрийн бус байгууллагаар гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгүүлэх тохиолдолд зардлыг бүрэн болон хэсэгчлэн тухайн асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын төсвөөс санхүүжүүлнэ.

23.3.Энэ хуулийн 22.1-д заасан үйлчилгээний стандартыг тухайн асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран боловсруулж, стандартчиллын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага батална.

23.4.Энэ хуулийн 22.1-д заасан үйлчилгээг эрхлэх байгууллагад тавигдах шаардлагыг тухайн асуудлыг эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнтэй хамтран боловсруулж батална.

24 дүгээр зүйл. Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээний хөтөлбөр

24.1.Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээ үзүүлэх байгууллага нь тухайн хүний онцлог хэрэгцээнд тохирсон үйлчилгээний хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

24.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нь хүүхдийг энэ хуулийн 37.8-д заасан дүгнэлтийн дагуу хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээнд заавал хамруулах үүрэгтэй.

Наймдугаар бүлэг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлэх нийгмийн халамж

25 дугаар зүйл. Нийгмийн хамгаалал хүртэх эрх

25.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн хоол хүнс, хувцас, орон байр, эмчилгээ сувилгаа, нийгэм ахуйн зайлшгүй шаардлагатай үйлчилгээг оролцуулаад өөрийн болон гэр бүлийнхээ эрүүл мэнд, аж амьдралыг тэтгэхэд хүрэлцэхүйц амьжиргаатай байх эрхтэй бөгөөд энэхүү эрхийг хангах зорилгоор төрөөс дараахь арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ:

25.1.1.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлог хэрэгцээнд тохирсон тусгай хэрэглээний протез, ортопед, ариун цэвэр-эрүүл ахуйн материал, асаргаа сувилгааны болон бусад туслах хэрэгслээр хангах;

25.1.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй эцэг, эх хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэхэд нь шаардлагатай дэмжлэг үзүүлж, туслах үйлчилгээ авах боломжоор хангах;

25.1.3.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг нийгмийн хамгааллын болон нийгмийн халамжийн хөтөлбөрт хамруулах.

25.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг халамжийн, түрээсийн, ипотекийн зээлд хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр хамруулах орон сууцны хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийг нийгмийн хамгааллын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний болон аймаг, нийслэлийн Засаг даргын жил бүрийн төсөвт тусгана.

25.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж, тусламж, хөнгөлөлт, нийгмийн даатгалд хамруулах асуудлыг Монгол Улсын хууль тогтоомжоор зохицуулна.

26 дугаар зүйл. нийгмийн халамжийн сангаас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлэх тусламж, хөнгөлөлт

26.1.Энэ хуулийн 3.1-д заасан хүнд нийгмийн халамжийн сангаас доор дурдсан тусламж, хөнгөлөлт үзүүлнэ:

26.1.1.байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, бүрэн хараагүй, бүрэн хэлгүй, дүлий, одой иргэн болон байнгын асаргаа шаардлагатай хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд орон сууцны хөлс төлөхөд, хэрэв нийтийн халаалтгүй сууц, гэрт амьдардаг бол түлш худалдан авахад нь жилд нэг удаа мөнгөн тусламж олгох;

26.1.2. 18 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дотоодод хийлгэсэн протезын үнийг эдэлгээний хугацаа дууссан болон тухайн хүүхдийн өсөлтийн улмаас бие эрхтэнд нь таарахгүй болсон тохиолдолд тухай бүр 100 хувь нөхөн олгох;

26.1.3.үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас протез хийлгэх, сэргээн засалттай холбогдсон хөнгөлөлт авах эрх үүсээгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дотоодод хийлгэсэн протезын үнийг гурван жил тутам нэг удаа нөхөн олгох;

26.1.4. 18 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, түүнчлэн үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас протез хийлгэх, сэргээн засалттай холбогдсон хөнгөлөлт авах эрх үүсээгүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дотоодод хийлгэсэн болон худалдан авсан ортопед, тэргэнцэр зэрэг тусгай хэрэгслийн үнийг гурван жил тутам нэг удаа 100 хувь нөхөн олгох;

26.1.5.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд болон түүний асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн цэцэрлэг, сургуульд ирж, очих унааны зардлыг хөнгөлөх, эсхүл автобусаар үйлчлэх;

26.1.6.насанд хүрсэн бүрэн хараагүй, сонсголгүй, хэл ярианы бэрхшээлтэй хүний харилцаа холбооны зардалд хөнгөлөлт үзүүлэх;

26.1.7.дотоодын рашаан сувилалд сувилуулах шаардлагатай дараах хүнд ирж, очих унааны, ор хоногийн зардлыг эрүүл мэндийн даатгалтай иргэний энгийн өрөөний тарифаар тус тус тооцон доор дурдсан хувиар жилд нэг удаа нөхөн олгох:

26.1.7.а.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд 100 хувь;

26.1.7.б.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг асран халамжилж яваа нэг иргэнд 50 хувь;

26.1.7.в.үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас хөнгөлөлт авах эрх үүсээгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд 50 хувь.

26.1.8.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд дотоодын рашаан, сувилалд дараалал харгалзахгүйгээр сувилуулах;

26.1.9.бүрэн хараагүй хүн эмнэлгийн байгууллагын дүгнэлтээр эмчлүүлэх, рашаан сувилалд сувилуулахаар аймгаас нийслэлд, нийслэлээс аймагт зорчсон тохиолдолд ирж, буцах унааны зардлын 75 хувийг жилд нэг удаа нөхөн олгох;

26.1.10.нийслэлээс 1000 ба түүнээс дээш километр алслагдсан газарт байнга оршин суудаг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн аймгийн нэгдсэн эмнэлгийн нарийн мэргэжлийн эмч нарын хяналтын комиссын шийдвэрээр нийслэлд ирж эмчлүүлэх, шинжилгээ хийлгэх тохиолдолд ирж, очих унааны зардлыг жилд нэг удаа нөхөн олгох;

26.1.11.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн болон хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан хүний нэг хүүхдийн цэцэрлэгийн хоолны зардлын төлбөрт хөнгөлөлт үзүүлэх;

26.1.12.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь хүүхдийн зусланд амарвал эрхийн бичгийн 50 хувийг жилд нэг удаа олгох;

26.1.13.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд эмнэлгийн магадлагаагаар дотоодод усан эмчилгээ хийлгэсэн бол эмчилгээний төлбөрийн 70 хувийг нөхөн олгох;

26.1.14.хараагүй хүний брайлийн үсгээр бичсэн захидал, ил захидал, брайль хэвлэл, 10 кг хүртэлх илгээмжийг дотоодод үнэ төлбөргүй явуулж, хараагүй хүний зориулалттай техник, тоног төхөөрөмж, материал хэрэгслийг дотоодод үнэ төлбөргүй хүргүүлэх;

26.1.15.нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжид заасан оршуулгын тэтгэмж авах эрх үүсээгүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нас барвал түүний оршуулгын зардалд нийгмийн даатгалын сангаас олгох оршуулгын тэтгэмжтэй тэнцүү хэмжээний мөнгөн тусламж олгох;

26.1.16.аарцаг эрхтэний үйл ажиллагаа алдагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд эмнэлгийн байгууллагын дүгнэлтээр зайлшгүй шаардлагатай асаргаа сувилгаа, ариун цэвэр-эрүүл ахуйн материалын дэмжлэг үзүүлэх.

26.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу төрөлжсөн асрамжийн болон олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээнд хамруулж болно.

26.3.Өрхийн мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэгдсэн нийгмийн халамжийн дэмжлэг туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэн болон тэдгээрийг асран хамгаалагчийг нийгмийн халамжийн үйлчилгээ, тусламжид хамруулна.

26.4.Энэ хуулийн 26.1.1, 26.1.2, 26.1.3, 26.1.4, 26.1.5, 26.1.6-д заасан тусламж, хөнгөлөлтийн хэмжээ, олгох журам, жишиг үнийг Засгийн газар батална.

Есдүгээр бүлэг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бусад эрх

27 дугаар зүйл. Хууль зүйн туслалцаа авах эрх

27.1.Шүүх, прокурор, хууль хяналтын байгууллагын үйл ажиллагаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байна.

27.2.Төрөөс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн шаардлагатай хууль зүйн зөвөлгөө, тусламж үйлчилгээгээр үнэ төлбөргүй хангагдах нөхцөл бололцоог бүрдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

27.3.Шүүх, прокурор, хууль хяналтын байгууллага нь хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцох хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд түүний эрх, үүрэг болон холбогдох мэдээллийг хөгжлийн бэрхшээлийн онцлогт нь нийцүүлэн ойлгомжтой, хүртээмжтэй хэлбэрээр тайлбарлаж өгнө.

27.4.Шүүх, прокурор, хууль хяналтын байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн эрх ашгаа хамгаалахад хүртээмжтэй орчныг бүрдүүлэх үүрэгтэй бөгөөд тэдгээрийг текст уншигч, бичигч, дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулагчаар үнэ төлбөргүй хангах ба үйлчилгээний зардлыг улсын төсөвт тусгана.

28 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрх

28.1.Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэх, оношлох, үнэлэх, тэдэнд эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн бусад үйлчилгээг гэр бүл, хамт олонд нь түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээг хүртээмжтэй хүргэх, хүүхдийн хөгжлийн төвийг байгуулан, хөгжлийн хоцрогдолтой хүүхдэд тусгай хөтөлбөрийн дагуу үйлчилгээ үзүүлэхийг төрөөс дэмжинэ.

28.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд эрүүл мэнд, боловсрол болон сэргээн засах үйлчилгээг үнэ төлбөргүй үзүүлнэ.

28.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийг нийгмийн хамгааллын болон нийгмийн халамжийн тусламж, үйлчилгээнд хамруулна.

28.4.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэл, бүх төрлийн дарамт, мөлжлөгт өртөх, гэмт хэргийн хохирогч болох, гэмт хэрэгт татагдан орох зэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хууль сахиулах, хүүхдийн эрхийг хамгаалах, боловсролын болон төрийн эрх бүхий холбогдох байгууллага хэрэгжүүлнэ.

28.5.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй холбоотой аливаа бодлого, шийдвэрийг гаргах явцад тэднийг үзэл бодлоо илэрхийлэх боломжоор хангана.

28.6.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчид хүүхдээ өсгөн бойжуулах, хөгжүүлэхэд шаардлагатай мэдлэг, чадвар олгоход төрөөс дэмжлэг үзүүлнэ.

28.7.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах үүргийг тэдний эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчид хүлээх бөгөөд эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчид нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдээ асран хамгаалах, тэжээн тэтгэх хуулиар хүлээлгэсэн үүргээ биелүүлэхээс зайлсхийхийг хориглоно.

28.8.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй гэрлэгчид гэрлэлтээ цуцлуулсан тохиолдолд тэтгэлэг төлөгч нь холбогдох хууль тогтоомжинд заасны дагуу нэмэлт тэтгэлэг төлнө.

29 дүгээр зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн эрх

29.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийг боловсрол, хөдөлмөр, нийгэм, эдийн засгийн салбарт хангах зорилгоор төрөөс дараахь арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ:

29.1.1.хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудал, хэрэгцээг үнэлж, тэдгээрийн онцлогт тохирсон үйлчилгээ үзүүлэх;

29.1.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийг гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэл, дарамтанд өртөх, гэмт хэргийн хохирогч болохоос урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах үр дүнтэй арга хэмжээ авах;

29.1.3.гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэл, гэмт хэрэгт өртсөн хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, хууль зүйн, сэтгэл зүйн болон бусад шаардлагатай үйлчилгээг тэдгээрийн сэтгэл зүй, нас бие, сэтгэхүйн онцлогт нийцүүлэн мэргэшлийн түвшинд чанартай үзүүлэх;

29.1.4.гэрч, хохирогчийг хамгаалах байр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлог, хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн байх.

30 дугаар зүйл. Улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох

30.1.Бүх шатны сонгуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн саналаа бие даан, чөлөөтэй, нууцаар өгөх нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.

30.2.Бүх шатны сонгуульд оролцогч нам, эвсэл, нэр дэвшигчдийн сонгуулийн сурталчилгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй сонгогчид хүртээмжтэй байна.

30.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бүх шатны сонгуульд нэр дэвших, сонгогдох, төрийн аливаа албанд томилогдон ажиллахад нь улс төрийн нам, эвсэл, төрийн байгууллагууд дэмжих үүрэгтэй.

30.4.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг сонгогдох эрхээ хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх талаар улс төрийн нам, эвслүүд бодлого, мөрийн хөтөлбөртөө тусгана.

31 дүгээр зүйл. Хувийн нууцыг хүндэтгэх

31.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний захидал харилцаа, эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, гэр бүлийн нууц болон нэр төр, алдар хүндийг холбогдох хууль тогтоомжоор хамгаална.

31.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үйлчилгээ үзүүлж байгаа аливаа этгээд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нууцыг задруулахыг хориглоно.

32 дугаар зүйл. Бие даан амьдрах эрх

32.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бие даан амьдрах эрхтэй.

32.2.Хувийн туслах үйлчилгээ, зөвлөлдөх бүлэг буюу харилцан суралцах, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бие даан амьдрах эрх нь хангагдана.

32.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бие даан амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээний журам, төрөл, хэлбэр, үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагад тавигдах шаардлагыг хөгжлийн

бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

32.4.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бие даан амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээг иргэн, хуулийн этгээд үзүүлж болно.

32.5.Бие даан амьдрахад дэмжих үйлчилгээг үзүүлэх байгууллагын сонгон шалгаруулалтыг нийслэл, аймгийн халамжийн үйлчилгээ хариуцсан төрийн байгууллага гүйцэтгэнэ.

32.6.Энэ хуулийн 32.2, 32.3, 32.4, 32.5-ыг хэрэгжүүлэхдээ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн бус байгууллагын оролцоог хангана.

32.7.Төрөөс хараагүй хүнийг тухайн орчинд зөв чиг баримжаатай, саадгүй, аюулгүй зорчиход нь туслах хөтөч нохойг тусгайлан сургаж бэлтгэх ба дотоодод сургаж бэлтгэсэн хөтөч нохойны үнийг есөн жилд нэг удаа олгоно. Хөтөч нохойг сургах, түүнийг хэрэглэх журмыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнтэй хамтран батална.

32.8.Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн нийслэл, аймгийн төвийн нийтийн тээврийн хэрэгсэл /таксинаас бусад/-ээр орон нутгийн харьяалал харгалзахгүйгээр үнэ төлбөргүй зорчино. Энэ арга хэмжээнд шаардагдах хөрөнгийг нийслэл, орон нутгийн төсөвт жил бүр тусган, хэрэгжүүлнэ.

/Энэ хэсгийг 2016 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн хуулиар нэмсэн/

33 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний биеийн тамир, спортын үйл ажиллагааг дэмжих

33.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний оролцсон биеийн тамир, спортын тэмцээн, уралдаан нь түүний чадавхид зохицсон байна.

33.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг биеийн тамир, спортын тэмцээн, уралдаанд оролцоход нь төрөөс дэмжлэг үзүүлнэ.

33.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний биеийн тамир, спортын арга хэмжээг зохион байгуулахад төрөөс дараахь дэмжлэг үзүүлнэ:

33.3.1.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн биеийн тамир, спортоор хичээллэх, өөрийн авьяас чадвараа нээн хөгжүүлэхэд дэмжих үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх;

33.3.2.биеийн тамир, спортын байгууламж нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн тэмцээн уралдаан, нийтийн биеийн тамирын арга хэмжээнд оролцох, бэлтгэл сургуулилт хийхэд тохиромжтой заал, талбай болон тохирох хэрэглэгдэхүүнээр тоноглогдсон байх;

33.3.3.хөгжлийн бэрхшээлтэй тамирчдыг олимп, паралимп, тусгай олимп, дифлимп, дэлхийн, тивийн хэмжээний олон улсын тэмцээнд холбогдох журмын дагуу шалгаран явахад нь хуульд заасны дагуу дэмжлэг үзүүлэх.

33.4.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн олимп, паралимп, дифлимп, тусгай олимп, тивийн наадам, дэлхийн зэрэглэлийн тэмцээнд оролцож алт, мөнгө, хүрэл медаль хүртсэн тохиолдолд түүний оролцсон тэмцээний давтамжийн хугацаанд ногдох тэтгэвэртэй нь тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн мөнгөн урамшуулал олгоно.

33.5.Хөгжлийн бэрхшээлтэй залуучууд, хүүхэд олимп, тивийн наадам, дэлхийн зэрэглэлийн тэмцээнд оролцож алт, мөнгө, хүрэл медаль хүртсэн тохиолдолд Засгийн газраас баталсан жишгийн дагуу мөнгөн урамшуулал олгоно.

34 дүгээр зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний соёл, урлагийн үйл ажиллагааг дэмжих

34.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг өөрийн оронд зохиогдох соёл, урлаг, олон нийтийн арга хэмжээнд идэвхтэй оролцоход төрөөс дэмжинэ.

34.2.Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн соёл, урлагийн арга

хэмжээнд оролцох, өөрийн авьяас чадвараа нээн хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

35 дугаар зүйл. Соёл, урлагийн бүтээлийн хүртээмж

35.1.Соёл, урлагийн бүтээл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байна.

35.2.Уран зохиол, шинжлэх ухааны ном, сонин, сэтгүүлийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ашиглах, хэрэглэх боломжтойгоор орчин үеийн арга, техник, технологи ашиглан хэвлэх, бүтээх, түүнчлэн музей, номын сан, соёл, урлагийн бүтээлийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй болгох ажлыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хариуцан зохион байгуулна.

36 дугаар зүйл. Онцгой байдлын үед авах арга хэмжээ

36.1.Хүний амь нас, эрүүл мэнд, аж амьдрал, нийтийн аюулгүй байдалд шууд аюул учруулсан буюу учруулахуйц байгалийн гамшиг, гэнэтийн бусад аюул, нийтийн эмх замбараагүй байдал, дайн бүхий байдал зэрэг онцгой байдал бий болох үед хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд энэ тухай хүртээмжтэйгээр мэдээлэх, тухайн үед амь нас, эрүүл мэндийг нь онцгой байдлын нөхцөлтэй уялдуулан хамгаалах үүргийг төрийн холбогдох байгууллага хууль тогтоомжид заасны дагуу хэрэгжүүлнэ.

Аравдугаар бүлэг Хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг тогтоох

37 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг тогтоох

37.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг дараахь шалгуураар тогтооно:

37.1.1.эрхтэн тогтолцооны бүтцийн алдагдал, ангилал, хугацаа;

37.1.2.биеийн үйлдэл, үйл ажиллагааны олон улсын ангилал.

37.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг дараахь комисс /цаашид “Комисс” гэх/ тогтооно:

37.2.1. 0-16 насны хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комисс;

37.2.2. 16 ба түүнээс дээш насны хүний хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комисс;

37.2.3.хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон шалтгаан, хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь хэмжээ, хугацааг эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комисс.

37.3.Энэ хуулийн 37.2.1-д заасан комисс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэд, 37.2.2-т заасан комисс нийгмийн даатгалын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын дэргэд тус тус ажиллана.

37.4.Энэ хуулийн 37.2.1, 37.2.2-т заасан комисс нь орон тооны бус салбар комисстой байна.

37.5.Энэ хуулийн 37.2.1-37.2.3-т заасан комиссын дүрмийг Засгийн газар батална.

37.6.Энэ хуулийн 37.2.1-д заасан хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг тодорхойлох, хүүхдийн хөгжлийн цогц хөтөлбөрийг боловсруулах аргачлалыг эрүүл мэнд, боловсрол, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран батална.

37.7.Энэ хуулийн 37.2.2-т заасан хүний хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг тодорхойлох аргачлалыг эрүүл мэнд, хөдөлмөр, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран батална.

37.8.Комисс өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхтэн тогтолцооны бүтцийн алдагдал, хугацаа, ангилалыг тогтоож, дүгнэлт гаргана.

37.9.Энэ хуулийн 37.2.2-т заасан комиссоос гаргасан дүгнэлт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй

хүний хамт олонд түшиглэн хөгжүүлэх үйлчилгээнд хамрагдах үндсэн баримт бичиг болно.

38 дугаар зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бүртгэх

38.1.Энэ хуулийн 37.2-т заасан комиссын дүгнэлтийг үндэслэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бүртгэн үнэмлэх олгох үүргийг аймаг, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газар хэрэгжүүлнэ.

38.2.Энэ хуулийн 38.1-д заасан үнэмлэх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн хууль тогтоомжид заасан эрхээ эдлэх, нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдах үндсэн баримт болно.

38.3.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх статистикийн мэдээллийг тогтоосон хугацаанд бүртгэл, статистикийн төрийн захиргааны байгууллага, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад өгнө.

38.4.Энэ хуулийн 38.1-д заасан үнэмлэхийн загвар, түүнийг олгох журмыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

38.5.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо, нэгтгэсэн “Мэдээллийн нэгдсэн сан”-г бүртгэл, статистикийн төрийн захиргааны байгууллага, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хамтран бүрдүүлж, холбогдох байгууллагыг мэдээллээр хангана.

Арван нэгдүгээр бүлэг төрийн байгууллага болон хуулийн этгээдийн үүрэг

39 дүгээр зүйл. засгийн газрын чиг үүрэг

39.1.Засгийн газар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах талаар дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

39.1.1.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх;

39.1.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангах;

39.1.3.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах талаар үндэсний хөтөлбөр, төлөвлөгөө баталж, хэрэгжүүлэх;

39.1.4.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах, хамгаалах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэн хуулийн этгээдэд хууль тогтоомжийн дагуу дэмжлэг үзүүлэх;

39.1.5.хууль тогтоомжид заасан бусад.

40 дүгээр зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага

40.1 Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тэгш эрх болон нийгмийн хамгааллын талаарх төрийн бодлого, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг улсын хэмжээнд зохион байгуулж, биелэлтэд хяналт тавина.

40.2 Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах, хамгаалах, хөгжлийн бодлого боловсруулах, холбогдох хууль, тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, эрх бүхий байгууллагад уламжлах, төрийн болон төрийн бус байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах, сургалт зохион байгуулахад дэмжлэг үзүүлнэ.

40.3 Төрийн захиргааны төв байгууллагууд өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд хэрэгжүүлж байгаа бодлого, арга хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн

харилцаанд тэгш оролцох боломжийг бүрдүүлэх асуудлыг тусгаж, хэрэгжүүлнэ.

40.4 Энэ хуульд заасан төрийн болон орон нутгийн захиргааны байгууллагын зарим чиг үүргийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх ашгийг хамгаалах төрийн бус байгууллагаар гүйцэтгүүлж, зардлыг гэрээний үндсэн дээр санхүүжүүлж болно.

41 дүгээр зүйл. орон тооны бус зөвлөл

41.1 Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах салбар дундын үйл ажиллагааг улсын хэмжээнд уялдуулан зохицуулах, хэрэгжилтийг нэгдсэн удирдлагаар хангах чиг үүрэг бүхий орон тооны бус зөвлөл /цаашид “Зөвлөл” гэх/-ийг Монгол Улсын Ерөнхий сайдын дэргэд байгуулан ажиллуулж болно.

41.2 Зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, ажиллах журмыг Засгийн газар батална.

41.3 Зөвлөлийн ажлын албаны үүргийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага гүйцэтгэнэ.

41.4 Зөвлөл нь аймаг, нийслэл, дүүрэгт салбар зөвлөлтэй байх бөгөөд салбар зөвлөлийг Засаг дарга тэргүүлнэ.

42 дугаар зүйл. засаг даргын бүрэн эрх

42.1. Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах талаар харьяалах нутаг дэвсгэртээ дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

42.1.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж, биелэлтийг хангуулах арга хэмжээ авах;

42.1.2. дэд бүтэц, нийтийн зориулалттай барилга байгууламж, хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байлгах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний боловсрол, эрүүл мэнд, биеийн тамир, спорт, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих шат дараалсан арга хэмжээний төлөвлөгөө, хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжилтийг зохион байгуулж, хяналт тавих;

42.1.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хамт олонд түшиглэн хөгжүүлэх үйлчилгээг зохион байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх;

42.1.4. аж ахуйн нэгж, байгууллагын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэйгээр үйлчлэх санал, санаачилгыг дэмжих;

42.1.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хамгаалах үйл ажиллагаанд зарцуулагдах хөрөнгийг иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар хэлэлцүүлэн тухайн жилийн орон нутгийн төсөвт тусгуулан батлуулах;

42.1.6. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль тогтоомжийг сурталчлах, түүний хэрэгжилтийг тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралтай хамтран зохион байгуулах, урлаг соёл, биеийн тамир, олон нийтийн арга хэмжээнд оролцуулах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тэгш эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх нөлөөллийн арга хэмжээ авах.

43 дугаар зүйл. Хуулийн этгээдийн нийтлэг эрх, үүрэг

43.1. Хуулийн этгээд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хангах чиглэлээр дараахь нийтлэг эрх, үүрэгтэй:

43.1.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлог хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн ажиллах орчныг бүрдүүлэх;

43.1.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй орчин бүрдүүлэхдээ олон улсын чиг хандлагын дагуу түгээмэл загвар хэрэглэхийг эрхэмлэх;

43.1.3. нийтийн зориулалттай үйлчилгээний болон бусад байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд дараалал харгалзахгүй үйлчлэх;

43.1.4.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн амьдралын идэвхтэй оролцоо, түүний амжилт, бүтээлийг хамт олонд нь сурталчлах, урамшуулах;

43.1.5.хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон хүнд түүнийг ажиллуулж байсан байгууллагын хувьд тусламж, дэмжлэг үзүүлэх;

43.1.6.өөрчлөн зохион байгуулагдсан буюу татан буугдсан бол түүний эрх, үүргийг хүлээж авсан этгээд энэ хуулийн 43.1.5-д заасан эрх, үүргийг хэрэгжүүлэх;

43.1.7.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнтэй зүй бусаар харилцах, эрх, эрх чөлөөг нь аливаа хэлбэрээр зөрчихийг үл тэвчих;

43.1.8.ажилтан тухайн байгууллагын буруутай үйл ажиллагааны улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон нь шүүхээр тогтоогдсон бол хохирлыг нөхөн төлөх;

43.1.9.хөдөлмөрийн эрүүл ахуй, аюулгүй ажиллагааны стандартыг хангаж ажиллах;

43.1.10.хууль тогтоомжид заасан бусад эрх, үүрэг.

Арван Хоёрдугаар бүлэг Бусад зүйл

44 дүгээр зүйл. гомдол, нэхэмжлэл гаргах

44.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн хуульд заасан эрх нь зөрчигдсөн гэж үзвэл иргэн, хуулийн этгээдээс зөрчлийг арилгуулахыг шаардах, холбогдох хуульд заасны дагуу гомдол, нэхэмжлэл гаргах эрхтэй.

44.2.Иргэн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллага хуульд заасан эрхийг хязгаарласан, ялгаварлан гадуурхах үйл ажиллагааг явуулсан гэж үзвэл хөндөгдсөн эрхээ хамгаалуулахаар гомдол гаргах эрхээ шууд болон төлөөллөөрөө дамжуулан хэрэгжүүлнэ.

45 дугаар зүйл. Хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага

45.1.Энэ хуулийг зөрчсөн этгээдийн гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүй нь гэмт хэрэг, зөрчлийн шинжтэй бол Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлагыг хүлээлгэнэ.

45.1.1.энэ хуулийн 6.5.1, 6.5.2-т заасан зөрчил гаргасан хувь хүнийг, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хүндэтгэх, ойлголт мэдлэгийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн сургалтад 14 хоногоос доошгүй хугацаагаар хамруулна.

45.2.Энэ хуулийг зөрчсөн иргэн, хуулийн этгээд, албан тушаалтаны буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүйн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд гэм хор, хохирол, хор уршиг учирсан бол буруутай этгээдээр холбогдох хуульд заасны дагуу хохирлыг нөхөн төлүүлнэ.

Монгол улсын их хурлын дарга

З.Энхболд

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2017 оны 11 дүгээр
сарын 29-ний өдөр

Дугаар 321

Улаанбаатар
хот

Үндэсний хөтөлбөр батлах тухай

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 8.2, 14.5, 39.1.3, Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тухай хуулийн 10.3-10.6, Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний 3.3.28-ын 5-д заасныг тус тус үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр”-ийг хавсралт ёсоор баталсугай.

2. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг батлан мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангаж, хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд С.Чинзориг, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайд Ц.Цогзолмаа, Эрүүл мэндийн сайд Д.Сарангэрэл нарт даалгасугай.

3. Хөтөлбөрийн зорилт, үйл ажиллагааг эрхэлсэн салбар болон харьяа нутаг дэвсгэртээ хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийг эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл, улсын болон орон нутгийн төсөвт жил бүр тусгаж, олон улсын байгууллагын зээл, тусламжид хамруулах замаар санхүүжүүлж ажиллахыг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд С.Чинзориг, Сангийн сайд Ч.Хүрэлбаатар болон Засгийн газрын гишүүд, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт үүрэг болгосугай.

4. Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн явц, дүнг жил бүрийн I улиралд багтаан Засгийн газарт танилцуулж байхыг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд С.Чинзоригт даалгасугай.

5. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан “Хөтөлбөр батлах тухай” Засгийн газрын 2006 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдрийн 283 дугаар тогтоол, “Конвенцийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө батлах тухай” Засгийн газрын 2013 оны 8 дугаар сарын 2-ны өдрийн 281 дүгээр тогтоолыг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай

Монгол Улсын Ерөнхий сайд

У.ХҮРЭЛСҮХ

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд

С.ЧИНЗОРИГ

Хянасан:
Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын
Хэрэг эрхлэх газрын дарга

Г.ЗАНДАНШАТАР

Засгийн газрын 2017 оны 321

дүгээр тогтоолын

хавсралт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, Хөгжлийг дэмжих үндэсний Хөтөлбөр

Нэг. Ерөнхий мэдээлэл

Манай Улс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмийн харилцаанд аливаа ялгаваргүйгээр тэгш оролцуулах нөхцөлийг бүрдүүлэх, тэдний өвөрмөц хэрэгцээнд түшиглэсэн нийгмийн хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор 1995 онд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуулийг баталж, уг хуулиар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст үзүүлэх нийгмийн хамгааллын арга хэмжээний хууль эрх зүйн үндсийг бий болгосон. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай” НҮБ-ын конвенцийг Монгол Улс 2009 онд соёрхон баталсан бөгөөд энэхүү конвенцийн хэрэгжилтийн тайлангаа НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн хороогоор 2015 онд хэлэлцүүлсэн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн хорооноос тус тайланг хэлэлцээд конвенцийн ерөнхий зарчим болон хүлээсэн үүргээ хууль эрх зүй, бодлогодоо тусгах шаардлагатай байгааг Монгол Улсын Засгийн газарт зөвлөмж болгосон юм.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2016 онд шинээр баталсан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмийн гишүүний хувьд үндсэн эрхээ эдэлж, хөгжих боломж олгосон суурь эрх зүйн баримт бичиг болсон. Энэ хуулиар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийг хуульчилж эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, нийтийн тээвэр, зам, орон сууц, олон нийтийн барилга байгууламжийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх асуудлыг зохицуулсан юм.

Монгол Улсын Засгийн газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүтцэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал хариуцсан нэгж бий болгосон нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн талаар авах арга хэмжээг эрчимжүүлэх, төр, төрийн бус байгууллагын түншлэл, хамтын ажиллагааг шинэ шатанд гаргах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн чиглэлээр бодлого, хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэхэд томоохон дэвшил болсон.

Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан тайлангаар 2016 оны Монгол Улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй 100,993 хүн байна. Тэдний 40.8 хувь нь төрөлхийн, 59.1 хувь нь ахуйн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй 0-17 насны 10,407 хүүхэд байгаагаас 12.1 хувь нь харааны, 8.3 хувь нь хэл ярианы, 7.6 хувь нь сонсголын, 17,6 хувь нь сэтгэцийн бэрхшээлтэй, 21.2 хувь нь хөдөлгөөний, 9.8 хувь нь хавсарсан бэрхшээлтэй байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хөдөлмөрийн насны 92994 хүн байгаагаас зөвхөн 19 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс цалин хөлстэй хөдөлмөр эрхэлж, өөртөө болон өрх, гэр бүлдээ эдийн засгийн дэмжлэг үзүүлэх боломж бага байгаагаас ядууралд өртөж, амьжиргааны баталгаажих доод түвшнээс доогуур орлоготой амьдарч байна. Ажил эрхлэх хүсэл сонирхолтой, хөдөлмөрийн насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн хөтөлбөр байгаа хэдий ч санхүүгийн хомсдолоос шалтгаалан дорвитой хэрэгжихгүй байна.

Мөн Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын яамны судалгаагаар “хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн 40 орчим хувь нь цэцэрлэг, сургуулийн бага ангид суралцаж байдаг бол цаашид энэ хувь буурсаар ерөнхий боловсролын дунд, ахлах ангид суралцаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоо нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн 14 хувь

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх ойлголт, хандлага нийгмийн аль ч түвшинд хангалтгүй, эдгээр хүмүүсийн асуудалд хүний эрхийн хувьд адил тэгш бус халамж хүртэгч, өвчтөн, нийгмийн идэвхгүй гишүүн мэтээр хандах хандлага байсаар байна.

Хот, хөдөөгийн хөгжлийн ялгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн боловсрол, эрүүл мэнд, халамжийн үйлчилгээнд тэгш хамрагдах, хөдөлмөр эрхлэх, бие даан амьдрахад сөргөөр нөлөөлж, тэдний эрх нь зөрчигдөж, ялгаварлан гадуурхагдах нэг шалтгаан болж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс нийгмийн бүхий л харилцаанд бүрэн дүүрэн оролцох нөхцөлийг бүрдүүлэх, тэдний дуу хоолойг нь олон нийт, шийдвэр гаргах түвшинд хүргэх хөгжлийн бэрхшээлийн талаар эерэг ойлголт, хандлагыг нийгэмд төлөвшүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй болохоос урьдчилан сэргийлэх зорилгоор “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр” (цаашид “хөтөлбөр” гэх)-ийг боловсруулав.

Хөтөлбөр нь Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль болон Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030, Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлого (2016-2025), Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр зэрэг хууль, эрх зүйн баримт бичгийн хэрэгжилтийг хангах дунд хугацааны бодлогын баримт бичиг болно.

Монгол Улс Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын гишүүн орны хувьд НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн зорилт, Ази, Номхон далайн бүс нутаг дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан “Эрхийг бодит болгоё” Инчеоны стратеги (2013-2022), ДЭМБ, ОУХБ, ЮНЕСКО, АидиДиСи байгууллагаас гаргасан “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамт олонд түшиглэн сэргээн засах удирдамж”, ДЭМБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх үйл ажиллагааны дэлхийн төлөвлөгөө (2014-2021) зэрэг баримт бичгийг бүх шатанд хэрэгжүүлэхэд энэхүү хөтөлбөрийн ач холбогдол оршиж байна.

Хоёр. Хөтөлбөрийн зорилго, зорилт, хугацаа

2.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн асуудлаарх хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, тэднийг нийгмийн бүхий л харилцаанд бүрэн дүүрэн оролцох, ая тухтай амьдрах, хөгжих боломжийг нэмэгдүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн талаарх ойлголт, хандлагыг олон нийтэд төлөвшүүлэх, тэдэнд ээлтэй нийгмийн орчинг бүрдүүлэхэд хөтөлбөрийн зорилго оршино.

2.2. Хөтөлбөрийн хүрээнд дараах зорилтыг хэрэгжүүлнэ:

Зорилт 1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний алдагдсан чадварыг боломжит хэмжээнд хүртэл эргэн сэргээнэ.

Зорилт 2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бүх шатны боловсролд тэгш хамруулна.

Зорилт 3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжинэ.

Зорилт 4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд ээлтэй нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг хүргэнэ.

Зорилт 5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд ээлтэй дэд бүтцийн болон мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулна.

Зорилт 6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх мэдээллийн нэгдсэн санг бий

болгоно. Зорилт 7. Нийгмийн бүх орчинд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний амьдралд

нөлөөлөх

аливаа асуудлаар тэдний оролцоог хангана.

Зорилт 8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг гамшгийн болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй байдлаа хангах чадвартай болгоно.

2.3. Хөтөлбөрийг 2018-2022 онд хэрэгжүүлнэ.

гурав. Хөтөлбөрийн зорилтыг хангах үйл ажиллагаа

3.1. Хөтөлбөрийн 1 дүгээр зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл

3.1.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлог хэрэгцээнд нийцсэн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлээр:

3.1.1.1. нийгмийн эрүүл мэндийн асуудлаарх бодлого, хөтөлбөрт үнэлгээ хийж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрүүл мэндийг дэмжих асуудлыг шинээр тусгах;

3.1.1.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг гэр бүл, хамт олонд түшиглэн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний заавар, журмыг боловсруулан хэрэгжүүлэх;

3.1.1.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрүүл мэндийн өвөрмөц хэрэгцээнд нийцсэн ээлтэй тусламж, үйлчилгээний журмыг боловсруулж үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх;

3.1.1.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрэлт хэрэгцээг үндэслэн аймгийн нэгдсэн эмнэлэг, дүүргийн эрүүл мэндийн төвүүдэд ахуй засалч, хөдөлгөөн засалч, сэтгэл зүйчийг ажиллуулах асуудлыг судлах;

3.1.1.5. эмнэлгийн мэргэжилтэн бэлтгэдэг төрийн болон хувийн их, дээд сургуулиудын сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний өвөрмөц хэрэгцээнд тохирсон хичээлийг (дохионы хэл, нөхөн үржихүй гэх мэт) оруулах;

3.1.1.6. сэргээн засах эмч, мэргэжилтэн, хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалч, хэл засалч болон эмнэл зүйн сэтгэл зүйч, хиймэл эрхтэн, туслах хэрэгслэл хийдэг техникч зэрэг мэргэжилтнийг үе шаттайгаар гадаад, дотоодод сургах;

3.1.1.7. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрүүл мэндтэй холбоотой асуудлаар судалгаа хийх.

3.1.2. Хөгжлийн бэрхшээл үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх талаар мэдээлэл сургалт, сурталчилгааг өргөжүүлэх, олон нийтийн оролцоог идэвхжүүлэх чиглэлээр:

3.1.2.1. ураг, нярай, бага насны хүүхдийг хөгжлийн бэрхшээлтэй болохоос сэргийлэх, эрт илрүүлэх талаарх ойлголтыг олон нийтэд мэдээллийн суваг, нийгмийн сүлжээгээр дамжуулан хүргэх;

3.1.2.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, тэдний гэр бүлийн гишүүдэд сэргээн засах арга барилыг эзэмшүүлэх сургалт зохион байгуулах;

3.1.2.3. эмнэлгийн мэргэжилтнүүдэд зориулан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ялгаварлан гадуурхлаас ангид байхад чиглэсэн харилцаа, хандлагыг хэвшүүлэх сургалтыг тогтмол зохион байгуулах;

3.1.2.4. анхан шатны эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэгч нар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг хоёрдогч хүндрэл (цооролт, шээсний замын халдвар, үений хөдөлгөөн хязгаарлагдах, таргалалт, ясны сийрэгжилт, сэтгэл гутрал г.м) үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх талаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, тэдний гэр бүлийн гишүүдэд зөвлөгөө, мэдээлэл тогтмол өгч байх;

3.1.2.5. хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэх, хүүхдийн хөгжлийн явцыг хянах зорилгоор “Эх, хүүхдийн эрүүл мэндийн дэвтэр”-ийн агуулгыг шинэчилж, хэрэглээг сайжруулах талаар өрхийн эмч, эцэг, эхчүүдийн мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх.

3.1.3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрүүл мэндийн өвөрмөц хэрэгцээнд нийцсэн ээлтэй тусламж, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, чанарыг сайжруулах чиглэлээр:

3.1.3.1. халдварт бус өвчин нь архагшсаны улмаас сэргээн засалтын тусламж, үйлчилгээ шаардлагатай хүний эмнэлэг, сувиллын хооронд илгээн эмчлүүлэх журам боловсруулж хэрэгжүүлэх;

3.1.3.2. эрүүл мэндийн байгууллагад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний өвөрмөц хэрэгцээнд нийцсэн ээлтэй тусламж, үйлчилгээг бий болгох;

3.1.3.3. хүүхдийг 18 сар, 30-36 сартайд нь эрүүл мэнд, хөгжлийн иж бүрэн үзлэгт хамруулж илэрсэн хөгжлийн хоцрогдолтой хүүхдэд дэмжлэг үзүүлэх удирдамж боловсруулж хэрэгжүүлэх;

3.1.3.4. эрүүл мэндийн байгууллагыг хөгжлийн бэрхшээлтэй охид, эмэгтэйчүүдэд нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг хүргэхэд шаардлагатай тоног төхөөрөмж, туслах хэрэгслэлээр хангах, хүний нөөцийг чадавхжуулах;

3.1.3.5. Эх хүүхдийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд Дауны хам шинжтэй хүүхдийг хянах, эцэг, эхэд нь зөвлөгөө өгөх кабинет ажиллуулах;

3.1.3.6. аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллага нь нарийн мэргэжлийн эмч, сэтгэл зүйч, ахуйн болон хөдөлгөөн засалчдаас бүрдсэн мэргэжлийн багийг бүрдүүлэн харьяа нутаг дэвсгэртээ оршин суугаа хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг тогтоох оношилгоо хийж дүгнэлтээ “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол нийгмийн хамгааллын салбар комисс”-т хүргүүлэх;

3.1.3.7. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын салбар комиссын шийдвэрийн дагуу эмчилгээ, үйлчилгээг эрүүл мэндийн байгууллага үзүүлж байх.

3.1.4. Сэргээн засалт, хиймэл эрхтэн, туслах хэрэгслийн үйлчилгээний чанар, стандартыг сайжруулах чиглэлээр:

3.1.4.1. бүсийн оношилгоо, эмчилгээний төв, аймгийн нэгдсэн эмнэлэг, дүүргийн эрүүл мэндийн төвд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг сэргээн засах танхим ажиллуулах;

3.1.4.2. хиймэл эрхтэн, туслах хэрэгслийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тохируулах арга техникийн талаар өрх, сумын эрүүл мэндийн төвийн ажилтнуудад сургалт зохион байгуулах;

3.1.4.3. аймаг, дүүрэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст нэн хэрэгцээтэй туслах хэрэгсэл хийх, завсарлах жижиг оврын ортопедийн цех ажиллуулах.

3.1.5. Хөгжлийн бэрхшээлийн олон улсын ангиллыг нэвтрүүлэх чиглэлээр:

3.1.5.1. биеийн үйлдэл, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF)-ыг нэвтрүүлсэн зарим орны туршлагыг судлах;

3.1.5.2. биеийн үйлдэл, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF)-ын талаар холбогдох төр, төрийн бус байгууллагын ажилтнуудад сургалт зохион байгуулах;

3.1.5.3. биеийн үйлдэл, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF)-ыг нэвтрүүлэх чиглэлээр туршилтын төсөл хэрэгжүүлэх.

3.2. Хөтөлбөрийн 2 дугаар зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл

3.2.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг боловсролын үйлчилгээнд хамрагдах нөхцөл, боломжийг хангах эрх зүйн орчин бүрдүүлэх чиглэлээр:

3.2.1.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролын үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа одоогийн нөхцөл байдлын судалгааг үндэсний хэмжээнд хийх;

3.2.1.2. сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллага болон ерөнхий боловсролын сургуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах туслах багшийн орон тоо, цалин хөлс, санхүүжилтийг шийдвэрлэх, ажил, үүргийг оновчтой болгох эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох;

3.2.1.3. хүүхдийн онцлог хэрэгцээнд нийцсэн ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөний загвар, аргачлалыг боловсруулж хэрэгжүүлэх;

3.2.1.4. явуулын багшийн үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хүргэх ажлыг зарим дүүрэг, аймагт туршилтын байдлаар хэрэгжүүлэх;

3.2.1.5. тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын норматив, тэдэнд зориулсан нэмэлт үйлчилгээний зардлыг шийдвэрлэх эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох;

3.2.1.6. ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж байгаа тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай суралцагчийн сурлагын амжилтыг үнэлэх үнэлгээний журам шинээр боловсруулах;

3.2.1.7. их, дээд сургууль, коллеж, ерөнхий боловсролын сургуулийн суралцагч, цэцэрлэгт хүмүүжиж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд тохирох хэрэглэгдэхүүн, сургалтын орчныг бүрдүүлэх загвар боловсруулж, хүргүүлэх;

3.2.1.8. багш бэлтгэдэг төрийн болон хувийн их, дээд сургуулийн сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрт заавал судлах “Тусгай хэрэгцээт боловсрол” хичээлийг оруулах;

3.2.1.9. монгол дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулгын үйл ажиллагаа эрхлэх, үйлчилгээ үзүүлэх журам боловсруулж батлах;

3.2.1.10. брайль үсгийн стандартыг боловсруулж батлуулах.

3.2.2. Сургуулийн өмнөх насны болон бага, суурь, бүрэн дунд боловсрол эзэмшүүлэх чиглэлээр:

3.2.2.1. цэцэрлэгт хүүхэд шинээр элсүүлэхдээ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг дараалал харгалзахгүй элсүүлэх чиглэл баримтлах;

3.2.2.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хөгжүүлэх, нөхөн сэргээх, ахуйн баримжаа олгох чиглэлээр сургалтын модул боловсруулж сургуулийн өмнөх, бага ангийн багш нарт сургалт зохион байгуулах;

3.2.2.3. цэцэрлэг, сургууль бүрт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах арга зүйгээр хангах ур чадвар бүхий хүний нөөцийг бэлтгэх;

3.2.2.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулан эрт оролцооны хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр хангах ажлыг зохион байгуулах;

3.2.2.5. бага боловсролд хамрагдах хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд боловсролын оношилгоо хийх арга зүйг боловсруулж турших.

3.2.3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний дээд боловсрол эзэмших боломжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр:

3.2.3.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутныг суралцахад нь дэмжлэг үзүүлэх

зорилгоор тухайн сургуулийн “Оюутанд үйлчлэх төв”-д тэдэнд туслах ажилтан ажиллуулах чиглэл гаргаж хэрэгжүүлэх;

3.2.3.2. тусгай хэрэгцээт боловсролын багш, хэл засалч, хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалч, дохионы хэлмэрч-орчуулагч, сэтгэл зүйчийг бакалавр, магистр, докторын түвшинд гадаад, дотоодод шинээр бэлтгэх, мэргэжил дээшлүүлэх, мэргэшүүлэх сургалтад хамруулах;

3.2.3.3. боловсролын зээлийн сангаас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бакалавр, магистр, докторын сургалтын зардлыг хөнгөлөх асуудлыг боловсруулж хэрэгжүүлэх.

3.2.4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд амьдрах ухааны болон мэргэжлийн чиг баримжаа олгох насан туршийн боловсролын үйлчилгээний загварыг хэрэгжүүлэх чиглэлээр:

3.2.4.1. Насан туршийн боловсролын үндэсний төв, аймаг, дүүргийн Насан туршийн боловсролын төв, сумын нэгжээр дамжуулан хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд ахуйн баримжаа олгох, амьдрах ухааны сургалт зохион байгуулах, бусад боловсролын үйлчилгээний тохирох хэлбэрт хамруулах туршилтын төслийг хэрэгжүүлэх;

3.2.4.2. дүйцсэн хөтөлбөрөөр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг бага, суурь, бүрэн дунд боловсрол эзэмшүүлэх сургалтыг үргэлжлүүлэх;

3.2.4.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн өөрт нь байгаа авьяас, ур чадвар, нөөц боломжид тулгуурлан мэргэжлийн чиг баримжаа олгож амьдралд бэлтгэх;

3.2.4.4. хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хэрэгцээнд тулгуурлан танхимын болон гэрийн сургалт хосолсон хөтөлбөр боловсруулах.

3.2.5. Боловсролын үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй болгох чиглэлээр:

3.2.5.1. сургалтад ашиглаж байгаа ном, сурах бичгийг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын онцлог хэрэгцээнд нийцүүлэн хүртээмжтэй хэлбэрээр хэвлэн (аудио, видео, DVD, брайль, дүрс зурган өгүүлэмжтэй) түгээх;

3.2.5.2. тусгай сургууль, цэцэрлэгийн хүүхэд тээвэрлэх зориулалтын автобусыг шинэчлэн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх;

3.2.5.3. мэдээлэл, харилцаа холбооны техник, технологид суурилан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд бие даан сурах сургалтын орчныг бүрдүүлэх талаар холбогдох мэргэжлийн байгууллагатай хамтран ажиллах;

3.2.5.4. боловсролын байгууллага нь гадна болон дотно орчноо MNS6055:2009 стандартын дагуу тохижуулах.

3.2.6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг биеийн тамир, спорт, соёлын арга хэмжээнд татан оролцуулах, тэднийг амьдралын зөв дадал хэвшилд сургах чиглэлээр:

3.2.6.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний дунд нийтийн биеийн тамир, спортыг хөгжүүлэх зорилгоор сурталчилгаа хийх;

3.2.6.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн улсын аварга шалгаруулах тэмцээнийг жил бүр зохион байгуулах, гадаадад оролцох тэмцээний санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх тив, дэлхийн түвшинд өрсөлдөх тамирчдыг бэлтгэх;

3.2.6.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй тамирчин, багш дасгалжуулагч, боловсон хүчнийг бэлтгэх, чадавхжуулах;

3.2.6.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний урлагийн их наадам, дүрслэх урлаг, гар урлалын бүтээлийн үзэсгэлэн, худалдааг тогтмол зохион байгуулах;

3.2.6.5. ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн биеийн тамирын хичээлийн агуулгад тусгай олимпийн хөтөлбөрт орсон спортын төрлийг оруулах.

3.3. Хөтөлбөрийн 3 дугаар зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл

3.3.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих чиглэлээр:

3.3.1.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтийн байдалд дүн шинжилгээ хийж Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах;

3.3.1.2. хөдөлмөр эрхлэж амжилтад хүрсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг олон нийтэд сурталчлах арга хэмжээг зохион байгуулах;

3.3.1.3. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт, судалгаа, хөгжлийн төв”-ийн барилгыг Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилтээр барих;

3.3.1.4. хөдөлмөрийн биржүүдийн үйл ажиллагааг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй болгох, тэднийг ажилд зуучлах үйлчилгээг төрийн бус байгууллагын оролцоотойгоор сайжруулах;

3.3.1.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг сурталчилах, борлуулах цэг бий болгоход төрөөс дэмжлэг үзүүлэх;

3.3.1.6. ажил олгогч нарт ажлын байрыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн онцлог байдалд нийцүүлэх сургалтыг холбогдох төрийн бус байгууллагын оролцоотойгоор зохион байгуулах;

3.3.1.7. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналтад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулах;

3.3.1.8. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээ шаардлагад үндэслэн тэднийг мэргэжлийн сургалтад хамруулах, шинээр мэргэших, хос мэргэжил эзэмших сургалтыг зохион байгуулах;

3.3.1.9. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрийн хамрах хүрээг оновчтой болгох, төрийн бус байгууллагуудын хяналт, оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр нэмэлт оруулах.

3.3.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний мэргэжлийн ур чадварыг хөгжүүлэх чиглэлээр:

3.3.2.1. мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагад хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын суралцах орчин нөхцөлийг бүрдүүлж, суралцагчдын тоог нэмэгдүүлэх;

3.3.2.2. мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллага нь мэргэжлийн чиг баримжаа олгох сургалтад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хамруулахдаа тэдний хүсэл сонирхол, хөгжлийн бодит боломжид суурилах талаар эцэг, эхэд зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх;

3.3.2.3. мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагын багш, ажилчдад хөгжлийн бэрхшээл болон тэдэнд тохирох хэрэглэгдэхүүний талаар мэдлэг, ойлголт олгох сургалт зохион байгуулах;

3.3.2.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулан ажил, мэргэжлийн чиг баримжаа олгох чиглэлээр гарын авлага, танилцуулгыг хүртээмжтэй хэлбэрээр түгээх;

3.3.2.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн дунд мэргэжлийн ур чадварын тэмцээнийг дотоодод хоёр жил тутамд зохион байгуулж, дэлхийн болон тивийн олон улсын “Абилимп”-ийн тэмцээнд оролцогчдод төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх.

3.4. Хөтөлбөрийн 4 дүгээр зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа

3.4.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн хамгааллыг дэмжих чиглэлээр:

3.4.1.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг түрээсийн, халамжийн орон сууцанд хамрагдах талаар холбогдох дүрэм, журамд өөрчлөлт оруулж, квотыг нэмэгдүүлэх;

3.4.1.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээг амьжиргааны доод түвшинтэй уялдуулан нэмэгдүүлж байх;

3.4.1.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст нэн хэрэгцээтэй хиймэл эрхтэн, туслах хэрэгслийн жагсаалт болон жишиг үнийг инфляцийн түвшинтэй уялдуулан шинэчилж байх;

3.4.1.4. нийгмийн халамжийн сангаас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлж байгаа тусламж, хөнгөлөлтөд дүн шинжилгээ хийж, халамжийн үйлчилгээг оновчтой болгох;

3.4.1.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээний стандартыг боловсруулж батлуулах;

3.4.1.6. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдийг хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх хөгжлийн төвийг 6 аймагт Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилтээр байгуулах, тоног төхөөрөмжөөр хангах.

3.5. Хөтөлбөрийн 5 дугаар зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа

3.5.1. Иргэний барилга, зам, замын байгууламж, нийтийн тээврийн үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах чиглэлээр:

3.5.1.1. иргэний барилга, зам, замын байгууламж, нийтийн тээврийн холбогдох стандартыг үнэлэх, шинэчлэх шаардлагатай зарим стандартыг олон улсын стандарттай нийцүүлэн боловсруулах;

3.5.1.2. зам, тээврийн дэд бүтэц болон нийгмийн үйлчилгээний бусад барилга байгууламжийн хүртээмжид төрийн бус байгууллагын оролцоотойгоор үнэлгээ хийх;

3.5.1.3. энэ хөтөлбөрийн 3.5.1.2-т заасан үнэлгээ дээр үндэслэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжгүй зам, тээврийн байгууламжийн болон нийгмийн үйлчилгээний бусад барилга байгууламж, иргэний барилгыг тохижуулах;

3.5.1.4. хүртээмж болон түгээмэл загварын талаарх мэдлэг ойлголтыг барилга архитектур, зам, замын байгууламж зэрэг техникийн чиглэлээр мэргэжилтэн бэлтгэдэг их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт тусгуулах;

3.5.1.5. “Явган хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан зам. Техникийн шаардлага” MNS 5682:2006 стандартыг шинэчлэн боловсруулж батлуулах;

3.5.1.6. хорооллын доторх гудамж, замын стандартыг шинээр боловсруулах.

3.5.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах чиглэлээр:

3.5.2.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах чиглэлээр холбогдох хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах талаар санал боловсруулах;

3.5.2.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний мэдээллийн хүртээмжийн талаарх олон улсын стандартыг судлах, шаардлагатай стандартыг шинээр боловсруулах;

3.5.2.3. төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын цахим хуудсыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй болгох талаар техникийн шийдэл боловсруулах;

3.5.2.4. сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй хүнээс яаралтай тусламжийн дуудлагыг хүртээмжтэй хэлбэрээр хүлээн авах зайн дүрс, ярианы үйлчилгээг нэвтрүүлэх;

3.5.2.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаар төрөөс хэрэгжүүлж байгаа бодлого, арга хэмжээний талаарх мэдээллийг хүртээмжтэй хэлбэрээр олон нийтэд түгээх (ном, вэбсайт);

3.5.2.6. Монголын үндэсний олон нийтийн телевиз бусад арилжааны телевизийн мэдээллийн болон танин мэдэхүйн хөтөлбөрийг дохионы орчуулгатай, уран сайхны киног хадмал орчуулгатай болгох.

3.6. Хөтөлбөрийн 6 дугаар зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл

3.6.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн мэдээллийн нэгдсэн сан бий болгох чиглэлээр:

3.6.1.1. Үндэсний статистикийн хорооны мэдээллийн нэгдсэн сан дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний статистик тоо, мэдээллийн төрлийг нэмэгдүүлэх;

3.6.1.2. хүн ам, орон сууцны тооллогын асуумжид “Вашингтоны бүлгийн асуулга”-ыг тусгах;

3.6.1.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүстэй холбоотой мэдээллийн нэгдсэн санг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэд бий болгох;

3.6.1.4. хөгжлийн бэрхшээлийн статистик мэдээ, мэдээллийн талаарх олон улсын уулзалт, сургалтад төр, төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулах.

3.7. Хөтөлбөрийн 7 дугаар зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл

3.7.1. Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр:

3.7.1.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг, эхэд сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх, хүүхдээ асарч, хүмүүжүүлэх талаар тэднийг чадавхжуулах сургалт зохион байгуулах;

3.7.1.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллагчид болон аймаг, дүүргийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын салбар комиссын гишүүдийг чадавхжуулах сургалт зохион байгуулах;

3.7.1.3. хүчирхийлэлд өртсөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх, зөв харилцах талаарх сургалтыг цагдаа, өмгөөлөгч, шүүгч, нийгмийн ажилтан, эмч бусад холбогдох албаны хүмүүсийн дунд зохион байгуулах;

3.7.1.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд ээлтэй, дэд бүтцийн болон мэдээллийн хүртээмж бүрдүүлж үйлчилгээ үзүүлсэн аж ахуйн нэгж байгууллага, болон ажил олгогчийг жил бүр шалгаруулан урамшуулах;

3.7.1.5. хөгжлийн бэрхшээл ба тэгш байдлын тухай (DET) сургалтыг олон нийтэд хүргэх.

3.7.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ялгаварлан гадуурхахаас ангид байх, улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр:

3.7.2.1. хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хууль тогтоомжид хөгжлийн бэрхшээл, хүйс, нийгмийн байдал болон бусад хүчин зүйлийн улмаас хүнийг ялгаварлан гадуурхсан заалт байгаа эсэхэд үнэлгээ хийж шаардлагатай бол өөрчлөлт оруулах;

3.7.2.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй сонгогчийн сонгуулийн боловсролыг дээшлүүлэх болон сонгууль зохион байгуулж байгаа хүмүүст хөгжлийн бэрхшээлийн талаар мэдлэг олгох сургалтыг төрийн бус байгууллагын оролцоотойгоор зохион байгуулах;

3.7.2.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг сонгуулиа чөлөөтэй өгөх боломж бүрдүүлэх зорилгоор сонгуулийн байрыг хүртээмжтэйгээр тохижуулах;

3.7.2.4. сонгуулийн хуудсыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн онцлог хэрэгцээнд тохируулж хэвлэх;

3.7.2.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний сонгогдох эрхийг хангах хүрээнд Улс төрийн намуудын тухай, Сонгуулийн тухай хуульд үнэлгээ хийж дүгнэлт гаргах.

3.7.3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний өөрөө өөртөө туслах бүлэг бий болгох, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон төрийн бус байгууллагыг чадавхжуулах чиглэлээр:

3.7.3.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өөрөө өөртөө туслах бүлэг бий болгох, төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээнд хамруулах талаар тэдэнд сургалт зохион байгуулах;

3.7.3.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төрийн бус байгууллагын гишүүдийг чадавхжуулах зорилгоор дотоод, гадаадын сургалтад хамруулах;

3.7.3.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй залуу манлайлагчдыг бэлтгэх дотоод, гадаадын сургалтад хамруулах;

3.7.3.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллага, холбоодын чадавхыг бэхжүүлэх зорилгоор бүсийн болон үндэсний чуулга уулзалтыг зохион байгуулах;

3.7.3.5. бүх яам, аймаг, дүүргийн дэргэдэх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний орон тооны бус дэд болон салбар зөвлөлийн үйл ажиллагааг тогтмолжуулах.

3.8. Хөтөлбөрийн 8 дугаар зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл

3.8.1. Гамшгийн үед хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тулгарч болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, харилцан мэдээлэл дамжуулах нөхцөлийг бүрдүүлэх чиглэлээр:

3.8.1.1. гамшгийн эрсдэлийн үед хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүстэй ажиллах арга барилыг эзэмшүүлэх сургалтыг онцгой байдлын ажилтнуудын дунд зохион байгуулах;

3.8.1.2. гамшгийн эрсдэлээс хамгаалах, урьдчлан сэргийлэх сургалтыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн болон тэдний асран хамгаалагч нарт зориулан төв, орон нутгийн онцгой байдлын газар, хэлтсээс тогтмол зохион байгуулах;

3.8.1.3. гамшгаас өөрийгөө хамгаалах арга зүйг тусгасан гарын авлагыг хүртээмжтэй хэлбэрээр бэлтгэж тараах;

3.8.1.4. гамшиг, осол, аюулт үзэгдлийн үед хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлэх үйлчилгээг тэдгээрийн онцлог хэрэгцээнд тохируулан үзүүлэх;

3.8.1.5. болзошгүй гамшгаас урьдчилан сэргийлэх дүрс бичлэгийн богино хэмжээний кино, шторк, сэрэмжлүүлгийг хадмал болон дохионы тайлбартайгаар явуулах.

дөрөв. Хөтөлбөрийн үр дүн, шалгуур үзүүлэлт

4.1. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр дараах үр дүн гарна:

4.1.1. эрүүл мэнд, сэргээн засалтын тусламж, үйлчилгээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хамрагдалт нэмэгдэж, үйлчилгээ үзүүлэгч нарын хандлага өөрчлөгдөж, үйлчилгээний хүртээмж сайжирна.

4.1.2. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд бүх шатны боловсролд тэгш хамрагдах боломж бүрдэнэ.

4.1.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт нэмэгдэнэ.

4.1.4. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд зориулсан иргэний барилга, зам, замын байгууламж, нийтийн тээвэр болон мэдээллийн хүртээмж сайжирсан байна.

4.1.5. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх мэдээллийн нэгдсэн сан бий болно.

4.1.6. хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх эерэг хандлага нийгмийн түвшинд бий болж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн оролцох боломж нэмэгдэнэ.

4.1.7. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, тэдний асран хамгаалагч нар гамшгийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх мэдлэг, чавдартай болсон байна.

4.2. Хөтөлбөрийн үр дүнг дараах шалгуур үзүүлэлтээр үнэлнэ:

№	Шалгуур үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Суурь түвшин		Зорилтот түвшин		Мэдээллийн эх сурвалж	Хэрэгжүүлэгч байгууллага
			Он	Үзүүлэлт	Он	Үзүүлэлт		
Зорилт 1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний алдагдсан чадварыг боломжит дээд хэмжээнд хүртэл эргэн сэргээнэ.								
1.1	Хөгжлийн бэрхшээлтэй болохоос сэргийлэх, хөгжлийн хоцрогдлыг бага насанд нь илрүүлэх, хөгжлийн дэмжлэг үзүүлэх талаар жилд зохион байгуулсан сурталчилгааны тоо	Тоо	2016	-	2022	15	Эрт илрүүлгийн өдрийн тайлан, Аймаг, дүүргийн ЭМБ-ын тайлан	ЭМЯ
1.2	Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлж хөгжлийн дэмжлэгт хамруулах тогтолцооны загварыг хэрэгжүүлж байгаа аймаг, дүүргийн тоо	Тоо	2016	Байхгүй	2021	30	ЭМЯ, БСШУСЯ, ХНХЯ-ны хэрэгжүүлж байгаа төслүүдийн тайлан	ЭМЯ, ХНХЯ
1.3	Хөгжлийн хоцрогдол, бэрхшээлтэй хүүхдэд хөгжлийн үнэлгээ хийх сургалтад хамрагдсан эрүүл мэндийн ажилтны тоо	тоо	2016	0	2022	2000	Сургалтын тайлан	ЭМЯ
1.4	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн оношийг тогтоох төрөлжсөн мэргэжлийн баг ажиллуулдаг эрүүл мэндийн байгууллагын тоо	тоо	2017	0	2022	30	ЭМЯ-ны тайлан	ЭМЯ
1.5	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комиссын хурлаар хөгжлийн бэрхшээлийг тогтоосон хүүхдийн эзлэх хувь	Хувь	2016	0	2022	100	Комиссын тайлан	ХНХЯ, комисс
1.6	Хөдөлгөөн засалч, ахуй засалч, сэтгэл зүйч бүтэн орон тоогоор ажиллаж байгаа аймгийн нэгдсэн эмнэлэг, дүүргийн ЭМТ-ийн тоо	тоо	2016	25	2022	30	Эрүүл мэндийн үзүүлэлт 2016	ЭМЯ
1.7	Туслах хэрэгслийг тохируулах, дохионы хэл, брайль үсгийг хэрэглэх талаар сургалтад хамрагдсан эрүүл мэндийн ажилтны тоо	тоо	2016	0	2022	50	Сургалтын тайлан	ЭМЯ
Зорилт 2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бүх шатны боловсролд тэгш хамруулна.								
2.1	Боловсролгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийт хүн амын дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	22	2022	20.0	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	БСШУСЯ
2.2	Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдаж байгаа 2-5 насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн нийт хүүхдийн дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	38.7	2022	55.0	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	БСШУСЯ
2.3	Бага боловсрол эзэмшсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн нийт хүн амын дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	16.9	2022	35.0	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	БСШУСЯ
2.4	Бүрэн дунд боловсрол эзэмшсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн нийт хүн амын дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	25.1	2022	40.5	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	БСШУСЯ
2.5	Техник мэргэжлийн боловсрол эзэмшсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн нийт хүн амын дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	3.5	2022	20.0	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	БСШУСЯ
2.6	Тусгай мэргэжлийн дунд боловсрол эзэмшсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийт хүн амын дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	6.2	2022	13.0	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	БСШУСЯ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх мэдээллийн

2.7	Дээд боловсрол эзэмшсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийт хүн амын дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	7.7	2022	15.0	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	БСШУСЯ
Зорилт 3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжинэ.								
3.1	16 ба түүнээс дээш насны хөдөлмөр эрхэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо	тоо	2016	19563	2022	35000	ҮСХ 2016 оны тоо	ХНХЯ
3.2	Цалинтай хөдөлмөр эрхэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийт хүн амын дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	35.7	2022	55.0	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	ХНХЯ
3.3	Хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийт хүн амын дунд эзлэх хувь	Хувь	2010	41.7	2022	60.0	2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллого	ХНХЯ
3.4	Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрт хамрагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний дунд эзлэх хувь	Хувь	2015	16.59	2022	40.0	ХХҮЕГ	ХНХЯ
Зорилт 4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд ээлтэй нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг хүргэнэ.								
4.1	Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээнээс үйлчилгээ авч байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо	Тоо	2016	2506	2022	6000	ХХҮЕГ	ХНХЯ
4.2	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бие даан амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээнд хамрагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний дунд эзлэх хувь	Хувь	2016	-	2022	5.0	ХХҮЕГ	ХНХЯ
Зорилт 5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд ээлтэй дэд бүтцийн болон мэдээллийн хүртээмжийн үйлчилгээг сайжруулна.								
5.1	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй иргэний барилга байгууламжийн хувь	Хувь	2014	17.5	2022	30.0	ХНХЯ, НЗДТГ хамтарсан үнэлгээний тайлан	БХБЯ, Аймгийн ЗДТГ
5.2	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй нийтийн тээврийн хэрэгслийн эзлэх хувь	Хувь	2016	2.6	2022	4.0	НЗДТГ-ын Нийтийн тээврийн судалгааны тайлан	ЗТХЯ, Аймаг, нийслэлийн ЗД
5.3	Барилга байгууламжийг ашиглалтад оруулах дүгнэлт гаргах улсын комисст ажиллаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо	Тоо	2015	0	2022	25		БХБЯ, Аймгийн ЗДТГ
5.4	Нийт телевизийн сувгуудаас мэдээний хөтөлбөрөө дохионы хэл дээр болон тайлбар бичигтэй явуулж байгаа телевизийн сувгуудын эзлэх хувь	Хувь	2015	1.6	2022	4.0	ХХЗХ-ны тайлан	МТХ, ТВ-ийн сувгууд
Зорилт 6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх мэдээллийн нэгдсэн санг бий болгоно.								
6.1	Хөгжлийн бэрхшээлийн хүний талаарх мэдээллийн сан		2016		2022		Хөгжлийн бэрхшээлийн хүний талаарх мэдээллийн нэгдсэн сан бий болсон байна.	ҮСХ, ХНХЯ

	Зорилт 7. Нийгмийн бүх орчинд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний амьдралд нөлөөлөх аливаа асуудлаар тэдний оролцоог хангана.								
7.1	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг сонгуулиа чөлөөтэй өгөх боломж бүрдүүлсэн сонгуулийн байрны хувь	Хувь	2016	27	2022	48.0	СЕХ	СЕХ	
7.2	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх ойлголт нэмэгдүүлэх сургалтад хамрагдсан төрийн байгууллагын ажилтны тоо	Тоо	2017	-	2022	6000-8000	Судалгааны тайлан	Холбогдох байгуул-лагууд	
7.3	Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн болон зөрчигдсэн эрхээ хамгаалуулахаар хууль зүйн туслалцаа авсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний дунд эзлэх хувь	Хувь	2015	-	2022	20.0	Судалгааны тайлан	ХЗДХЯ ХНХЯ	
	Зорилт 8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг гамшгийн болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй байдлаа хангах чадвартай болгоно.								
8.1	Гамшгийн эрсдэлийн үед хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүстэй ажиллах арга барил эзэмшүүлэх сургалтад хамрагдсан онцгой байдлын ажилтны тоо	Тоо	2016	1320	2022	7000	НОБГ-ын судалгааны тайлан	ОБЕГ	
8.2	Гамшгийн эрсдлээс хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх сургалтад хамрагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, тэдний асран хамгаалагчдын тоо	Тоо	2016	430	2022	20000	НОБГ-ын судалгааны тайлан	ОБЕГ	

Тав. Хөтөлбөрийн санхүүжилтийн эх үүсвэр, шаардагдах хөрөнгийн хэмжээ

5.1. Хөтөлбөр, түүнийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд тусгагдсан үйл ажиллагааг дараах эх үүсвэрээс санхүүжүүлнэ:

5.1.1. улсын болон орон нутгийн төсөв;

5.1.2. олон улсын байгууллага, хандивлагч орны зээл, тусламж болон төсөл, хөтөлбөрийн санхүүжилт;

5.1.3. төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн хандив, тусламж;

5.1.4. бусад эх үүсвэр.

зургаа. Хөтөлбөрийн удирдлага, зохион байгуулалт, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ

6.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг нэгдсэн удирдлагаар хангана.

6.2. Орон нутгийн хэмжээнд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг удирдан зохицуулах, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих ажлыг бүх шатны Засаг дарга гүйцэтгэнэ.

6.3. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч байгууллагууд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тухайн жилийн тайланг дараа оны 2 дугаар сарын 1-ний дотор хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлнэ.

6.4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тайланг нэгтгэн I улиралд багтаан Засгийн газарт танилцуулна.

6.5. Хөтөлбөрийн хэрэгжилт, явцын хяналт-шинжилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн бус байгууллагын

төлөөлөлтэй хамтран гүйцэтгэнэ.

6.6. Явцын хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний дүгнэлт, зөвлөмжийг үндэслэн хөтөлбөрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, шалгуур үзүүлэлтэд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болно.

6.7. Үр дүнгийн үнэлгээний дүгнэлт, зөвлөмж нь холбогдох бодлогын баримт бичиг боловсруулах үндэслэл болно.

6.8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь хөтөлбөр хэрэгжиж дууссаны дараа үр дүнгийн үнэлгээг хөндлөнгийн байгууллагаар гүйцэтгүүлэх ажлыг зохион байгуулна.

**ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ДЭМЖИН АЖИЛЛАЖ БАЙГАА
БУСАД ОЛОН УЛСЫН БАЙГУУЛЛАГУУД***Жайкагийн техникийн хамтын ажиллагааны төсөл*

Хугацаа	Төслийн нэр	Цахим хуудас
2016-2020	Улаанбаатар хот дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог дэмжих төсөл	https://www.jica.go.jp/project/mongolia/015/index.html https://www.facebook.com/jicadpub/
2015-2019	Тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг сайжруулах төсөл	https://www.jica.go.jp/project/mongolia/013/index.html

Жайкагийн хилийн чанад дахь хамтын ажиллагааны ахлах сайн дурын ажилтан

Томилолтын хугацаа	Мэргэжил	Томилогдсон газар	Байршил
2015/10-2017/10	Физик эмчилгээ	Дархан-Уул аймгийн Эрүүл мэндийн газар	Дархан-Уул аймаг Дархан хот

Жайкагийн хилийн чанад дахь хамтын ажиллагааны залуу сайн дурын ажилтан

Томилолтын хугацаа	Мэргэжил	Томилогдсон газар	Байршил
2015/01-2017/01	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, насанд хүрэгчдэд туслах	Чойбалсан 1-р сургууль	Дорнод аймаг Чойбалсан
2015/01-2017/01	Ахуйн хөдөлгөөн засалч	Дорнод аймгийн Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг, эхийн холбоо	Дорнод аймаг Чойбалсан
2015/03-2017/03	Хэл сонсгол засалч	Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төв	Улаанбаатар
2016/03-2018/03	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд насанд хүрэгчдэд туслах	Улаанбаатар хотын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг, эхийн холбоо	Улаанбаатар
2016/07-2018/07	Физик эмчилгээ	Дорнод аймгийн Эрүүл мэндийн газар	Дорнод аймаг Чойбалсан
2016/07-2016/07	Ахуйн хөдөлгөөн засалч	Шастины нэрэмжит 3-р төв эмнэлэг	Улаанбаатар
2017/01-2019/01	Физик эмчилгээ	Улсын 1-р төв эмнэлэг	Улаанбаатар
2017/01-2019/01	Физик эмчилгээ	Шастины нэрэмжит 3-р төв эмнэлэг	Улаанбаатар
2017/10-2019/10	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд насанд хүрэгчдэд туслах	Өвөрхангай аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын Нийгмийн хөгжлийн хэлтэс	Өвөрхангай аймаг
2017/10-2019/10	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, насанд хүрэгчдэд туслах	"Sujatashand" ТББ	Улаанбаатар

ЖАЙКА-гийн “Өвсний үндэс” техникийн хамтын ажиллагаа

Хугацаа	Төслийн нэр	Хэрэгжүүлэгч
2016/09-2019/08	Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эмчилгээ, үйлчилгээг дэмжих төсөл https://www.jica.go.jp/partner/kusanone/shien/mon_12.html	“Нинжин” ТББ
2017/07-2019/05	Монголын Асаргаа, үйлчилгээний хүний нөөцийг хөгжүүлэх төсөл https://www.jica.go.jp/partner/kusanone/shien/mon_13.html	“Work Fair” ТББ

Бусад донор байгууллагууд

Донорын нэр	Үндсэн үйл ажиллагаа
БНХАУ-ын Засгийн газар	БНХАУ-ын Засгийн газрын буцалтгүй тусламжаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн төв” барих 60 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалттай төслийн хэлэлцээрт хоёр улсын Засгийн газар гарын үсэг зурсан. 2019 онд уг төвийг ашиглалтад оруулахаар төлөвлөсөн.
НҮБ-ын Юнеско	1. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр”, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн оролцоог дэмжих дэд хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтийн шинжилгээ, үр дүнг тодорхойлох судалгаа-2013 он 2. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй охид эмэгтэйчүүдийн хүчирхийлэл ба дарамтанд өртөж буй хэлбэрүүд” судалгаа-2015 он 3. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг олон нийтэд сурталчлах” төсөл-2017 он
Азийн хөгжлийн банк (ADB)	Монгол Улсын Засгийн газар, Азийн хөгжлийн банкны банк хамтран хэрэгжүүлэх “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хүрэх үйлчилгээг сайжруулж, оролцоог нэмэгдүүлэх” техник туслалцааны төслийг тусгасан Санхүүжилтийн ерөнхий хөтөлбөрийг Засгийн газрын 2017 оны 09 дүгээр сарын 27-ны өдрийн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн, УИХ-ын холбогдох Байнгын хороодтой зөвшилцөхөөр тогтсон ба үүний дагуу 2017 оны 10 дугаар сарын 24, 25-ны өдрүүдэд Төсвийн, Эдийн засгийн болон Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын Байнгын хороодтой тус тус зөвшилцөөд байна. Дараах төслүүдийг төлөвлөж байна: - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг эрт илрүүлэх; - Дархан, Дорнод, Ховд, Хөвсгөл, Архангай, Дундговь аймагт “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдийн хөгжлийн төв” байгуулах; - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дэд бүтцийн болоод мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах; - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг сайжруулах; - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх стратеги хөгжлийг дэмжих;
AIFO (Associazione Italiana amici di Raoul Follereau)	Монголд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд туслах дэмжих зорилгоор 1991 оноос хойш үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа. "AIFO" байгууллага нь 1996 онд монголд оффисоо байгуулж, эх үедээ эмчилгээ үйлчилгээ эрхэлж байв. Эрүүл мэндийн яамтай гэрээ байгуулж “Тэгш дүүрэн” сэргээн засалтын сургалтыг эмнэлгийн эмч ажилтнуудад зориулан явуулж CBR /Хамт олонд түшиглэн сэргээн засах хандлага/-ыг монголд дэлгэрүүлсэн. Бүх аймагт CBR-ын комисс байгуулсан.
Merci Corp	2009-2013 онд USAID-ийн тусламжаар Монголын Тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбоог дэмжин төсөл хэрэгжүүлсэн. Дэд бүтцийн хүртээмжийн стандарт баримтлаж буй талаар тэргэнцэртэй иргэдэд гурван сарын сургалт явуулж, хүртээмжийн судалгаанд (access survey) ашиглах техник хэрэгслийг оруулж ирсэн. Гэвч эдгээр техник хэрэгсэл хуучирч, хүрэлцээ хангалтгүй байна. Сургалтанд оролцогчид ямар стандартыг сонгож, судалгаа хийх талаар мэдэж байгаа хэдий ч нарийн аргачлалын талаарх ойлголт, мэдлэг дутмаг байна.

Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх судалгаа

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй холбоотой хууль эрх зүй ба бодлого
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өнөөгийн байдал, тэдний өмнө тулгамдаж байгаа асуудал, шийдвэрлэх арга зам
Хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсрол, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын бодлого
Нийгмийн халамжийн бодлого дахь сэргээн засах үйлчилгээний өнөөгийн байдал, цаашдын чиг хандлага
Монгол Улс дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өнөөгийн эрх зүйн зохицуулалт
Хөгжлийн бэрхшээлийн магадлан ба нийгмийн хамгааллын систем
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хүргэх нийгмийн хамгааллын үйлчилгээ
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд үзүүлэх сайн дурын үйлчилгээг нэмэгдүүлэх нь
Хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог хангах
Оюуны бэрхшээлтэй хүүхдийг судлах, үнэлэх арга
Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлалын өмнө тулгарч байгаа асуудлууд, тэдгээрийг шийдвэрлэх боломжит арга замууд
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлж байгаа эрүүл мэндийн даатгалын тусламж, үйлчилгээний өнөөгийн байдал
Гэрийн асрамж, халамжийн үйлчилгээ
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн илрүүлэлтийн судалгаа, Архангай, Хөвсгөл аймаг
Хүүхдийн хөгжлийг шалгах сорилд хийсэн судалгаа эрт үеийн оношилгоо, эрт үеийн дэмжлэгийг чиглэсэн хөгжлийн сорил боловсруулах нь
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн үнэлгээний тогтолцооны харьцуулсан судалгаа
Монгол Улсын хэмжээнд 0-3 насны хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг илрүүлэх судалгааны дүн
Нийгмийн хамгааллын салбарт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй ажиллаж буй боловсон хүчний хэрэгцээг тодорхойлох
Хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилгүй иргэдийн логистик регрессийн загвар
Хөдөлмөр эрхлэлт
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг мэргэжлийн сэргээн засалтын сургалтад тэгш хамруулах боломжийг судлах нь
Хөгжлийн бэрхшээл ба хөдөлмөрийн зах зээл
Ардчилсан нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй ажиллах зарим зарчмууд
Хөдөлмөрийн төв биржийн мэдээллийн санд бүртгэлтэй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн товч тайлан
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хүнд хандах иргэдийн хандлага ба ажлын байр
Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн идэвхтэй хяналтад байгаа шизофрени эмгэгтэй хүмүүсийн хөдөлмөрийн чадвар алдалтын байдал
Сэргээн засалт, хөгжлийн үндэсний төвийг төгсөгчдийн хөдөлмөр эрхлэхэд тулгарч буй зарим асуудлуудыг судлах
Эрүүл мэнд
Хөгжлийн бэрхшээлтэй настуудын эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын байдлыг судалсан дүнгээс

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах эмчилгээ, үйлчилгээний хэрэгцээ
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэндийн сэргээн засалт
Хөдөлгөөн дасгалаар анхдагч артерын даралт ихдэлтийг бууруулах арга
Тархины харвалтын дараах сэргээн заслын хөдөлгөөн заслын эмчилгээний байдал
Тархины харвалттай өвчтөний эмнэлгээс гарах үеийн өдөр тутмын үйл ажиллагааны чадварын түвшин
Нугасны ивэрхийтэй хүүхдийн оюун ухааны хөгжлийг судлах, үнэлэх
Монголд саажилттай өвчтөнд хийгдэж буй туслах хэрэгсэл
Сэргээн засах хэрэгсэл, хиймэл эрхтний үйлдвэрийн түүхэн замнал
Тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрүүл мэндийн даатгалын тусламж, үйлчилгээнд тэгш хамрагдах боломж
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн бэлгийн харилцаа, нөхөн үржихүйн сэргээн засалтын асуудал
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, нөхөн сэргээх үйлчилгээ авах, амьдрах эрх, Монгол Улс 2006 он
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах арга барил төлөвшүүлэх модуль сургалт зохион байгуулж, туршсан зарим үр дүн
Тусгай хэрэгцээт боловсролын хүний нөөцийн асуудал
Сонсголын бэрхшээлтэй суралцагчдын анхны сэтгэгдэл хүртэх онцлог
Оюуны бэрхшээлтэй тамирчдын эрүүл мэнд, бие бялдрын үзүүлэлтийн үнэлгээнд хийсэн дүн шинжилгээ
Хөдөлмөрийн чадвар түр алдалтын өвчлөлийн судалгаа
Тархины харвалттай өвчтөний сэргээн засах эмчилгээ, тэдний зоригийн хамаарал
Хүүхдийн төв сувиллын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн тулгамдсан асуудал
Боловсрол
Монгол Улсад тусгай хэрэгцээт боловсрол хөгжиж ирсэн түүхэн сургамж, үе шат
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах багшийг бэлтгэх хэрэгцээг судалсан судалгааны зарим үр дүнгээс
Таван настай “Дауны синдром”-той хүүхдийн хөгжлийн түвшний судалгаа
Сэтгэлийг гэмтлээс үүдэлтэй стресст өртсөн хүүхдийн бие хүний шинжийн төлөвшлийн онцлог
Монголын тусгай сургуулийн сурагчдын оюуны чадварыг үнэлсэн судалгаа
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжилд эцэг эхийн оролцооны байдлыг судалсан нь
Тусгай хэрэгцээт боловсрол олгодог сургуулиудын эмчилгээний биеийн тамирын хичээлд хамрагддаг сурагчдад тулгамдаж буй зарим нэг асуудлуудыг судалсан нь
Хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудад суралцах явцад тулгамдаж буй зарим асуудлыг судлах нь
Монголын сонсголгүй хүүхдийн боловсрол, түүний шинэчлэлд
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сурах үйл ажиллагаанд орчин нөлөөлөх нь
Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд үзүүлж байгаа сэргээн засалтын үйлчилгээний өнөөгийн байдал
Мөч тайралтын дараах хөдөлгөөн засал
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдлэгийг судалсан дүн
Тусгай хэрэгцээт боловсролын нарийн мэргэшсэн багш бэлтгэх хэрэгцээ шаардлага
Тусгай хэрэгцээт боловсролын өнөөгийн хөгжлийн чиг хандлага
Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад эмчилгээний биеийн тамирын сургалт явуулахад тулгамдаж буй асуудлууд
Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн хэл яриаг хөгжүүлэхэд тулгарч буй асуудлууд
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролд тулгамдаж буй асуудлууд
“Монголын тусгай хэрэгцээт боловсролыг дэмжих” судалгааны зарим үр дүн
Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролын чанарыг сайжруулахад тулгамдаж буй асуудлууд
Хүүхдэд тулгарч байгаа эрсдэл, бэрхшээлийг ерөнхий боловсролын сургууль дээр илрүүлэх нь
Сэргээн засах эмчилгээний хэсэгт сувилуулагчдын бүтцийн харьцуулсан судалгаа
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг судалгаанд тулгуурлан хөгжүүлэх нь
Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сэтгэхүйн ерөнхий чадварыг судалсан нь
Хүртээмжийг дээшлүүлэх
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлж байгаа дэд бүтцийн үйлчилгээнд хийсэн судалгаа
Тэргэнцэртэй иргэдэд зориулсан эмнэлгийн орчны налуу замыг судалсан дүнгээс

Явган хүний зам
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн зорчигч хөдөлгөөнийг сайжруулах боломж
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хүртээмжийг дээшлүүлэхэд боловсруулсан норм, стандартуудын бодит хэрэгжилт ба цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ
Бусад
Бие махбодийн шийтгэл ба нийгэм-сэтгэл зүйн хор нөлөө
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн судалгааг сайжруулах нь
Сэтгэц зан үйлийн бэрхшээлтэй иргэдийн судалгаа
Хөгжлийн бэрхшээлтэй ялтнуудад тулгамдаж байгаа асуудал
Виртуаль соёл харааны бэрхшээлтэй иргэдийн нийгэм, соёлын орчин болох нь
Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хэрэгцээг тодорхойлох, тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх нь
Хорих ял эдлэгсдийн хөгжлийн бэрхшээл ба тулгамдаж буй асуудал
Бие даан амьдрах
Сонсголын бэрхшээлтэй иргэд нийгэмшихэд шийдвэрлэх гарцуудыг тодорхойлох нь
Бэрхшээлийг даван туулахад дэмжлэг үзүүлэх нь
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн соёлын асуудал
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн асран хамгаалагчдын амьдралын чанарын асуудалд
Сонсголгүй иргэд-Хэлний цөөнх
Аутизмтай хүүхдийн нийгэмшихүйн асуудлыг шийдвэрлэх арга замууд
Монголчуудын хөгжлийн бэрхшээлээс урьдчилан сэргийлэх уламжлалт хандлага, зан үйл
Нийслэлийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах асуудал
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд нэн шаардлагатай байгаа 50 туслах хэрэгслийг тодорхойлох нь
Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хэрэгцээг тодорхойлох, тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх арга зам
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтэд хүмүүсийн хандлага нөлөөлөх нь
Сонсголын бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд жендэрт суурилсан хүчирхийлэл, дарамтад өртөж буй эсэх талаар хийсэн судалгаа
Хөгжлийн бэрхшээл судлал нь сэтгэл судлал, шашин судлал ба соёл хүн судлалтай холбогдох нь
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийн нийгэм, сэтгэлзүйн байдлыг судалсан нь
Нийгмийн хамгаалал, боловсрол, эрүүд мэндийн салбарт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй ажиллаж буй хүний нөөцийн хэрэгцээг тодорхойлох нь
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд гэмт хэрэгт өртөх нь

*Судалгааны сэдвүүдийг доорх эмхэтгэлээс нэгтгэн жагсаав.

- “Хөгжлийн бэрхшээл судлал салбар шинжлэх ухааныг хөгжүүлэх нь” илтгэлийн хураангуй 2013 он
- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлж буй сэргээн засах тусламж, үйлчилгээнд тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх нь” эрдэм шинжилгээний онол практикийн хурлын илтгэлүүдийн эмхэтгэл 2013 он
- “Хөгжлийн бэрхшээл судлал нь салбар дундын шинжлэх ухаан болох нь” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл 2017 он

**Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдийн талаарх
статистик тоон мэдээлэл**

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт хүний тоо (ҮСХ-2017 он)

Улсын дүн бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Төрөлхийн	Олдмол				
				Өвчнөөр		Осол гэмтлээр		
				Ердийн өвчин	МШӨ	Зам тээврийн осол	Үйлдвэрийн осол	Ахуйн осол
103 630	57310	46320	44384	44718	5073	2109	1473	5873

Бэрхшээлийн төрлөөр /нийт/

Хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт хүний тоо	Хараа	Яриа	Сонсгол	Хөдөлгөөн	Сэтгэц	Хавсарсан	Бусад
103 630	4228	8554	20688	19733	7842	31514	11071

2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд /0-17 нас/

Улсын дүн бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Төрөлхийн	Олдмол				
				Өвчнөөр		Осол гэмтлээр		
				Ердийн өвчин	МШӨ	Зам тээврийн осол	Үйлдвэрийн осол	Ахуйн осол
11 453	6423	5030	8415	2598	24	77	11	328

Бэрхшээлийн төрлөөр /хүүхэд 0-17нас/

Хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт хүүхдийн тоо	Хараа	Яриа	Сонсгол	Хөдөлгөөн	Сэтгэц	Хавсарсан	Бусад
11 453	856	848	2571	2000	1188	2709	1281

3. Хөдөлмөр эрхэлж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо

Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Төрөлхийн	Олдмол				
				Өвчнөөр		Осол гэмтлээр		
				Ердийн өвчин	МШӨ	Зам тээврийн осол	Үйлдвэрийн осол	Ахуйн осол
19 974	11579	8395	6685	10705	817	359	238	1170

4. Хөдөлмөр эрхэлж буй тэтгэврийн насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо

Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Төрөлхийн	Олдмол				
				Өвчнөөр		Осол гэмтлээр		
				Ердийн өвчин	МШӨ	Зам тээврийн осол	Үйлдвэрийн осол	Ахуйн осол
3018	1306	1712	963	1716	167	35	24	113

5. Байнгын асаргаанд байдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдийн тоо

Улсын дүн бүгд		Эрэгтэй	Эмэгтэй	Төрөлхийн	Олдмол				
					Өвчнөөр		Осол гэмтлээр		
					Ердийн өвчин	МШӨ	Зам тээврийн осол	Үйлдвэрийн осол	Ахуйн осол
Иргэн	17941	8895	9046	7904	8113	580	419	197	728
Хүүхэд	5648	3072	2576	4172	1322	34	21	5	94

6. Тэргэнцэртэй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдийн тоо

Улсын дүн бүгд		Эрэгтэй	Эмэгтэй	Төрөлхийн	Олдмол				
					Өвчнөөр		Осол гэмтлээр		
					Ердийн өвчин	МШӨ	Зам, тээврийн осол	Үйлдвэрийн осол	Ахуйн осол
Иргэн	2260	1184	1076	843	968	87	133	41	188
Хүүхэд	594	349	245	437	112	6	13	4	24

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд үзүүлэх тусламж, хөнгөлөлт

ХХҮЕГ-2017 он (Давхардсан тоогоор)

№	Үйл ажиллагааны төрөл	Үйлчилгээний төрөл	Олгосон хүний тоо	Олгосон мөнгөн дүн	
1.	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд үзүүлэх тусламж, хөнгөлөлт	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний протез, ортопед, тусгай хэрэгслийн хөнгөлөлт	19163	3,281,726,247	
2.		Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний түлээ нүүрсний хөнгөлөлт	22127	3,166,380,000	
3.		Цэцэрлэг, сургуулийн унааны хөнгөлөлт	2744	565,503,200	
4.		Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тусламж хөнгөлөлт	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн зуслангийн эрхийн бичгийн 50 хувь	7	557,250
5.		Цэцэрлэгийн хоолны үнийн хөнгөлөлт			
6.		Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд үзүүлэх тусламж, хөнгөлөлт	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд болон иргэн 50 хувь /дотоодын рашаан, сувилалд сувилуулах, нэг талын унааны болон эрхийн бичгийн үнийн хөнгөлөлт/	4263	854,127,883
7.		Нийслэлээс 1000 ба түүнээс дээш км алслагдсан газарт байнга оршин суудаг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нэг талын унааны зардал		1861	287,673,163
8.		Бүрэн хараагүй хүн рашаан сувилалд сувилуулахад унааны зардлын 75 хувь		7	398,900
9.		Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний оршуулгын тэтгэмж		598	592,020,000
10.		Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн олимп, тив, дэлхийн наадамд оролцож алт, мөнгө, хүрэл медаль хүртсэн тохиолдолд түүний оролцсон тэмцээний давтамжийн хугацаанд ноогдох тэтгэвэртэй нь тэнцэх хэмжээний тусламж		16	115,000,704
11.		Насанд хүрсэн бүрэн хараагүй иргэний харилцаа холбооны зардал		3362	610,356,590
Нийт			54148	9,473,743,937	

Эх үүсвэр: Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар

Монголын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төрийн бус байгууллага болон дэмжигч төрийн бус байгууллагуудын жагсаалт

1. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн холбоо
Mongolian Federation of Disabled Persons

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ц.Мөнхсаруул

Хаяг байршил: БГД-ийн 19-р хороо Ахмадын эмнэлэг 1-101 тоот

Холбоо барих утас: 88907570

И-мэйл:mongoliadpi@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийтлэг, хууль ёсны язгуур эрх ашгийг хамгаалах

2. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нэгдсэн холбоо
United Association of disability people of Mongolia

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Д.Баатаржав

Хаяг байршил: Сүхбаатар дүүрэг 7-р хороо, Сэргээн засалт, сургалт үйлдвэрлэлийн төвийн байр 203 тоот

Холбоо барих утас: 99994444, 95034444

И-мэйл: nkh.uadm@gmail.com

Web: www.uadm.mn

Үйл ажиллагааны чиглэл: Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт болон олон улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллагууд, олон улсын байгууллагуудтай бодлогоор хамтран ажиллах, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай конвенцийг хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтэнд хяналт тавих

3. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Хараагүйчүүдийн үндэсний холбоо
Mongolian National Federation of the Blind

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Д.Гэрэл

Хаяг байршил: ХУД-ийн 3-р хороо Чингисийн өргөн чөлөө Хараагүй хүмүүсийн хөдөлмөр, сургалтын үйлдвэрийн В корпус

Холбоо барих утас: 70044179, 88111379

И-мэйл:gereldondow@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Монголын Хараагүйчүүдийн үндэсний холбоо нь хараагүй иргэдийн боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжин соёл урлаг, спорт, эрүүл мэндийн чиглэлээр төрөл бүрийн үйл ажиллагаа явуулж, гишүүдийнхээ эрхийг хамгаалах, нийгмийн харилцаанд оролцоход нь бүх талын дэмжлэг үзүүлэх

4. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монгол Улсын Сонсголгүй иргэдийн үндэсний холбоо
Mongolian National Association of the Deaf

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ А.Энхбаатар

Хаяг байршил: Сүхбаатар дүүрэг цагдаагийн гудамж, Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн 2 байр.

Холбоо барих утас: 94050530

И-мэйл: [http://Email: deaf.mongolia@gmail.com](mailto:deaf.mongolia@gmail.com) Skype: deaf.mongolia

Web sait: www.mgldeaf.mn

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хүний эрхийн хуулийн мөрдлөгө, төрийн үйлчилгээнд хяналт тавих, сонсголгүй иргэдийн эрхийг хамгаалах

5. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагуудын үндэсний холбоо
Mongolian National Association of Disabled People Organizations

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ц.Оюунбаатар

Хаяг байршил: СБД-ийн 2-р хороо Залуучуудын төв ордон 301 тоот

Холбоо барих утас: 99042488

И-мэйл: oyunbaatar.disper@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийн хамгаалах, бодлогод нөлөөлөл хийх

6. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбоо
Mongolian National Association of the wheelchair

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Б.Чулуундолгор

Хаяг байршил: ХУД-ийн 2-р хороо Номин Юнайтедийн хашаанд 8-3 тоот

Холбоо барих утас: 75952929,89982929

И-мэйл: chuluundolgor@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Тэргэнцэртэй болон тулгуур эрхтний бэрхшээлтэй иргэдийн нийтлэг эрх ашгийг хамгаалах, нийгмийн оролцоог дэмжих

7. ТББ-ын албан ёсны нэр: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг, эхийн холбоо
Association of Parents with Children with Disabilities

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ С.Сэлэнгэ

Хаяг байршил: ХУД-ийн 15-р хороо “шинэ мөрөөдөл” хотхон 26-3-1 тоот

Холбоо барих утас: 94459999

И-мэйл: apdc@mongol.net

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нийгэм хамт олон дунд хөгжүүлэхэд эцэг, эхийг чадавхжуулах, эрх мэдэлжүүлэх замаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийг хангах

8. ТББ-ын албан ёсны нэр: "Түгээмэл хөгжил" бие даан амьдрах төв
Universal Progress Independent living Center

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ч.Ундрахбаяр

Хаяг байршил: БГД-ийн 2-р хороо 58-00 тоот

Холбоо барих утас: 99856665, 76015800

И-мэйл: undrakhbayarc@gmail.com undak_24@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг бие даан амьдрахад дэмжих, хүн бүрт хүртээмжтэй орчныг бий болгох, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг чадваржуулах

9. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн чөлөөт үйлдвэрчний эвлэлийн холбоо
Mongolian Trade Union Association of People with Disabilities

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Л.Энхбаяр

Хаяг байршил: БГД-ийн 2-р хороо 26 байр

Холбоо барих утас: 99152896, 89152896

И-мэйл: enkhee_0910@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөрлөх эрх ашгийг хамгаалах, хангуулах, мэргэжлийн ур чадвар олгох сургалт зохион байгуулах.

10. ТББ-ын албан ёсны нэр: Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн эрхийн үндэсний төв
National Center for Rights of Women with Disabilities

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ О.Сэлэнгэ

Хаяг байршил: ЧД-ийн 6-р хороо 33а байр

Холбоо барих утас: 96652402, 88990307, 70114449

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн эрхийн тогтолцоог бүрдүүлэх, баталгаажуулах

11. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төлөө үндэсний зөвлөл
Mongolian National Council For Disabilities)

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ М.Баясгалан

Хаяг байршил: ХУД-ийн 3-р хороо Хараагүй хүмүүсийн хөдөлмөр, сургалтын үйлдвэрийн байр

Холбоо барих утас: 99116556,

И-мэйл: info@mncd.mn

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөгжлийг дэмжих, нийгмийн харилцаанд оролцоход нь дэмжлэг үзүүлэх, тэдний өмнө тулгамдаж буй асуудлуудыг илрүүлж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагуудтай зөвшилцөн төр засаг, олон нийттэй хамтран ажиллах

12. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Сонсголгүй иргэдийн байгууллагуудын нэгдсэн холбоо

Mongolian National Federation of the Deaf

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Т.Цэдэнбал

Хаяг байршил: БГД-ийн 16-р хороо Гандан шар ордны 4-р давхарт 400 тоот

Холбоо барих утас: 99784925

И-мэйл: deaf_mongolia@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Сонсголгүй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг ТББ-уудын нийтлэг эрх ашгийг хамгаалах, төр засгийн бодлогод нөлөөлөх

13. ТББ-ын албан ёсны нэр: "Тэгш нийгэм" холбоо

Equal social association

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Л.Энхбуянт

Хаяг байршил: БЗД-ийн 4-р хороо, Американ дэнж хотхон 44/6 байр 141 тоот

Холбоо барих утас: 99095302

И-мэйл: Enhbuyant_lhagvajav@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хамт олонд түшиглэсэн сэргээн засах хандлагыг хэрэгжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах

14. ТББ-ын албан ёсны нэр: Дохионы хэлний хэлмэрч орчуулагчдын холбоо

Mongolian Association of Sign Language Interpreters

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Л.Соёлмаа

Хаяг байршил: Сүхбаатар дүүрэг 10 дугаар хороо, 7 дугаар хороолол, 44-р байр 6

Холбоо барих утас: 70001220,99624411, 99303247

И-мэйл: officemanager@masli.mn, masli.mongolia@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Дохионы хэлмэрчийн үйлчилгээг хувь хүн болон хуулийн этгээдийн захиалгаар гэрээний дагуу гүйцэтгэх, дохионы хэлний хэлмэрч орчуулагч нарыг шат дараалсан сургалтаар бэлтгэн гаргах

15. ТББ-ын албан ёсны нэр: Дауны холбоо

Down Association

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ч.Эрдэнэчулуун

Хаяг байршил: ХУД Хурд хороолол 1-р байр 1 тоот

Холбоо барих утас: 99991604

И-мэйл: Ch.erdene100@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Даунтай хүүхэд, иргэнийг нийгэмшүүлэх, боловсрол, эрүүл мэнд, хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар дэмжлэг үзүүлэх

16. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Аутизмын холбоо
Autism Association of Mongolian

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Л.Алтангэрэл

Хаяг байршил: СБД-ийн 7-р хороо, Денвер хотхон 12Б-4 тоот

Холбоо барих утас: 9913-8914, 8800-2311

И-мэйл: autismassociationmongolia@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Аутизмтай хүүхэд, залуусын гэр бүл эцэг, эхийг чадавхжуулах
2. Нийгэмд аутизмын талаарх ойлголт мэдлэгийг түгээх
3. Аутизмтай хүний амьдралын чанарыг дээшлүүлэх үүднээс боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн талаас холбооны зорилтот нийцсэн үйл ажиллагаа
4. Эцэг, эхийг чадавхжуулах байдлаар шууд бус чиглэсэн үйл ажиллагаа

17. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Сонгино” бие даан амьдрах төв

Songino Independent living Center

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ М.Чулуун-Эрдэнэ

Хаяг байршил: СХД-ийн 6-р хороо Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний хэлтсийн нэг давхарт 108 тоот

Холбоо барих утас: 95111223,95845091

И-мэйл: Songino.ilc@gmail.com, m.chuka76@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бие даан амьдрах, боломж нөхцөлийг бий болгох чиглэлээрх үйл ажиллагаа
- Хувийн туслах
- Peer counseling буюу (зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ)
- Нөлөөллийн ажил
- Сургалт мэдээлэл

18. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Бид чадна” эм эн нэгдэл

We can NGO (Англиар)

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Б.Отгонтуяа

Хаяг байршил: БГД-ийн 7-р хороо 12-220

Холбоо барих утас: 99741916

И-мэйл: info@bidchadna.mn, Badam_otgoo@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Мэдээллээр хангах
- Боловсрол, мэдээллийн сургалт үйл ажиллагаа зохион байгуулах
- Соёл урлагийн нөлөөллийн үйл ажиллагаа зохион байгуулах

19. ТББ-ын албан ёсны нэр: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бизнес инкубатор төв
Business incubator center for persons with disabilities

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Б.Гүнжилмаа

Хаяг байршил: СБД-ийн 7-р хороо Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төв

Холбоо барих утас: 96610239, 8882465

И-мэйл: gunj_bit@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд сургалт, мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх тусгай боловсролын чанарыг сайжруулах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг, эхчүүдийг хөдөлмөрт бэлтгэх үйлчилгээ, номын сангийн үйлчилгээ үзүүлэх

20. ТББ-ын албан ёсны нэр: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн төлөө нэгдсэн холбоо
“Association for Disabled Children” NGO

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Д.Нямжав

Хаяг байршил: БГД-ийн 6-р хороо Хэрэглэгчдэд үйлчлэх төв 14

Холбоо барих утас: 91913462

И-мэйл: nyamk69@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн төлөө ажилладаг 13 байгууллага нэгдсэн бодлоготой үйл ажиллагаа бий болгох зорилготой үйл ажиллагаа явуулах

21. ТББ-ын албан ёсны нэр: DET Форум Монгол
DET forum Mongolia NGO

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Б.Энхням

Хаяг байршил: БЗД-ийн 8-р хороо 109-58 тоот

Холбоо барих утас: 88048291

И-мэйл: detforummongolia@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Нийгмийн боловсролыг дэмжих
2. Хүний эрхийг хамгаалах
3. Хөгжлийн бэрхшээл ба тэгш байдлын тухай сургалтыг тогтмол зохион байгуулах
4. Багш нарын ур чадварыг дээшлүүлэх
5. Хамтран ажиллах байгууллагуудын хүний нөөцийн чадавхийг бэхжүүлэх

22. ТББ-ын албан ёсны нэр: "Энэрэлийн Түүчээ"

Charity NGO

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ А.Бадамцэрэн

Хаяг байршил: БЗД-ийн 1-р хороо, Токиогийн гудамж-14А, Нисора-Цамхаг, 604

Холбоо барих утас: 89069935, 89008668, 89010085, 89011691

И-мэйл: ttuuchee@gmail.com divaa.tuuchee@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. "Энэрэлийн Түүчээ" ТББ-ын дэргэдэх Хүслийн Ордон тусгай цэцэрлэг
2. Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих төв
3. Сургууль, цэцэрлэгт хамрагдах боломжгүй амжиргааны түвшин доогуур өрхийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд гэрээр үзүүлэх үйлчилгээ нөлөөллийн ажил болон арга зүйн сургалт
4. Зөвлөх үйлчилгээ

23. ТББ-ын албан ёсны нэр: "Солонго"

Rainbow NGO

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Nirmala Rani

Хаяг байршил: БЗД-ийн 18-р хороо

Холбоо барих утас: 11458623, 96653094

Үйл ажиллагааны чиглэл: Оюуны болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хэрэгцээнд тулгуурласан сургалт

24. ТББ-ын албан ёсны нэр: Аутизм монголия Анд

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ё.Баяраа

Хаяг байршил: ХУД-ийн 15-р хороо, туул гол гудамж, 69А байр

Холбоо барих утас: 88464343,70134053

<http://www.facebook.com/Autism.Mongolia>

Үйл ажиллагааны чиглэл: Аутизмын хүрээний эмгэгтэй байж болзошгүй хүүхдүүдэд оношилгоо хийлгэх, оношлогдсон хүүхдүүдийг эмчилгээний сургалтанд хамруулах, тэдний эцэг, эхчүүдэд сэтгэл зүйн болон мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх, сургалт хийх, түүнчлэн мэргэшсэн согог зүйч, багш, мэргэжилтнүүдийг бэлтгэх "Анд хүүхдүүд" ТББ-ын дэргэд аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхдүүдэд зориулсан сургалтын төв ажиллуулахаар бэлтгэж байна.

25. ТББ-ын албан ёсны нэр: Дэл Оюу Дэл ХХК-ны "Эрхэм чанар" протезийн үйлдвэр
Dear quality prosthetics factory

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ А.Оюунцэцэг

Хаяг байршил: БГД-ийн 6-р хороо Ард Аюушийн 40-1 тоот

Холбоо барих утас: 9900-7092

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Протез, ортопедийн үйлчилгээ
2. Дэвшилт технологийн сонсголын аппарат
3. Нүдний протез
4. Сэргээн засах, нөхөн сэргээх сувилал

26. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Тулга-5” студи

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Б.Оргодол

Хаяг байршил: СБД-ийн 7-р хороо Сэргээн засалт, сургалт, үйлвэрлэлийн төвийн байр 2 давхарт

Холбоо барих утас: 99169710

И-мэйл: <https://www.facebook.com/baast.orgoo?fref=ts>, szhvt_orgoo@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өнөөгийн амьдрал, хүсэл мөрөөдөл болон хийж бүтээсэн зүйл, чадварыг олон нийтэд харуулсан нэвтрүүлэг бэлтгэж олон нийтэд хүргэх

27. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Төмөр сан” ТББ

Tumur Foundation

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ П.Төмөрбаатар

Хаяг байршил: СХД-ийн 14-р хороо 182 тоот

Холбоо барих утас: 99125467

И-мэйл: tumursan2001@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Тэргэнцэртэй иргэдийн нийгмийн хөгжлийг дэмжиж хөгжүүлэх тэдний нөхцөлийг олон улсын жишигт ойртуулах
2. Хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, сургалт зохион байгуулах

28. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Бат эгшиглэн”

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ю.Бат-Эрдэнэ

Хаяг байршил: БГД-ийн 1-р хороо, 57-67 тоот

Холбоо барих утас: 94161919, 88189106

И-мэйл: baterdene0601@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн дэд бүтцийн чиглэл

29. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах төв

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ А.Цэрэнпунцаг

Хаяг байршил: СБД-ийн 2-р хороо Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн нэг давхарт

Холбоо барих утас: 96662396, 99023731

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих “Цаг үргэлж авто сургууль”, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээрх сургалт, судалгаа

30. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн “Ахмадын холбоо”

Mongolian of disability old Association

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Я.Алтанзагас

Хаяг байршил: СБД-ийн 7-р хороо 11-р хороолол Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн байр

Холбоо барих утас: 9171055

И-мэйл: jagasaa@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ахмад настны эрх ашгийг хамгаалах
2. Монголын хөгжлийн бэрхшээлтэй ахмад настанд мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх
3. Төр засгаас хэрэгжүүлж байгаа ахмадын чиглэлийн хөтөлбөрүүдэд холбооны гишүүдийг хамрагдахад дэмжлэг үзүүлэх
4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй ахмад настанд мэдээлэл түгээх, тухайн чиглэлээр хамтран ажиллах сүлжээ бий болгох
5. Төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх
6. Гадаад, дотоодын ижил төстэй байгууллагуудтай хамтран ажиллах

31. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Салхич шувуу” төв
“Wind Bird Center” NGO

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Д.Бадамханд

Хаяг байршил: Одоогоор өөрийн гэсэн ажлын байргүй

Холбоо барих утас: 99746900, 88555745

И-мэйл: khandaa22@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Хэвлэл мэдээлэл
2. Сургалт
3. Сайн дурын гишүүддээ чиглэсэн хөтөлбөр

32. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр сургалтын үндэсний төв

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Л.Гэрэлцэцэг

Хаяг байршил: СБД-ийн 7-р хороо Сэргээн засалт, сургалт, үйлвэрлэлийн төвийн байр 2 давхарт

Холбоо барих утас: 99893348

И-мэйл: tsatsraga05@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажил хөдөлмөрт зуучлах, сургах

33. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Ээлтэй ертөнц”

(Англиар) Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Т.Туяажаргал

Хаяг байршил: ХУД-ийн 4-р хороо Вива сити №1 /s3,s4/

Холбоо барих утас: 94115568, 88302278

И-мэйл: Tuuya227@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжил, тэдний асран хамгаалагчдын төлөө

34. ТББ-ын албан ёсны нэр: Тэгш оролцоо бүтээлч уран гартны холбоо

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ М.Чогжмаа

Хаяг байршил: СХД-ийн 29-р хороо 22а байр 52 тоот

Холбоо барих утас: 99281957, 77014042

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, өндөр настан, өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн боловсролыг дэмжих тэдний урласан гар урлалын бүтээгдэхүүнийг иргэдэд сурталчлах, өрхийн орлого нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, ижил зорилготой байгууллагатай хамтран ажиллах.

35. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын мэдрэлийн "ЭНМА" нийгэмлэг

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ М.Үүрийнтуяа

Хаяг байршил: Эпимон эмнэлэг - Хүнсчдийн 20, Сонгинохайрхан дүүрэг 18,

Холбоо барих утас: 9910-8420, 9665-8420

И-мэйл: info@epimon.mnA

Үйл ажиллагааны чиглэл: Иргэдэд мэдрэлийн төрөлжсөн нарийн мэргэжлийн болон мэдрэлийн сэргээн засах тусламж үйлчилгээг үйлчлүүлэгчдэд ээлтэй, тэгш, чанартай, хүртээмжтэй үзүүлэхэд чиглэгдэж, “Хүнлэг сэтгэл-Шинэ аргаар тусалъя” гэсэн эрхэм зорилгыг хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

36. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Таны инээмсэглэл” төв

Your “Smile” center

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Э.Болорчулуун

Хаяг байршил: СБД-ийн 10 дугаар хороо, “Барилгачдын сувилал”-ын байрны 1 дүгээр давхарт

Холбоо барих утас: 88110615

И-мэйл: Bolorchuluun414@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Сэргээн засах эмчилгээ
2. Тархины саажилттай хүүхдийн эцэг, эхчүүдэд зориулан сэргээн засах эмчилгээний үр дүн, тэдний хүмүүжлийн сул тал, эерэг хандлага, хүүхдүүд нь ирээдүйд бие даан амьдрах ёстойг ойлгуулах нөлөөллийн сургалт, чөлөөт уулзалт

37. ТББ-ын албан ёсны нэр: Монголын Тархины сааны холбоо
Mongolian Brain Union

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Л.Буянжаргал

Хаяг байршил: БЗД-ийн 3-р хороо Английн элчин яамны ар талд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сувиллын 10-р цогцолборын байранд

Холбоо барих утас: 95119580

И-мэйл: buyanjargalgotov@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Тархины саатай иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах

38. ТББ-ын албан ёсны нэр: “Увидас төв”
Uvidas center

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ И.Ариунаа

Хаяг байршил: ХУД-ийн 1-р хороо 15-4 тоот

Холбоо барих утас: 95863958

И-мэйл: uvdiscenter@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжийн бэрхшээлтэй хүмүүст сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх

39. ТББ-ын албан ёсны нэр: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн идэвхийг дээшлүүлж амьжиргааг дэмжих төв

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Я.Дашням

Хаяг байршил: БГД-ийн 9-р хороо 5-90 тоот

Холбоо барих утас: 99286979

И-мэйл: Dashnyam1102@yahoo.com

Үйл ажиллагааны чиглэл: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн идэвхийг дээшлүүлж амьжиргааг дэмжих

40. ТББ-ын албан ёсны нэр: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн төлөө гэгээлэн төв
Center for the disabled

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ц.Уянга

Хаяг байршил: ЧД-ийн 16-р хорооны байрны хашаан дотор

Холбоо барих утас: 8696803

И-мэйл: Uyanga2014gegeelen@gmail.com

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Сургалт
- Зөвлөгөө мэдээлэл
- Хөдөлгөөн засал

41. ТББ-ын албан ёсны нэр: "Шинэ хос номин оюу"

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ц.Минжээ

Хаяг байршил: ЧД-ийн 9-р хороо Дэнжийн 16-194 тоот

Холбоо барих утас: 91814854

Фесеbook: Minjee tsevelmaa

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Нийгэмшүүлэх ба хөдөлгөөн засал
2. Эрүүл мэнд
3. Туслалцаа
4. Тэмдэглэлт баяруудыг тэмдэглэх

42. ТББ-ын албан ёсны нэр: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллыг дэмжих арга билэг холбоо

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ И.Нарантуяа

Хаяг байршил: БГД-ийн 19-р хороо Ахмадын эмнэлэг

Холбоо барих утас: 97122009

Үйл ажиллагааны чиглэл: Бодлогын байгууллага

**43. ТББ-ын албан ёсны нэр: "Хан-Уул" бие даан амьдрах төв
"Khan-Uul" Independent living Center**

Байгууллагын тэргүүн /овог, нэр/ Ц.Энхтуяа

Хаяг байршил: ХУД-ийн 11-р хороо, Академи 32-р байр, 19 тоот

Холбоо барих утас: 99856665, 76015800, 99853849

И-мэйл: khanuul.ilc@gmail.com

Вэб сайт: [https://www.facebook.com/Хан-Уул бие даан амьдрах төв](https://www.facebook.com/Хан-Уул%20бие%20даан%20амьдрах%20төв)

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Хувийн туслагч
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн зөвлөлдөх үйлчилгээ
- Сургалт, мэдээлэл
- Нөлөөллийн ажил
- Хөдөлмөр эрхлэ